

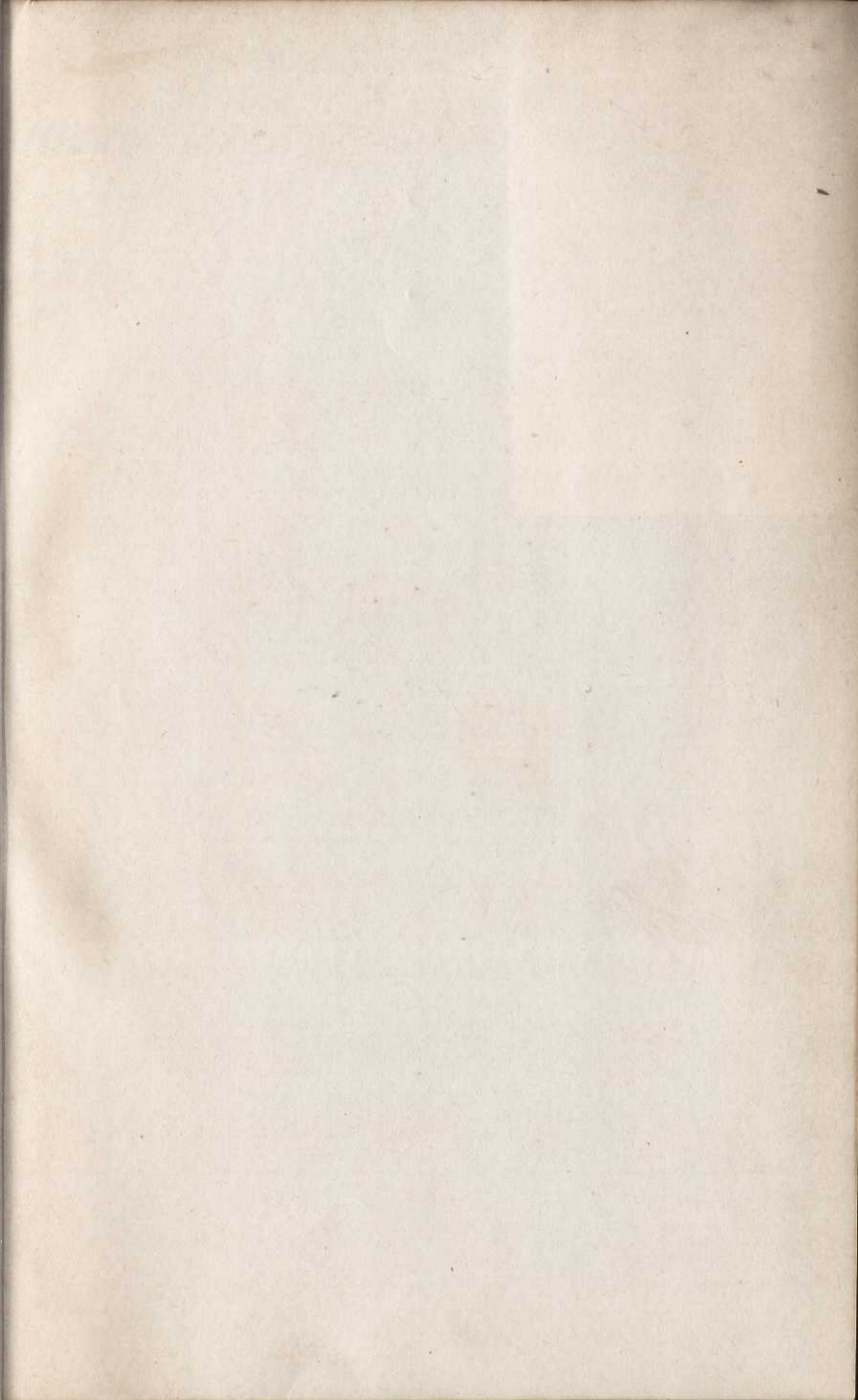
Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.











Allmänna Sektionen

---

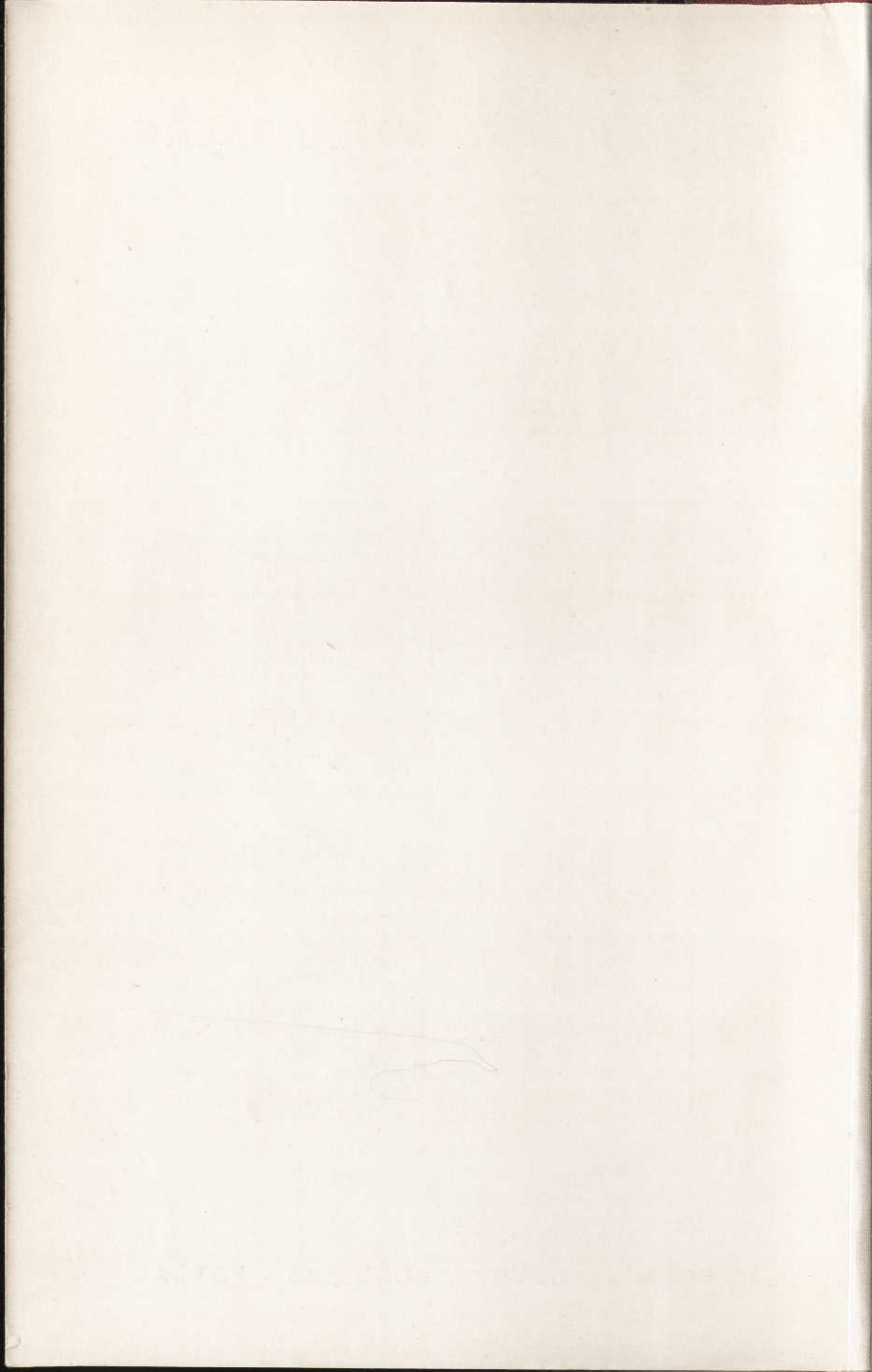
Geogr.  
Ital.

HILMA ANGERED STRANDBERG

PÅ BYGATOR  
OCH ALPVÄGAR



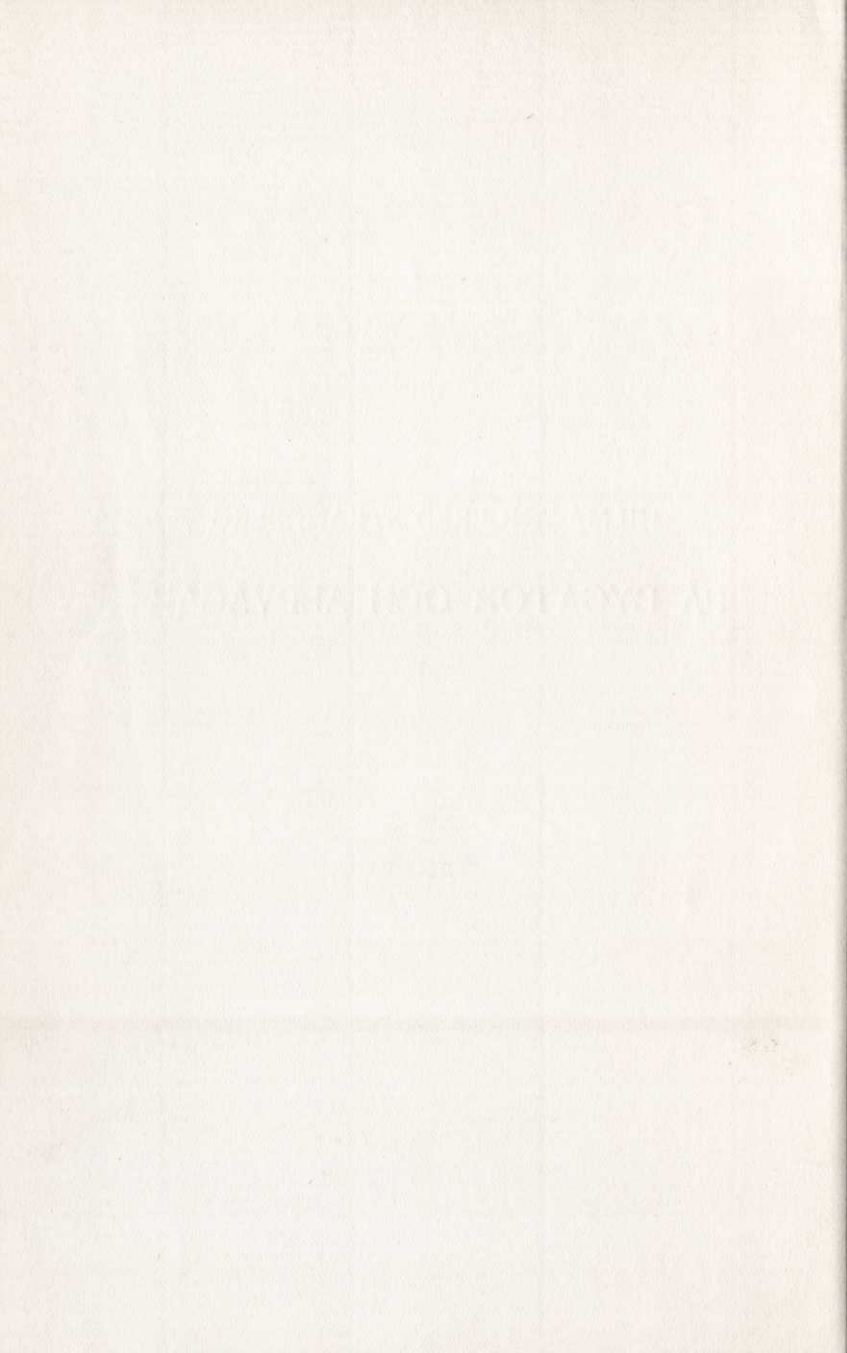
STOCKHOLM · ALBERT · BONNIERS · FÖRLAG



HILMA ANGERED STRANDBERG

PÅ BYGATOR OCH ALPVÄGAR





PÅ BYGATOR  
OCH ALPVÄGAR

AV

HILMA ANGERED STRANDBERG



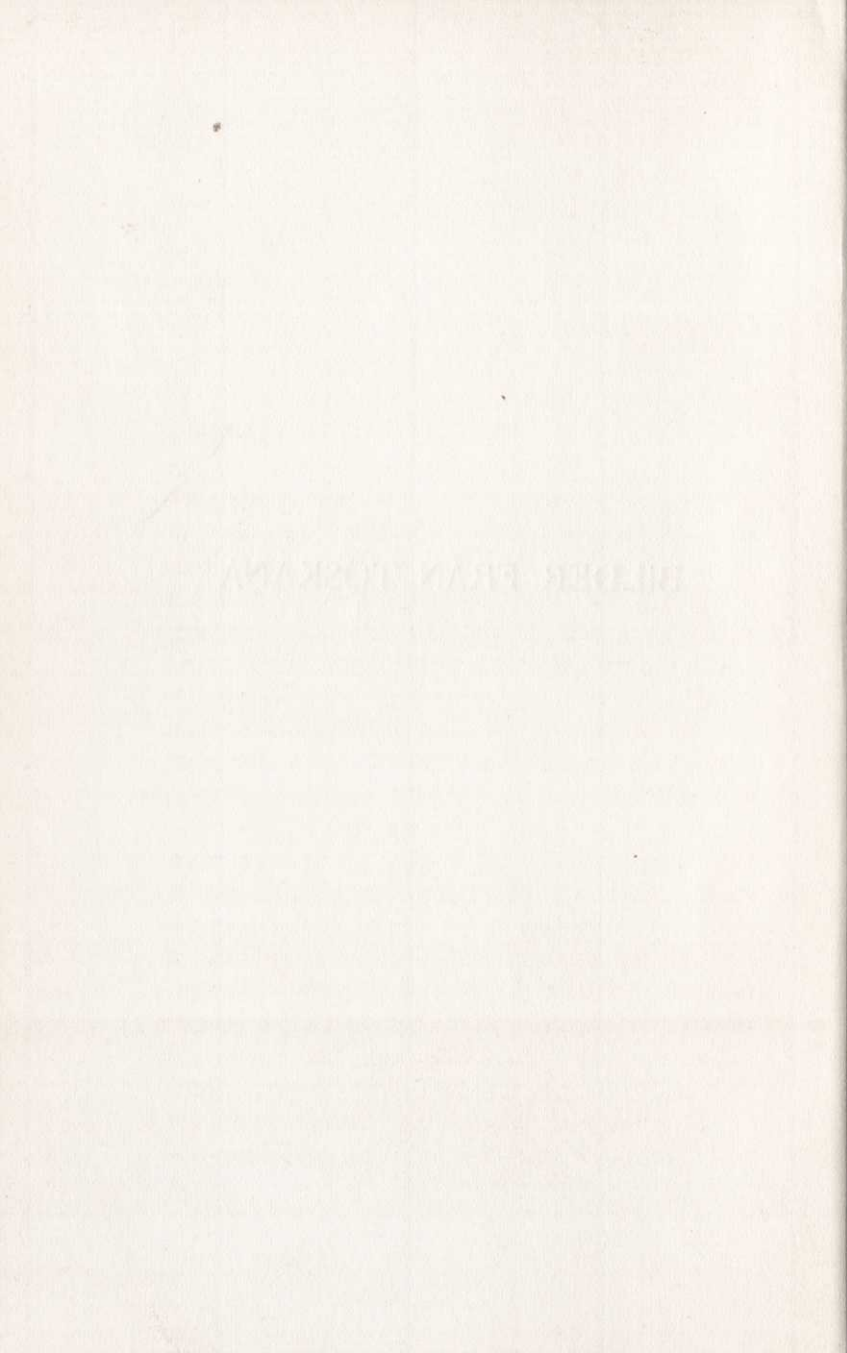
STOCKHOLM  
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM

ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1915



BILDER FRÅN TOSKANA



## *I Settignano by.*

Lyckligtvis har Settignano, en halvtimmes spår-  
vagnsväg från Firenzes dômeplats, ännu ej likt  
Fiesole hunnit få prägeln av att vara ett enda ut-  
vårdshus, främst för främlingarna. Den bevarar  
nästan hela friskheten av en ort, där folk lever  
och verkar för självständiga ändamål. Dessa norra  
kullar ha sedan århundraden tillbaka varit hem-  
vist för bildhuggare med eller utan namn. Vem  
vet om ej Michel Angelo, vilken som barn bodde  
nära Annunzios nuvarande villa, fick sina första  
intryck genom att gå och titta in i de små skulptur-  
verkstäderna runt om i byn. Och ännu i dag  
blomstrar hanteringen. Hemma eller inne i Firenze  
gör varannan arbetare i sten grövre eller finare  
verk, från gatläggningen och gravkorset till Venus,  
Dante och »Gossen med törntaggen», tillverkade  
i hundravis att säljas till amerikanerna. Ty är  
man ej stenarbetare, står man i staden och säljer  
kamraternas alster. Och vingårdsmännen ha ofta  
till vintersyssla den något sliskiga Florentiner-  
mosaiken, man förfärdigar albumpärmar, cigarr-  
fodral och fotograframar med fjärilar och rosor.  
Ända till sista tiden har det bara varit att gå ut

på vägarna och plocka till kramet rikt färgade stensorter som kisel. Vålbärgade, renliga och välklädda äro nästan alla invånarna, men som överallt i södern står deras liv i den förtroligaste förbindelse med gatan. Det är minsann inte litet man där har att stå i och se upp för. Den smala krokiga backen, som utgår från torget — ty naturligtvis har den lilla platsen sitt torg med kyrka och springbrunn och bildstoder, både från hedenhös och från i dag, med två kaféer, det ena skomakarens, det andra apotekarens och med en gammal berömd trattoria, till vilkens svala olivgård Firenzeboarna vallfärda om sommarkvällarna, slå ned som bisvärmar vid de långa stenborden, äta makaroni och stekta höns i tomatsås och dricka chianti efter vikt ur halmtäckta flaskor — denna backgata bildar genomfartsvägen upp vidare över kullarna och ned igen i lika tätt befolkade och till sista tum odlade dalar och höjder. Alla dörrar stå öppna. Obesvärat inför allas åsyn kokar och grälar man, ansar ungarna, sålar skor, rakar manshakor, plockar fjäderfän, ryktar hästar, väger varor på löjligt stora vikter i små, små bodar, klyver oxparter och delar ut högt uppe från den traditionella romerska slaktardisken. I raden av små hus finns den oansenligaste lilla »lotteribank» i världen och ett allra käraste litet postkontor, där fröken sitter på tröskeln och sticker, hon som de andra, och nickar, när man går förbi, ett vänligt tröstande: Inte i dag, signora, låt oss hoppas i morgon!

Ingenting förvånar en settignanare. Automobil-

masker och rävpälsar, vidunderliga misshattar över åldriga skråpukansikten, greker eller babylonier: ett och detsamma är alltihop, och jämt fult, han har sett så mycket av främlingsgalenskapen, att knappt någonting är värt en titt. Det hinner minsann aldrig bli enformigt på denna trånga fläck av jordytan. Turistdroskor, bicyklar, »tufftuffar», militärparader, kyrkoprocessioner, lusttåg, forvagnar bakom sitt lövprydda oxpar, ofta i en lång rad efter varandra — allt krånglar sig i snabb växling nerför kullgatan, och för vart hjuldon gäller att rädda sig upp på någon dörrtröskel eller springa till någon grändöppning. Att trycka kroppen upp efter en vägg kan orsaka en ordentlig hudskrapning av åkdonet. Men ingen knotar, bara flyr mekaniskt under fortsatt rop och prat.

En hel hop ting har jag att se på, där jag likt alla kvinnor sitter i min port. De gamle visste, att man borde ge folket skådespel, om det också vore kient beställt med brödet, var det inte så? och kyrkan håller trofast uppe traditionen. Här kommer en misericordiaprocession. Någon är dödsjuk uppe i gatan, och årets nattvardsungdom skall dit och bedja medan prästen ger nattvarden. Det hörs en enformig sång, om kröken sticker upp korsstandaret, så prästen i ornat, därpå mödrarna i svarta slöjor och med tända gyllne lyktor på stake och sist barnen, vilkas små händer ha svårt att styra de långa brinnande ljusen. Var följet drar fram, kastar sig folk i husen på knä och gör korstecknet. Då det vänder tillbaka faller regn,



prästen sjunger oförtrutet sitt misericorde under sidenparaplyn, men sällskapetets ögon dansa muntert omkring och ungarna ha mycket hyss och knep för sig för att hålla ljuslågorna vid liv under de gröna bomullstaken.

En annan gång gäller att fira den heliga jungfrun. Omkring de små husnischerna, där hon tronar till familjens värn och framgång, strös rosenblad i vida ringar och det hängs upp friska kransar. Kilometervis vissna dignande rosenhäckar inom staketen, men i dag göra de nytta, var kvinna bär massvis av dem, även i min hand sticker någon en kvast av liljekonvaljer, penséer och rosor. Jag går in och sätter dem i vatten, men återkommen möter jag mulna blickar: jag skulle burit dem på mig, det är ju kvinnornas dag i vårens tid!

Som bekant samlar den kloka kyrkan i mycket god tid sina får i fällan, redan som små lammungar vid ungefär fyra års ålder. På mystiskt sätt knyts nu barnen för andra gången, dopet ju den första, vid församlingen, och tecknet är en vit, guldbroderad bindel om pannan, småttingarna bära den i 3 dagar. Just nu vimlar av dylika små, vad man vid första åsynen tror, invalider, som mer eller mindre rentvättade springa omkring. Nästa steg är konfirmationen, den äger rum vid 10, 11 år. Här trippa de förbi mig i parad, flickorna, med nedslagna ögon, viktiga i sina vita ylleklänningar och dito sidenband, tyllslöjor över huvudet och buketter i handen, omkringade av en samling unga kvinnor, som särskilt

väljas, man vore frestad att tro för sin fågrings skull, iklädda eleganta toaletter, arbeterskor äro de alla. Den granne biskopen, vars släp bäres upp av små förtjusande, bekransade alfer, under en baldakin visar hostian för den på trösklarna knäfallande mängden. Ljusstakarna, som brinna gyllne i den klara dagern, de skira floren, klädernas gulvita glans, lågorna som stå röda mot solguldet, tronehimmels purpur, kvinnornas skönhet, prästernas myndiga miner, blomprakten, den doftmängda luften, allt inom ramen av en trång gränd — dårar sinnet. Ovillkorligen böjer man sig. »Bella, bella» är det stående ordet på allas läppar, och leende nyfikenhet ser jag spela på allas ansikten. Varken hos deltagare eller åskådare varsnar jag något av det inåtvända uttryck, som hos oss vid dylika högtider plägar vara tillstädes. Också vid dödens fest har jag iakttagit denna likgiltighet för innebörden av det skådespel, som bjuds. Skådespel är det alltid.

En dag dog en granne i huset bredvid, en omtyckt och värderad man, och 24 timmar efter kommo enligt bruket hans bästa vänner för att bära honom bort. Det var mörka kvällen då jag nedifrån torget hörde en klagande sång och plötsligt såg gatan lysas upp av ett rött sken. Inom ett ögonblick fylldes platsen av människor, som trängdes omkring ett svart korsstandar, omgivet av en hop figurer med tända facklor. Männen voro höljda i svarta kåpor, hatten buro de likt medeltida vandrare hängande på ryggen, och an-

siktet täcktes av en svart mask med hål för de irrande ögonen. De gingo in i huset och kommo om en stund ut med liket, som bars på en bår. De avgrundslika skepnaderna i svarta kvällen, de rullande ögonens glöd, standarets hotande allvar, allt verkade på avstånd med all önskelig kuslighet. Men hur nu seden uppkommit, om för att skydda bårbärarna mot de dödas pestsmitta eller för att skrämma till bot och bättring, så har den på nära håll förlorat sin kraft. De högljudda åskådarna drevo oförtäckt skoj med svartingarna och ryckte i teaterutklädseln, lyckades det att slita bort en mask, blottades ett ansikte purpurrott av kvävt skratt. Hela tillställningen verkade vidrig.

Min gata bjuder emellertid inte bara på andliga »festa». Också Dionysoståg med mandolin och blåsinstrument klingande starkt och rent i aftondunklet, med av vin och kärlek sälla, dock aldrig överlastade, alltid behagfulla ungdomar, draga förbi min dörr. Om mornarna väcks jag ofta av militärmusik, tramp och skrattsalvor, någon truppavdelning kommer ned från bergen, officerarna till häst och menige man till fots. Och liknar det mer ett bröllopfölje än en samling disciplinerade krigare. Majorer och löjtnanter hör jag prata om flickor, soldaterna springa hur som helst, sjunga, skratta och nicka åt byborna, det flyger muntra infall mellan leden och fönstren. Ovillkorligen påminner jag mig en avdelning av kejsar Wilhelms kyrassiärer jag nyligen såg rida hem,

stumma, bistra, raka som ljus i linjerät stramhet, med svarta fanor fladdrande om lansspetsarna. Och jag tänker . . .

\*

Vill ni veta hur det ser ut i gatans små hundra-åriga hus? För det första går åt en riklig tid att hitta vägen i alla oväntade utsprång och vinklar, än har man att kliva uppför en trappavsats, än finna reda på en dörr inne i en nisch. Åt gårds- sidan till, där flera hus hänga ihop som ärtrevar, är det inne som ute ingen gräns för oregelbunden- heten. Fönster, jämmerligt inklämda mellan ut- skjutande murar, oväntade valvgångar, lustiga krokar, behändiga murportar göra det helt spän- nande. Man har vid inträdet från gatan ingen aning om vad man går till mötes. Och sker det en kall dag, fryser du intill mörgen. Du har kommit i ett riktigt ispalats. Allt fast: tak, golv, väggar, panelningar, fönsterkarmar, är av mer eller mindre hård sten, och någon eldstad förekom- mer ej. Att släppa in sol skär i infödingens hjärta. Vinter eller sommar väntar han tills den är försvunnen, innan han öppnar sina fönster- luckor, han formligen trivs i den ohyggliga källar- luften i sin mörka bostad. Sydlänningen syns också vara räddare för att gå ut i solen än vi nordbor.

Rummen äro djupa, dåligt upplysta, mest från blott ett fönster, möbleringen enkel ända till torf-

tighet. Men sitt förmak har man, det lilla fulaste rum i världen med långa hårda soffor, uppklistrade vykort, stenfrukter och pappersblommor på marmorborden och granna bomullsdukar, som med rörande omsorg aktas för beröring med vatten och ljus. Allt bohag är vanligen skrangligt och rangligt och skyddas av ett nätt lager av vitt damm.

Husstället är synnerligen arbetsbesparande. Bekvämt och lätt till hands är lösen — så snart det icke kostar pengar. Italienarna äro i mycket ett praktiskt folk, men de vilja ej köpa praktiskheten dyrt. Deras utpräglat ekonomiska instinkt råder främst. Då behåller man hellre fädernas enkla inrättningar och tålar sig, nöjd. Tid synes av åtskilligt att döma utgöra en billig vara. Härpå kan bland annat den makalösa tillställning, som i Toskana kallas spisel, tjäna som bevis. Den ser ut som ett slags bro av sten. Under valvet förvaras bränslet: träkol, och till tändning pinjekottar, och ovanpå är i murpelarna på var sida urholkade skålformiga öppningar med ett galler på botten över askhålan. På gallret läggas nu först tändveden och därå kolen. Det är en långsam historia och fordrar stor skicklighet att göra eld i en toskansk spisel. Och det gäller att släppa ut i rummet minsta möjliga mått av rök, ty visserligen finns en stor murad kupa — men den har intet håll! Skorstenar hör till undantagen. För att nu få glöd och sedan hålla den vid liv, begagnar man hela tiden solfjädrar. Det är en syn att se den tåliga köksan stå där och vifta och svänga

med två runda eldfjädrar av halm, en framför var askhåla, så att gnistorna spraka om lerkokkärilen. Lite aska i soppan är inte så noga, sådant går att få bort, bara man är glad och tar var dag som helg, det är huvudsaken. En sur min, ett trumpet ansikte förstämmer strax en italienare. Braka upp i himlens sky av ilska... nåja, men inte kylig stelhet!

I de flesta hus äro nu träkolen från spiselns stengryta det enda som består mot den alls icke lindriga vinterkölden. Man stoppar de varma kolen i en liten grepkorg av lera och håller denna mot den kroppsdelen, som svider värst. Somliga sätta den vid fötterna, andra på magen, andra trycka den i famnen, och så fryser man i övrigt tåligt. Om natten ställs en sådan löjlig liten tingest i en träställning mitt i sängen, täcket slås om — det är allt varmed man söker borttaga sängklädernas bittra kyla. Italienarens härdighet mot köld är något för nordbon okänt. Ej heller den hemmavanda uppfattningen av honom som en född snuskepelle håller streck. Här som i Amerika drar man ur husets skumma vråar fram skräpet och orenligheten under bar himmel att oskadliggöras av solen, varför den sällan urartar till snusk. Svenske småbonden håller snyggare utanför sin husknut, har gärna ett dammat förmak med många och jämförelsevis solida möbler och en uppbyggad säng med fint överkast, men det kan bli fråga om, huruvida jag inte hellre sitter vid en »contadinis» bord och

ligger i hans hustrus bädd. Ty så fort fönstret öppnas hyvas bädden ut över karmen. Italienaren — jag håller mig så länge till Nord-Italien och Toskana — har skarp känsla för det väsentligaste. Hans vanor snudda ofta vid det osmakliga men märkvärdigt väl känner han gränsen, vad som icke strax syns är i hans boning ofta renligast. Likaledes är talet om det italienska bordets dålighet en saga. Jag vill ej här jämföra den finare matlagningen, det beror ju på tycke och smak. Men den toskanske besutne bonden eller den ordentligt betalade arbetaren är helt enkelt en kräsmage på sina enkla rätter. Hans grönsoppa skall ha en fint kryddad smak, hans sallat dofta nyupptagen, hans kött vara mört och friskt, stundom raffinerat tillagat, hans smör nykärnat, hans olja fullt god och hans vin äkta, helst gammalt och lätt. För ett mer utvecklats smaksinne är vår svenska arbetarkost även å värdshuset mindre njutbar. Men så skiljer den sig ock mycket mer från den burgnare klassens. Här äter hela medelklassen stort taget ungefär samma saker. Blott när man kommer till de armaste, valde man nog mjölvälling och vattgröt med en skummjörkstår framför polenta med vatten, och en härsken sillbit till potatisen hellre än lazzaronens halvruutna småfisk, stekt i bomolja.

Ofantligt billigt kan du inrätta ditt bo i dessa små lägenheter, om du vill offra en timme eller par på att själv bädda din säng och slå vatten över tegelgolvet samt tillreda två enkla måltider, varvid ju spritkök kan ersätta den vidunderliga

spiseln. Allt erhålles för var dag färskt, portionsvis. Smör, bröd, mjölk, ägg, grönsaker äro av ypperlig beskaffenhet och nära till hands utanför din dörr.

Sedan intages huvudmålet förträffligt och mycket billigt i den där torgtrattorians olivträdgård, som med äkta italiensk sparsamhet har en blott obetydlig del avskrankad till bersåer med en smal gång att brukas av gästerna. Oförgätliga kvällar i gamle Scheggis lund i den evigt milda vårluften, doftande av små vita rosor, som växa mellan olivlöven, under den mystiska skymningshimmelen, som ännu västerut, där solen just gått ned bakom de väldiga citronkrukorna på murkrönet, lyser med detta bedårande rosenröda sken, som är Firenzes sommar-aftonhimmel egen! Jag sitter rätt nedanför den höga mur, som innesluter prästens frodiga lustgård, över mitt huvud dåna klockorna ave, och prostfar tittar ned godlynt nyfiket mellan urnorna. En lycklig man och en energisk man, denne pater, som med stolthet visar sitt hus, vilket han helt enkelt inrättat till ett främlingspensionat. Varför skall man ej föröka sin inkomst när man så kan och dymedelst även skaffa sig ett härligt hem? Ett utsökt bord och nästan engelsk renlighet och komfort bjuder detta pensionat på synnerligen billiga villkor. Prästfars egna gemak, hans skrivrum och sängkammare äro de vackraste av alla. — Ja se, förevisar han med naiv belåtenhet, går fram till sin eleganta rakspegel och skruvar fram två elektriska lågor på var sida: — bekvämt, inte sant?!

2. — På bygator o. alpvägar.



Och ingen kan motsäga. Också dragas gästandle andliga dit som myggan mot ljuset. Det händer dig dagligen att få äta din middag mellan en till fattigdom invigd franciskaner och en hungrig seminarist, varvid samtalet oftast rör sig kring socialismens bittra frukter.

Men återvändom till min berså.

Lille puckelryggige Amandus, drängen, sitter i hönsburen intill och plockar kycklingar, Beppo binder upp vinrankor och gamla Anita, uppapperskan, står med huvudet på sned och näven i sidan vid bordet och ser förnöjd på var bit jagg inmundigar. Alla önska de mig tusen gånger »buon appetito». Anita har åldrats i kapp med stället, och likt det övriga tjänstefolket hör hon till tjocka slakten, personalen i dylika affärer utgöres nästan alltid av fattiga anförvanter till ägare.

Ett bättre tillfälle att skåda toskanskt borgarliiv än i Scheggis trädgård kan knappt finnas. Mellan allmänhet och värdfolk samt med hundar, katter, höns och ankor råder ett särdeles patriarkaliskt förhållande, och när dragonerna komma ledande sina gnäggande hästar nedför gången längs borden, och gubben Scheggi själv i långt förkläde, ylletröjja och den röda toppluvan på örat stultar efter med en fiasco under var arm, då tycker man sig uppleva en gammal roman av Dumas.

Första villkoret för en främling, om vars vancor huset ingenting har sig bekant, är att besitta synnerligen god tid. Märkvärdigt fort får han sitt viin och sitt bröd framsatt, sedan försvinner Anita.

När hon åter syns till är alldeles oberäkneligt. Gästen öder en hopplös tanke på den lilla viftande köksan därinne vid spisel, dricker plikt-skyldigast dubbelt med vin och mumsar ofantligt med bröd, extra avgift, samt fördriver tiden på allehanda sätt. Helldagarna är det proppfullt med folk, nygifta par, som söka ensliga hörn, borgare följda av feta matronor med hattarna översållade av rosor, familjefäder med barn, blomma och ett dussin fränder, vilka alla fylla långa stenbord i rad, hoppa bock över de halmflätade stolarna, sjunga visor, spela teater, allt med en överflödande livsglädje, en stojande ysterhet, som aldrig går över behagets gräns och är lika smittsam som den glatt oförställda matlust, varmed man sedan anfaller de rågade faten. Dessa dagar råder hög spänning däruppe i boden. Alla Settignanos värdshus förenas nämligen praktiskt med en salubod, fullhängd av skinkor, korvar och ostar. Av pur förnöjelse nedbringas stamkundernas räkning till rakt ingenting, med vinvikten är det inte så noga, och fast gamla Anita går på hälar och vänder sulorna i vädret av pur trötthet, strålar hennes ansikte, ty sonen, som om vardagarna arbetar i sten, inkallas om söndagarna till kypare. Men när festen nalkas sitt slut kommer far Scheggi vaggande nedför gången, luvtofsen svänger om öronen och brummande viker han upp tröjarmarna och börjar samla ihop dukarna, blänger argt på vinpladaskorna, mumlar snäva ord om den extra hjälpen, som fordrar mat och pengar, om Firenzeboarna, som

betala usla dricks, om pojkarna som fördärva gärdsgårdsstörarna och om folk som inte har vett att gå sin väg, när de ätit upp maten. Något drömeri vid sista vintären, något sudd vid en kopp kaffe i den sköna aftonen bland löven, som stå så féartat ljust mot det svarta fästet med stora silverstjärnor, vill han inte veta av. Lamporna som hänga där på ståltrådar mellan grenarna kosta pengar och grinden skall låsas för tjuvar. Trattorian har gjort och fått sitt, nu är det kaféets tid — yrkeshonnetiteten dem emellan hålles strängt uppe. Och stamkunden reser sig med en liten suck, kanske också vid tanken på »dagen efter», den värsta av veckans dagar, då över hela boden skall råda en slags kopparslagarstämmning, och hans räkning, bära sig åt hur han vill, underbart stegras, och går så ut på torget.

Där är det nästan alltid packat av glada människor och minsta anledning ger det hela karaktär av fest. De båda kaféerna med sina småbord taga upp stor plats och föra en fredlig men icke förty målmedveten tävlingskamp. När apotekaren skaffar till sitt område byns frivilliga musikkår, som genom präktiga och eldande stycken fyller varje stol och bänk, står skomakaren med korslagda armar bland sina tomma bord och ler, om ock lite stramt. Han vet att kvällen räcker långt över midnatt, att den första publiken är den ivrigaste men ej den trognaste. Musiken tröttnar — då rycka hans trupper i elden. Ned från bergen komma de, i stilla natten, flöjtblåsaren och lutknäpparen, under

dämpat spel draga de ned genom den tomma gatan, där tonerna som vindens sus smyga in i sovande medborgares värld. Och runt det förut övergivna kaféet samlas tysta människor i vakna drömmar, folk som timme efter timme sitta vid sin chartreuse, lyssna och stirra ut för sig. Jag är rädd, att apotekaren segrar i kampen om soldi, men skomakaren är filosof och konstnär och han är mycket stolt över sin samling natt-drömmare.

I dag, när jag motats ut från min olivberså, möter mig en alldeles ovanlig livfullhet. Det är som om hela torget vimlade, spratt, spelade och log. På brunnsbassängens kant stå kopparflaskorna glömda, flickorna ha skockat sig i grupper omkring en öppen plats, och det är med möda jag lyckas värva mig ett bord, där jag kan höra och se. Par om par röra sig unga, vackra gossar sirligt och smidigt till tonerna från en brusande vals. Det är ett femtiotal unga soldater, som fått permission från kasernen nedanför kullen för att roa sig en stund. En bal med endast kavallerier. Hur förtjusande de äro, hur naturligt blygsamma, på en gång lyckliga och ivriga att fylla sitt värv med heder. Och i allt trängre kretsar nalkas flickorna, vilka enligt seden ej få deltaga, deras läppar öppnas småleende, deras ögon glänsa, allt kraftfullare och fagrare blir dansen, tills ett, tu, tre hela sällskapet bryter av och glammande samlar sig om de beställda — glasserna. Någon föreslår tveksamt spirituosa, men möter genast

energiskt motstånd, vin dricker man till maten och likör smakar otäckt. Aldrig såg jag en mer hjärtevärmade syn än dessa artiga, tjänstaktiga, naturliga och anspråkslösa unga krigare. Och åter faller musiken in, åter måste de upp, men nu har det kommit något av het otålighet över torget, överallt taga barnen i ring, man dansar på brunns-muren och på kyrktrappan och varhelst det finns en bit mark ledig, och plötsligen, vem vet var?, börjar man sjunga på en gång, av en gemensam ingivelse: »Su fratelli, su compagni.» Musiken bryter av, soldaterna stanna och stämma in, tills instrumenten ta ledningen och hänförelsen stiger, mössorna svingas, torget liknar ett upprört hav, där var våg söker springa högre än de andra, alla fyllda blott av stormens eggande allvar.

Mina tårar strömma och lika ofrivilligt brister jag ut:

— Detta är Italien.

Varför jag säger det på engelska, vet jag inte, men en röst svarar på samma språk:

— Det Italien som kommer, signora.

Jag vänder mig om och ser en reslig man om väl femtio år, klädd torftigt och dock med en viss fantasi. En svajande halsduk, en liten slokhatt på sned på huvudet och ett par skarpa ljusblå ögon riktade mot någon punkt i rymden. På grund av hans flytande tal antar jag honom vara en från Amerika hemvänd inföding.

Han ler vemodigt, talar alltjämt med samma lugna tonfall, som en den där gjort livet klart

för sig och av intet kan rubbas. Och dock med en viss ålderdomlig ridderlighet.

— Nej min fru, jag har vistats 50 år i England, i början av tvång, sedan emedan jag där nödgats skapa mig hem och bröd. Jag var en av Garibaldi's närmaste män.

Garibaldi! 40-talet —! Jag såg häpen på honom, smidighet och rörlighet som en fyrtioåring, dragen högst tio år äldre.

Han nickar.

— Jag är 80 år, signora, men min själ är densamma i dag, som då jag rymde ur högskolan för att löpa med befriarens skaror, alla den tiden rymde från universiteten, ja skolorna. Min far, som var lagkarl, straffade mig först strängt, men då jag för andra gången rymde och därefter åter visade mig iklädd rödblusen, brast han i tårar och följde mig själv tio mil mot tyrannen. Ett pris blev satt på mitt huvud, tre gånger måste jag fara ur riket men återvände för var gång för att tjäna mitt land. Nu har jag kommit hit för att dö. Stormigt har mitt liv varit, stormigt — han pekar ut över torget — som sången där lockar ut mot, men aftonen ser jag nalkas i stilla frid. Vilket för mig alltid vill säga hoppet om kamp.

Med en åtbörd av kraft, som förvånar, sträcker han upp båda sina armar.

— Ah, vad är livet utan frihet, för friheten måste vi kunna dö.

Det skjuter en stickande skarp stråle ur den gamle garibaldi's blå ögon, han visar mot

kyrkan och säger med en samlad styrka, som kunde det varit hans sista ord:

— Signora när *den där* faller, och den skall falla, då står solen full över Italiens nya dag.

Vem kunde nännas uttala sitt tvivel!

---

## *Bland Settignanos kullar.*

Jag kan hälsa från göken, nyss gol han långsamt som eftersinnande, i cypresskogen på kullarna i väster och jag tänkte: Hans längtan efter tall och gran har vaknat. En kör av småfåglar i slutningens oliv- och vingårdar svarade honom brått i ursinnigt jubel, och som lyddes de ännu efter sommarbudet står hela raden av trädkoppar och spetsar sig mot den mjölkblå himmelen.

Det är en dag i tidiga maj. Jag sitter nära ett av Desiderios gamla hus, stenhuggarens sons, som dog så ung och likväl den främste bland det femtiotal bildhuggare med namn, som utgått från Settignanos kullar. Det är på en vit väg i skuggan av en oliv, den lutar sig ned över muren bakom, och framför mig breder sig Settignanos dal. Likt en vik av Firenzekullarnas hav skär den in här nordvärt. Redan är fruktblommen slut, då stod dalen som en morgondröm, så ömtåligt skär. Blott en och annan bukett av persikoblom har glömt sig kvar vid något murket stenvalv. På de saftiga gräsvallarna och veteängarna blomstra bland praktfull iris och välluktsmättad gyllenlack tusensköner och smörblommor. Med stammarna begravda i



säden sväva olivernas silvergrå bladmassor som moln mellan magnolians blanka och fikon- och mandelträdens bestämda grönska, och över dem alla resa sig ek och alm, yvigt lövade ända ned till roten, stammens form som en yvig poppel, vilken bär uppe en vidrund krona. Men ned i det ljusa falla obevekligt cypressernas långa skuggor, mörknande i kapp med det stigande ljuset. Så buktar det sig dalen utefter i linjemjuk oregelbundenhet. Ända mot kullarnas toppar ligga tätt strödda vita lanthus och grånade rester av kloster, och bakom med fjällryggen som bakgrund och vaktat av cypresser kastellet Vincigliata. Uppöver runt hela bukten slingrar sig mellan murar, låga nog att öppna utsikter söderut över raden av ljuvligt vågande kullar, den ena bakom den andra, och förbi lämningar av riddarborgar och tusenåriga kapell, där nu rosor och barntvätt klänga sig i huld förening, idel vita vägar, gnistrande av alabasteravfall. Uppe i krönets pinjeskog skär sågen till karlarnas sång. Ännu, så här års, smyga blott milda dofter av ros och kaprifolium. Och allt omflytes av ett strålände glatt ljus, som ögat förmår uthärda.

Men djupast därnere på den största dalsträckningen ligger drömmande under sin fina morgon-slöja Firenze stad. Utan rök från, vad jag kan upptäcka, en enda fabriksskorsten skjuter den genom slöjan blixtn på blixtn i solglansen, medan alla klockor ringa. Nu begynner slöjan sakta rullas ihop, jag ser den vika från palazzo Vecchios

och dömekampanilens lätta resningar, ett ögonblick tätnar den över Kasinos park, där Arno flyter fram i dällden mellan poppelstränder med ett franskt tycke, och försvinner äntligen åt väster. Skarpt tecknar sig S:t Miniatos kulle mot de blånande fjärran Appeninerna, och över dessas fjällväggar stiger en hemlighetsfull rök.

Firenze blickar klarvaken och leende rosenröd. Framför mina ögon fladdra hundra vita fjärilar som vore det mot dess fönster, det är som hoppade oroliga lågor omkring i luften, och under skyn segla svalorna runt, runt . . .

Allt högre stiger solen, allt molnigare svävar olivens lövburr uppåt backarna, och cypresserna svartna djupare, där de som suga till sig från den kalkvita grunden sina egna skuggor. Grannare och snabbare kila ödlorna om på muren, och en obehaglig värld av storväxta kryp och flygfän vaknar till liv i alla vrår, dimper ned från träden, spinner in mig i fina nät. Starkare blåna söder ut Alper och kullar, snart är vad helst jag urskiljer därborta: träd, hus och gräs, blått och mellan det blå lyser Firenze som ett grönsirat fat smultron, bestrött med socker.

Plötsligt högt, högt i den genomskinliga etern glänser till ett föremål. Det är ett klot, stort som solen, klart och blänkande som glas. Fritt blir det stående orörligt i rymden, sänker sig så sakta, och majestätiskt seglar ballongen, vilkens siden i den ljusdallrande luften åstadkom en sådan makalös verkan bort över norra bergen.

Nu smäller tolvskottet nere från Firenze. Fåg-larna ha tystnat och rösterna från vingårdarna dö bort. Det är varmt som en het julidag hemma. Gamla stackare med hackkniven i bältet stappla nedåt från skogen, deras trötta ryggar krökas under omänskliga risbördor och grönsaksbonden går och blundar medan han släpar fram sina ut-bjudarrop utan tanke på någon verkan därav, bara som i kapp med ökets sävliga lunk. Folk för-svinna i sina ännu svala hus med de vittrade vägg-ytorna och de trånga öppningarna. Livet i byns långsmala backgata somnar av, i dörrarna vid mar-ken gäspa människor, handelsmännen sova på sina trösklar och mäster i sin svarta verkstadshåla innan-för den öppna porten. Från en av de anspråks-lösa boningarna börja tonerna från ett piano strömma ut. En virtuos' och en konstnärs spel. Settignano är tillflyktsort för många drömbehö-vande, från Duse och Gabriel d'Annunzio till missen i skophatt, dammrock och palett på tummen och som hypnotiserade vagnar folk huvudet i takt och faller i slummer. Även jag går in i mitt lilla hus med sitt grova tegelgolv, ställer till allt drag, som åstadkommas kan genom hopskjutna fönsterluckor, klär av mig och sjunker långsamt in i det omed-vetna, buren dit av konstnärens själ, som ensam och stolt fortfar att låga ut middagsglöden i möte.

En eftermiddag i slutet av maj vaknar jag efter siestan och gläntar så sakta på fönsterluckan. I ett översvinneligt ljus brinna millioner spegelvita olivlöv, vända mot solen, och de gula mispelfrukterna glöda. Det ångar nu kvävande från liljor, jasminer och apelsinblom. Ehuru efter infödingarnas begrepp alltför tidigt på eftermiddagen vågar jag mig ut. På gatan syns ingen människa mer än soparpojken, som trumpen rör upp yrväder av damm. Jag håller mig försiktigt i skuggan av murarna och strövar nedåt slätten till, där det fläktar en smula. Trädgård vid trädgård, ingenting annat än träd- och olivgårdar, vilkas dignande prakt jag försöker få en skymt av genom låsta järnportars galler. Ty allt är förbjuden mark och härligheten gömd bakom höga skrank. Till och med cypress- och pinjedungarna, ja, hela den sköna skog, som fyller södra kullen, är omgärdad av murar och däröver ytterligare taggnät och porten har riglar och hänglås. Naturligtvis är det en engelsman, som köpt skogen. Anglosachserna äga redan en god del av Italien, de ha slagit ned med hela sin energi och ersatt låtgå-systemet med kolonialtukt och skarpa gränser mellan mitt och ditt. Och som mer och mer blir »mitt», återstår snart för »dig» inte mycket. De förnäma landsens barn lärde väl även konsten redan i feodaltiden. Säkert är att mil utefter ligga egendom vid egendom, tillhörande fjärran varande husbönder, som komma hit en månad eller ett par, kanske inte ens det, och vaktade av tjänare och arga

hundar. I billiontal vissna rosor och sällsynta växter bakom ogenomsådliga skrank, lummiga träd kasta sin dyrbara skugga förgäves över terrasser med sköna utsikter, all söderns härlighet lever och dör därinne till ingens nytta, ingens glädje utom den troget pyntande och gödande trädgårdsmästarens. Under tiden få fattigpaltarna vandra utanför mellan murarna på de kalkdammiga vägarna, tacksamma för skuggan av någon oliv, som nyfiken hänger sig ut över stängslet. Då och då träffar man dock på arrendebönder och blir då oftast insläppt och mottagen med denna barnsliga godlynthet, som erfar ägandets fröjd bäst då andra njuta och beundra det ägda och som synes mig toskanaren egen. Så förirrar jag mig i dag ned i en labyrint av småvägar, där stängslen växt till riktiga fästningsmurar, och kommer in genom en bondes port. Världen öppnar sig för mig i frihet och skönhet, jag sätter mig bakom ett par jättecypresser, där solstrålarna sila in kalla och vita, oskadliggjorda genom det täta barrverket. Vinden blåser från slätten och näktergalen sjunger över mitt huvud. Därnere lyser Firenze varm med sina torn, lätta som luft i soldiset, och dimblå våga sig bakom varandra alla kullar. Det är en ofantlig egendom, jag kommit in i, och ej en tum, som ej bugnar av fruktbarhet. Allt som vill får växa ohejdat. På ängsbackar under ek och bok doftar det slagna höet kringstrött. Vetet under fruktträden vitnar redan till skörd, och med skäran i hand går

bondhustrun leende i säden bland ogräs och blomster och mejar i all enkelhet av de färdiga axen, som sedan få ligga och torka borta på den stenlagda gården. Mannen vandrar omkring med en cistern på ryggen och sprutar ur en slang en giftig insektsvätska på fruktträden. Små lundar av almar och cypress omväxla med valvgångar, överspända med vin. Bönstänger, kronärtskockor, sparrisgräs, sträcka sig upp mellan tistlar och bredbladig majs. Uppför en uthuslänga ha rosor passat på och klängt sig, sköna purpurrosor, och vita liljor nedanför sträcka mot dem sina stänglar. Mitt i den förvirrade prakten ligger bondens gamla 5- å 600-åriga hus, förr en riddares borg med rester av vaktorn och gårdsmur, nu inom och utom fyllt av allt det obeskriverliga skräp, som utmärker traktens bondgårdar, och i solglöden verkar präktigt måleriskt. Här finns en oändlighet av lerurnor till tvättbaljor, stenkärl, oljefat, sönderbrutet gods, halm, redskap, brokiga kärror, grant utstyrda seldon med plymer och mässingsbeslag, små mullåkrar, där grönt skjuter upp. Allt solar det sig obesvärat glatt. Murvallar och stenbänkar stå fulla av apelsiner och citroner i kruka. Inne i husets djupa sal flammar eld på spiseln, som fordom såg riddare och frugor runt sin konstrikt sirade härd, de gallerförsedda små fönstren ligga tätt under taket, för ofredens skull de dagarna. Utanför vid dörren står den uråldriga övertäckta brunnen av lera med sitt vindspel och i brunnshuset växer upp träd och blommor.

Jag sitter åter under mina popplar och stirrar mitt över vägen på en röd husgavel med en balkong. På den står en videstol med tak och ryggvägg mot solen. Rosor klänga över stolens baksida, över balkongen och ned utefter takrännan. För övrigt synes allt tillbommat dött, de gröna persiennerna äro stängda och muren runt gården skjuter i höjden som en fängelsemur.

Det låder något hemlighetsfullt vid gränden, som trång och mörk slingrar sig nedanför.

— Vem bor där? frågar jag ovillkorligen.

— Signora Duse.

— Å, här bo de således!

Bonden nickar menande och sänker rösten.

— Ja visst, här bredvid ligger d'Annunzios villa, i den gamla parken, ni ser. Han kommer på ett par timmar någon gång och åker därpå bort igen.

— Kan jag inte få se den?

Bonden uttrycker med sina båda upplyfta armar att det är ouppnåeligt som skyn.

— Ah — che, che!

Jag går ut i det smala prånget under Duses gård. Något annat hus än hennes kan ej upptäckas. Runt den utpekade parken, vilkens yviga kronor susa och viska i blåa luften, löper hög och obeveklig muren, och någon ingång varseblir jag ej. Bäst jag så står, gläntas på en liten lucka och en kvinna tittar fram, som förvånad att se en människa på denna öde plats. Jag griper tillfället i flykten.

— Komma in *hit?! Omöjligt, hit kommer ingen in.*

Jag ger mig ej. Efter långa förhandlingar, understödda av de små mäktiga »soldi», vilkas värde även en Gabriel d'Annunzios hushållerska förstår uppskatta, öppnas tveksamt en bakport, där jag slinker in. Vi gå genom trädgårdsmästarens skumma våning med ett visst något över sig av noblesse oblige, behängda som väggarna äro med tavlor och teckningar och på borden strödda böcker, samt komma ut i den dystra parken.

— Fort, fort, viskar kvinnan nervöst, som kunde de åldriga träden skvallra om det oerhörda.

— Jag kan bara föra er tvärs igenom till stora ingången, och så får ni inte bli rädd.

— Rädd?

Inte väl har jag undrat, förrän den stora tystnaden avbryts av ett förfärligt oväsen. Från alla håll störta hotande emot mig hundar av alla slag, Gud vet hur många, mig tycks de kunna räknas i dussintal. Och medan min ledsagerska snurrar runt, slår och skriker åt de morrande bestarna med sina öppna käftar, springer jag, bekänner det gärna, av alla krafter för att komma väl ur detta diktarfridens paradiset.

— De värsta är instängda, ropar kvinnan tröstande. Men jag åtnöjer mig med en blick i förbifarten, hinner nätt och jämnt iakttaga, att huset är ett vanligt toskanskt lanthus, omgivet av buskgrupper, att på gårdsplanen reser sig den beryk-

3. — På bygator o. alpvägar.



tade indiska kastanjen, och i det väldiga trädets skugga en takförsedd halvrundel av sten, någon sorts lusthus, där jag tycker mig skymta antika stoder. I husets övre våning stå persiennerna vidöppna på ett hörnrum, där utsikten över Firenze-dalen bör vara skön, möjligen är skalden till sist på ort och ställe, det skall jag i allt fall ej få veta. Och så befinner jag mig lyckligt utanför den stora grinden, till över manshöjd täckt med plåt, bakom vilken de trogna väktarnas ursinniga skall fortsfar att ljuda. Varje skymt av helgedomen är försvunnen.

Kvinnan pekar med ett skyggt leende på den igensmällda portens pelare, där som bekant under klocksträngen på den ena prunkar: *Nole mi tangere!* och på den andra det än mer hotande: *Cave canes ac Dominum!* Klara besked.

Jag letar mig från den ogästvänliga boningen på lika undangömda stigar som nyss, det bär över stenlagda bakgårdar från urminnes tider, genom slingrande trädgårdsgångar äntligen ut till en allmän väg. Skalden bör lyckas skrämma bort folk, lika väl som han lyckats bli hela Firenzes samtalsämne. Än rider han och väninnan för stunden, följda av två pager, i arla morgonen genom Casinos park, än åker han nattetid omkring i sin enkom förfärdigade jättevagn, inredd med elektriskt ljus och skrivbord. Och hur historien om denna vagn växer, får den bokhylla och kåsös och Gud vet allt... Alltid är det något

nytt världen har att förtälja om Gabriel d'Annunzio.

— — —

Duses hus gör ett vemodigt intryck. Det är lika ensligt men mycket mindre och omgivningen verkar ytterst förfallen. Det är sammanbyggt med en egendomlig bondgård i ett virrvarr av pelarvalv och frodig växtlighet och skräp. Den storväxta vakthustrun vidrör på samma hemlighetsfulla sätt den stora konstnärinnans liv, blott att det här har en anstrykning av hånande kyla, som verkar beklämmande.

— Jämt borta, ja visst, i Amerika för närvarande, kommer hon hit är det bara för några timmar — numera.

Och hon pekar nedåt gränden mot skaldens susande ekkronor och ler giftigt.

— Hon är snart 54 år — inte lägligt förstås, men det är nu så och kan inte hjälpas!

\*

Solen lutar mot sin nedgång bakom Fiesolehöjderna västvärt. Oliven mörknar och får med solen lysande bakom sig en blåaktig ton. Samma blåa ljus kryper ned över slätten, bort över bergen och mellan deras kammar stiger en vitaktig dimma. Husen liksom gömma sig i olivlöven. Jag går ned till Desiderios piazza.

Fritt i dess mitt står han själv i marmor, med ryggen åt Settignano och vänd mot staden, där

hans livsgärning en gång skattades så högt. En enkel gestalt i arbetsblus och mössa, stödd mot sitt arbete i blocket. Framför sträcker sig terrassräckets vågräta linje och hitom detta raden av nyplanterade platanliknande träd. Allt är lugnt och storstilat, en härlig vallfartsort när kvällens tillbedjarstämning kommer på. Nedanförligger neiden med Firenze i ultraviolet och bergkransen står likt en hägring så hög och snöblå mot en himmel som av blossande eld. Småningom förvandlas det hela till en nordisk hed i varm sammetsgrön ton, där oliverna bilda lika många tuvor, skyn går över i understärkt blått, så högre upp rosenrött och sist blekgrönt.

När jag vänder mig om ser jag öster ut över byns platta tak detta djupt mystiska blå, som vi lärt oss älska från de gamlas stilerade dukar...

Då natten faller på och fullmånen rinner upp över dalen, står jag i mitt fönster åt gatan och ser olivgården mitt över som en enda orörlig skog av rimfrost, om rimfrost kunde glöda som dessa tusen vita blad. Det är alldeles tyst. Blott eldflugornas heta jakt mellan löven, nedåt murarna, runt i gatans dunkel, förlämnar ett andlöst liv som meddelar mig något jag vet ej vad av hjärtängslan... Plötsligt hör jag uppifrån kullen flöjt. En ung man kommer utför, framför honom dansa i takt efter den mjuka, rytmiska låten tre flickor gatan fram. Stilla, nästan ljudlöst dansa de i det bleka ljuset under olivernas frost-

vita hängen, omfladdrade av hundra små elddjur och försvinna nedåt i skuggan, kvällens genier lika.

O, Firenzes betagande kullar!

---

## *Prato.*

Från den lilla fabriksstaden, även känd för sitt goda bakverk och sin halmflätning, belägen en halvtimmes järnvägsresa nordvärt från Firenze, vid ingången till bergvärlden, ämnade vi omedelbart fortsätta med skjuts uppåt Appeninerna. Morgonen var inte längre liden än att skjutluckorna helt nyss dragits för glastaket på Firenzes stationshall, men ändå stod luften utanför kupéfönstret redan vit och hetstill, medan fältens billioner gräshoppor visslade så dövande, att tågbullret bokstavligen inte hördes.

Och i Prato nekade kuskarna att köra ut i gasset. Vi måste vänta till nästa dags otta.

Vi vandrade över gatorna och det tomma torget, där solen borrhade sig ilsket ned i vindlösheten och suckade efter via Collis skugga och draget från Arno. Firenze, i vars närhet vi dröjt i det längsta, då först i sommartid färgen riktigt glöder och torn och hus stå som bubblor, så lätta och ljusklara, Firenze syntes oss vid jämförelsen vara ingången till paradiset.

Hur en sådan dag i en italiensk småstadshåla släpar sig fram, förstår man efteråt knappt. Ute

är naturligtvis omöjligt att vistas, och husens tjocka stenväggar ha för länge sedan genomglödats. Timme efter timme bli vi i lättaste kostym hängande på en stol i förstugan, som förmodas bjuda på en tillstymmelse till tvärpustar, och stirra slött ut mot den à la zebra svart och vitrandade domkyrkan med Donatellis predikstol utanpå, i hörnet, samt på kuskarna som ligga i vagnarna och snarka under åkdonets väldiga parasoll. Allt under det vi frossa av en vild åtrå efter ett land, där det bara regnar, regnar, helst små isklumpar, ett Schlaraffenland med idel gröna och vita vintrar.

Men slutligen sjunker det rysliga himlaodjuret ned bakom taken i väster och lägger dômetorget i skugga. På en gång spritta vi upp och draga ett djupt, vällustigt andedrag — ett vinddrag sveper ned från bergen och gör det möjligt att leva. I öster står med ens allt ovanför, som ännu nås av den bortgående solen: kampanilen, dômen, de många gamla murarna, som överdragna med guldskällor. Det glöder i en ton, vartill jag aldrig sett maken. Det är en enda gulröd flamma, befriad från den lätta slöja som gärna vidlåder Firenzes aftnar. Det brinner i en glädje, som ger glädje, och i ett nu fylls öde torget av sjungande och skrattande varelser.

I ett sådant ögonblick har det varit, föreställer jag mig, som prästerna fordomdags stigit fram på predikstolen däruppe och talat till massorna. Försmäktat ha dessa under dagen, nu känna de sig genomströmmas av nytt liv, mottagliga för glada

budskap och dock vecka nog för hotet om ett brinnande inferno. Med hår och panna ännu badande i blodrött ljus har prästen, också han pånyttfödd av svalkan, känt sin makt genom var nerv. Och medan kampanilen och de gamla murarna strålat ut sin underbara skönhet har han lyft de heliga relikerna i höjden att tillbedjas av knäfallande skaror. Något som ännu i dag äger rum med jungfru Marias gördel, hemförd från det heliga landet och skänkt till stadens tempel av en from Pratobo.

Den syn som möter mig, då jag nu likt en befriad fånge skyndar ut, är en helt annan än den jag varit van vid i Settignano. Förutom i Neapel har jag ej sett något så fattigt och smutsigt som den samling kvinnor och barn, vilken rör sig på Pratos torg i solnedgången och till den grad behärskar läget, att man knappt märker de få förbiströvande signoris. Men heller knappt något härligare än dessa nästan nakna tre- och fyra-åringar, som tumla om på kyrkans breda trappor. Med yrkesdanserskors yrsel blunda de, svinga runt på de små bara tåspetsarna, böja sina bruna lemmar, skaka svarta lockar, nypa i grådaskiga linntyg, niga och vrida sig sirligt hand i hand till tarantella, allt i oförlikneligt behag. Tills med ett halvslutna ögon gnistra till och ungarna likt vildkattor flyga varandra i luven och slåss om brödkanten och lökbiten: aftonmåltiden, ibland förgylld av en klase körsbär. Nedanförl gå kvinnorna så gott som i bara trasor eller stå stödda

mot lyktstolparna. De mumsa bröd och sallat och dricka vatten ur fiascon, som en gång i världen hyst ädlare vätska, allt medan de fläta, fläta, fläta, evigt samma halmflätningar i långa remsor. Vart man blickar, vart man kommer ser man dessa utan rast flätande kvinnor, det är ock nödigt att vara flitig, ty hattfabriken tycks betala ungefär 1,20 fr. för 90 alnar.

Torget utgör medelpunkten för Pratos liv. Här ligga hotellen, här kretsa lediga droskor i ring, klatscha och frusta, här ringer kinematografens klocka och stanna böndernas forvagnar. Bondkvinnor från Bolognabergen salubjuda träskedar och vispar och kransa dōmetrapporna med sin avkomma, genomskinligt vita, tunna flickebarn med något underligt vid sig, fött av nöd och enslighet ihop, en vild, skygg stumhet, som står urnaturen nära. Gamla fördettingar stappla omkring: stolt burna huvuden, ädlingars drag, buskiga vita mustascher och ylleamier lindade ovan rocken av lumpor. Emellanåt komma orkestermusikanter och ställa till frikonsert, akrobaten breder ut sin matta, och från höjden av en kärra bjuder en salvelsefull »doktor» sin makalösa mixtur, under det emigrantagentens svada sakta förledande flödar i gathörnen. Men i skördetiden samlas lösarbetare med sin lilla skära nedstucken i bältet. De vänta på bönderna, vilka arla om morgnarna komma in för att välja och pruta på hjälpen, alldeles som fordom hemma tjänstfolket städslades på torgen. Och få de ingen anställning, lägga de sig för natten på kyrktrappan och hoppas



på bättre tur nästa otta. Korteligen: Pratos torg är folkets.

När natten nalkades gjorde det ingen väsentlig skillnad. På sömn i det heta rummet och med öronen fyllda av oron ute och inne, denna oro, som i Italien stiger med termometern, var ej att tänka. Vi slåntrade på måfå genom de trånga gatorna. Även å den obetydligaste av sollandets orter lönar sig alltid ett strövtåg, vad vi nu upptäckte var för övrigt det kändaste av allt: Pratos åldriga rådhus. På en liten öppen trekant, reste det sig plötsligt i dunklet, präktigt måleriskt. Nedanför, där en företagsam kaféidkare begagnat sig av tillfället, sitta Pratos goda borgare i dess storhets skugga och driva nattens timmar bort. Här träffade vi några tyska ingenjörer och hörde av dem ett och annat ur stadens moderna historia. Av ålder ett industrisamhälle, kallas den nu för Italiens Manchester.

\*

— Och fastän italienarna hata oss, sade vår hyggelige sagesman leende — vi hade onekligen under dagens lopp uppsnappat många hårda hatets ord, liksom av ett par mer bildade tacksamt erkännande, om »i tedeschi» — så är det dock vi som haft största delen i det nuvarande uppsvinget. Vi kommo hit med utmärkta, för folket okända maskiner, vilka sedan tjänat som mönster, och ha nedlagt i dessa fabriker stora kapital. Vi sysselsätta 2,000 arbetare. Vi ha träffat de bästa an-

ordningar: badinrättningar, läsesalar, präktiga matrum för folket att sitta till bords i. Efter oss ha ock italienarna hela dalen uppåt anlagt mindre väverier med dylika maskiner. Klagomålet över kapitalbrist i Italien är ett nonsens, det finns mycket pengar bara de sattes i rörelse.

— Och dock gör staden ett så armt intryck, invände jag.

— Å, då skulle ni se städer, där allt ligger dött! Men befolkningen är för stor, miltals uppefter tätt med byar, också vimlande av människor. Och skatten! Hur kan folket resa sig med sådana pålagor? Tack vare regeringsmonopolet få de betala 60 cents för ett kilo salt, 1,50 lire för ett kilo socker, 60, förr 80 cent. för en liter fotogen o. s. v. Dessutom kan en italienare icke förtjäna så som en german, han gör blott halva arbetet. Och här är vi inne på en ömtålig fråga. Förmän och bättre arbetare utgöras av tyskar, måste vara det, och de ha naturligtvis mer betalt. Detta väcker andras harm. De se ej själva sin ringare förmåga, och förmågan betingar ju priset. Stor spänning råder mellan oss och infödingarna, där ock ett blint nationalhat spelar in. Ungefär var fjärde månad ställa de till strejk, följande lilla prov är belysande för ställningen: Nyligen vid en arbetsinställelse ropade massan på fabriken's huvudägare att träda ut på balkongen, de önskade tala med honom. Men fabriken's *italienske* ingenjör försäkrade oss, att lydde han kallelsen, bleve han ögonblickligen skjuten. Sedermera kallades strejkledarna

till borgmästaren och uppmanades att andraga sina klagomål. Var det lönerna? Nej, därmed voro de nöjda. Behandlades de dåligt? Nej, de hade ej det ringaste att anföra. Vad gällde då saken? Jo, »il padrone», huvudägaren av anstalten, finge inte vara tysk, han skulle bytas ut mot en italienare! Det dröjde länge innan myndigheterna kunde övertyga dem om denna fordrans orimliga enfald.

Jag framdrog att lantmannens möda dock vore stor i detta bergland, där fälten oftast stupa rätt upp och ned, jag visade på de stenterrasser, dem vingårdsmän och olivodlare måst bygga för att hindra den lösa jorden att rasa, sådant tydde dock på stor flit?

— Förlåt, sade han, detta är att se ytligt på saken, murarna äro ju släktleds verk och antalet av de arbetande är ofantligt. Hur lätt ha de ej att förbereda jorden för såning, allt skjuter upp ymnigt ur den bördiga jorden. Nej, min mångåriga erfarenhet av italienaren som arbetare är denna: han är opålitlig, han är bekväm och han saknar intuition. Kanske om ni grundligt lär känna italienska genomsnittstypen i övrigt, att ni skall göra samma iakttagelse: de sakna fantasi. Förmågan att av ett känt sakförhållande sluta sig till om sidan liggande faktorer. Vad nu särskilt angår fabriksarbetaren utträttar han sitt verk som en maskin, och vid varje avvikelse från det en gång givna förfaringssättet har han att lära hela saken på nytt. Den germanske arbetaren finner

själv ut förbättringar i vad han sysslar med och kan av bekanta sakförhållanden vädra sig till obekanta. Dessutom äro ordningsförhållandena otillfredsställande. Avskedar jag en odugling före uppsägningstiden, pliktar jag 100 à 200 lire. Skulle däremot vi främlingar ha en fordran —

Tysken log.

— Ja — det är fördelaktigast att icke pocka på sin rätt. Och tiggeriet! När allt går i gill ordning och avlöningen har utbetalats, begära våra italienare vid avskedstagandet — så där 20 lire i »mancia»! (drickspengar).

Folket lever alldeles för stunden. Veta de på morgonen att de ha bröd och ost för dagen, tänka de ej en timme framåt. Tidigt gifta de sig: en säng, ett bord och några kokkärl är tillräckligt, och därtill måste mannen skaffa hela fästmöns utstyrsel, från hemmet medför hon vanligen ej en tråd, ej en handduk, ej ett lakan. Vad även de mer bärgade i sin heminredning nöja sig med är otroligt — blott det finns grannlåt nog för gatan!

— Från vad jag nu sagt, sade ingenjören, vill jag emellertid först i väsentlig mån undantaga trakter av Norditalien, främst Milanoområdet. Liksom de konsterna hantverkarna ni talar om i Settignano, leva där ock simplare arbetare gott och en ny anda råder verkligen, varför ju klimatet ej bör få väsentligt inflytande. Därtill vill jag anföra, att folkets eländiga kost här: till middag t. ex. äta de ett stycke bröd, som de

karva ur och fylla med grönsaker och dricka därtill vatten, naturligen gör det omöjligt för dem att arbeta likt andra. Oupphörligt förekomma svimmingsanfall i fabriken, ambulanserna ha jämt göra, och alltid är det fråga om infödingarna, som ju borde stå hettan bäst.

— Och för det tredje, slutade tysken, vill jag lämna osagt i vad mån missförhållandena är be-tingade, ej så mycket av en svag eller lömsk natur som av det långa prästvåldet, vars enda tillvarelses-  
möjlighet till sist hänger på att folkets djupa okunnighet icke skingras. Inom alla stånd skall ni kunna spåra detta hämmande inflytande på både betraktelse- och handlingssätt, ja, jag håller före på själva kunskapsinhämtningen. Formen, bakom vilken gärna trivs den stora ihållig-  
heten, spelar i Machiavellis land en otrolig roll — men det självständiga inre smältningsar-  
betet? — — —

Kanske kommer det. Krafter är i gång icke minst bland prästerskapet, på vissa håll har en verkligt revolutionär rörelse utbrutit, som ej vill veta av varken påve eller dogmer utan en samman-  
slutning av hela mänskligheten i en enda all-  
männelig kyrka på helt annan grund. Men för den, som levat sig in i andan både uppe och nere, förefaller det som måste vägen dit bli mycket lång.

Under detta samtal hade någon stuckit i vår hand en teateraffisch. »Barberaren i Sevilla», operan, ej komedien, gavs på stadens teater. Ja, varför ej? Vi gingo ett par mörka gränder fram och kommo in i en port, där vi köpte biljetter, och fortsatte sedan genom en korridor till salongen. Från våra parkettplatser, klaffstolar av järn, sökte vi göra oss hemmastadda med det hela. Den amfiteatraliskt sluttande läktaren runt om gick så lågt ned, att vi kunnat taga personerna på första raderna i hand. Ett förfärligt oväsen rådde. Männen kommo in med hattarna på och cigarren i mungipan. Publikens sammansättning förbryllade. Mitt över oss satt en mångelskekäring med traskjolen uppdragen över sina bara ben, håret i en enda tova och solfjädern dinglande på den nerflottade magen. Ingen skall dock tro, att hon kände sig förlägen, nej för all del, där fanns både schaber och teatervana, det ville hon låta förstå och slog immerfort på kjolsäcken, där många soldi skramlade, vinkade befallande än på karamellpojken, än på sockerdrickskeeparen, bjöd grannarna och förde ordet flott. Och dessa grannar voro distingerade herrar ur societeten, sådana man hemma ej träffar utom på parkett eller i första radens loger. Och likadant hela vägen: Bredvid oss sutto verkliga damer, frasande av siden och blixtrande av juveler och strax ovanom gatans drägg, visslande, hojtande, ropande till varandra tvärt över teatern och på trakteringen och på aktörerna. En gatsoparslusk med bröstet bart och pipan hän-

gande i munnen kom in och røjde bistert plats för ett par sonbarn, små älvor i skärt och vitt tarlatan, fina som Guds änglar, dem han behandlade med vördnadsfull omsorg och proppade fulla med godsaker . . . Otåligheten växte, rösterna blevo alltmer pockande, rörelserna allt vildare, de röda programmen flögo i luften, de långa cigarrerna bolmade kvävande, hattarna svängdes, för var akademisk kvart som kom och svann, ökades stampandet och stegrades tjuten. Det hela gav illusion av en anarkistsamling, där herrskapsfolket fann sig lugnt och oberört.

Jag såg mig om för att upptäcka ventiler. Besynnerliga väggar, den ena liknade en enda vitrappad muryta, och på den andra, som såg ut på samma sätt, fanns högre upp några gröna persiennluckor, halvt tillslutna och i öppningarna tre flickhuvuden. Konstiga dekorationer, tänkte jag — då till min häpnad det ena huvudet rörde sig och det andra skrattade. De voro levande! Nu varseblev jag längre bort ett tredje fönster med järngaller och bakom en nyfiken gumma och en hel rumsinteriör. Och med ens förstod jag: Vägarna utgjordes helt enkelt av andra husgavlar, vilkas invånare hade spektakel och nattvaka gratis! Och när jag kastade huvudet tillbaka såg jag himlens stjärnor blinka på sitt svarta fäste, och läderlapparna skjuta fart över oss snabbt och tyst. Vi sutto under bar himmel, och teatersalongen var en öppen husgård!

Det gav en obeskrivlig stämning att med det

vilda larmet i öronen omedelbart blicka upp i det djupa tysta, in i dess vita vinkande världar.

Vad vi skulle gjort om en åskby brutit lös?! Järnstolarna hade stått sig, och publiken medförde troligen vid hotande tillfällen paraplyer.

Kapellet utgjordes av stadens hantverkare, och ehuru anföraren var vänsterhänt gick det minsann icke bakvänt. Även på tiljan skötte man sin sak lika bra, fast gatan i Sevilla var en modern Prato-gränd och möbleringen i doktors hem bestod av ett rankigt träbord och en kattunsöverklädd länstol samt förste älskaren än bar Erikdenfjortondes kostym med kragstövlar à la Gustav II Adolf, än pudrad stångpiska och trekantig hatt. Sant framstående tedde sig komikerna. Och när sällskapet nådde upp till höga c, tjöt publiken sitt bifall så avgrundsligt, att vi måste borra fingrarna i våra öron.

Klockan 1 är det slut. Och nu till sängs.

Jo vackert. Från vårt fönster i hotellet se vi teaterpubliken sprida sig över torg och gator, gnolande Figaro och drillande Rosina, hela staden genljuder av Barberaren i Sevilla, och i husen tycks ingen störas i sin slummer. Vi känna aningsfulla rysningar efter ryggraden — men det tar förstås slut? Människorna begripa väl ändå, att natten är gjord för åtminstone några timmars sömn. Och så bomma vi igen fönstren, föredragande de 30 gradernas hetta, och höra hoppfullt hur hjältetenoren avlägsnar sig och

4. — På bygator o. alpvägar.



äntligen på en kvarts mils avstånd ljuder drägligt nog.

Men himmel — åter tilltar det i styrka, kommer närmare, samma stämman, blott nu från det motsatta gathörnet. Med kärnfriska krafter lägger den i, det är så att man tycker att lungor och lever måste sprängas på karlen, det är så att han i ett annat land skulle forslats inte till polisvaktkontoret utan till dårhuset.

Men ack, vi äro i Italien, och bragden framkallar blott sju andra hjältar, som starkare äro än den första. Från alla hörn dyka de upp på nytt, och de överrösta varandra för att i slutdrillarnas ursinniga vrålande söka likna älsklingsförebilden på tiljan.

Då, med ens, som en taktpinne slår bort musiken, inträder gravens stillhet. Nästan skrämnda öppna vi och blicka ut. Därnere råder fortfarande andlös andakt, alla lyssna... Nu förnimma även vi det: ett avlägset taktfast, egendomligt skrapande som av hundra fötter, dansande i avmätt rytm jämte ett sakta klirrande. I ett ögonblick slås gatornas många fönsterluckor till sidan, och intet under. Ty vad skönhet, vad härlighet! Likt kaskadens droppar i bassängen, så falla i nattens stillhet mandolin- och gitarrtoner, förtjusande i sin klara silverklang. Vi hälsa Pratos berömda zitter- och sångarklubb, segrare i alla tävlingar.

Och som dess medlemmar mystiskt skrida, nej

glida över torgets flata stenar, bräcker morgonen  
med ett svagt rosenkär över Apenninerna.

Det *är* roligt med ett musikaliskt samhälle —  
men . . .

Vi måste i väg nu vi, strax, om också sovande.

---

»*La valle onde Bisenzio si dichina.*»

(Dantes Inf. c. 32.)

En vit duk över hästens nacke, en klatsch som ett pistolskott och så Gud i hågen. Ty trots att solen knappt hunnit över bergskammen, brummar kusken att vi är för sent ute för att oskadda hinna målet, 3 timmars färd från Prato. Vilket emellertid ej hindrar honom att kuta rygg och överlämna hästen åt hans sävliga lunk.

Det finns så många tillflykter för den som vågar sig på att stanna sommaren över i Italien, att man kommer i förlägenhet om valet. Alla berg omkring Firenze bjuda på hotell, pensionat och möblerade hus i olika höjdlägen från, nordvart, *Abetone*, 4,000 fot över havet, samt söder ut det anspråksfulla *Vallombrosa*, 3,000 fot, till småvärdshus och inackorderingar på 1,200 à 2,000 fot, och där man ännu kan leva för 5 lire om dagen. Kusten torde vara för de mycket solstarka, och nordbor i allmänhet finna det obehagligt under 700 à 1,000 meter. För min del hade jag valt *Montepiano*, en högslätt 700 meter i Appeninerna, omtalad av pratoborna med vördnad som ett ställe, där nästan väl mycken kyla rådde.

Vi rulla *Bisenziadalen* fram tätt under västra

kullarna, på den golvsläta landsvägen som för till Bologna och ha hela tiden samma skådespel för ögonen: floddälder överspända med tusenåriga valvbroar av sten och på andra sidan om dessa runda eller spetsiga, ständigt olikformade kullar, som slungade på måfå hit och dit, alltsammans på höjd och i djup täckt av yviga träd och yppig växtlighet, varemellan blänka lantgårdar i vitt, urgamla borgruiner, rester av kloster och medeltida riddarslott. Ännu hålla sig vingårdarnas druvkartar stora som sötkörsbär, oliven lyser, cypresserna bilda ståtliga alléer, fruktträd från päron och plommon till fikon, aprikos, persika fylla backarna, och höet ligger redan i väldiga vinterstackar med överst en vid lövkrans för att hindra regnet att tränga långt in. Dock är det icke jordarbetet eller ens naturen, som främst drar till sig vår uppmärksamhet. Sedan urgammalt har Bisenziodalen varit känd för sina vävanläggningar, även om först i våra dagar industrien fått sin verkliga betydelse för själva folket, och Prato, den tiden en blomstrande handelsstad, förde varan ut i världen. Vi fara genom by på by, riktiga små forntidsstäder, på ej längre avstånd från varandra än bondgårdar hemma, och djupt under vid den halvuttorkade Settafloden ryka fabriker. Gatorna utefter kräla ungar och skocka sig kvinnor i snatter utan att emellertid ett ögonblick upphöra med sin halmflätning. Det är som om luften formligen sattes i dallring av dessa tusen flätande händer. Runt om dem ligga till torkning högar av fabrikslump,

vilken sedan sopas ihop och sorteras. Här och var märkas ansatser till nya arbetarhem efter amerikanskt mönster, fast åtskilligt fattas i renhållningsprincipen, isynnerhet beträffande kloaksystemet. Vi möta små omnibusar med fladdrande förhängen till väggar, fyllda ända ut på fotsteget av frukosthungriga arbetare, flickorna i sina fordon, männen i sina, och den som ej fått plats springer efter och hänger i vagnsredet. Det hela liknar ännu en förstad till Prato.

Nu åka vi genom gamla *Briglia* med sin pappersfabrik. Från den finns en rolig historia om hur bönderna på 1840-talet reste sig och revo ned anstalten, anklagande ägaren för att röken från skorstenen vore skuld till missväxten på deras oliver och bönor.

Men mer även än industrilivet fångslar traktens historiska minnen. Här t. ex. köra vi in i *Vaiano*. För den, som glött för Italiens frihetskamp, är detta namn minnesvärt. Det var år 1849. Fallen Romerska republiken. Fransmännen hade intågat utan motstånd, och följd av en liten skara flydde Garibaldi mot Venezia, som ensamt uppehöll striden för sitt oberoende mot Österrike. Efter att gång på gång ha sökt intränga i Lagunstaden, utmattad av umbäranden och faror, övergiven av sin sista lilla hop, dolde han sig nu med sin stackars sjuka Anita i Ravennas dystra furudungar. Men hans rastlösa äventyrssinne stod ej ut med denna overksamhet. Snart hade han uppgjort den djärva planen att tvärs över bergen, mitt emellan

österrikiska soldater och reaktionära landsmän bana sig väg väster ut till Ligurien och havet. Följd av en ende man kom han så på gömda stigar en dag fram till en viss Pispolas hus i Vaiano och fick där härbärge. Men en ung bondson misstänkte främlingarna för att vara flyktande garibaldister och smög jämte värden in i kammaren, där de sovo. Garibaldi vaknade, sprang upp och genomborrade dem med sin eldblick, och då ynglingen såg detta tärda och dock av kraft lågande ansikte blev han övertygad om, att det tillhörde ingen mindre än hjälten själv. Ett spännande och historiskt ögonblick! Voro de inträdande fiender eller vänner? Då slutligen generalen fick klart för sig att de brunno för hans egen sak, överlämnade han under tårar och omfamningar sitt och Italiens öde i deras händer. Det visade sig ock vara kloka vännehänder. Klädd till arbetare åkte Garibaldi nattetid genom själva fiendehärden Prato, full av österrikare och konservativa italiennare, och lyckades tack vare trognas självförsakerler hinna före den storhertigliga polisen och över Poggibonsi till Medelhavet.

Så voro han och Italien räddade.

Men kanske icke ens den säkra historiens minnen välla överst i dens sinne, som far över dessa marker. Något annat, ännu obestämdare, fångar vårt inre öga. Ty denna »dal, genom vilken Bisenziofloden strömmar» ger anledning till en verklig drömfest, om du älskar skapa dig sagor om det förflutnas dunkla skuggvärld. Vart vi

komma sväva de omkring oss dessa skepnader, som redan med halva sin varelse hunnit in i legendens rike, mäktiga spökgestalter med utstrålningen från blod och eld och järn som en dimmig gloria kring hjässan, och vilka ofta när de trotsat och hädat voro föremål för himlens omedelbara ingrepp. I Italien blir man kräsen på antikt. Talas om »modernt» kan menas 16-, ja, 1500-talet — i Bisenziodalen rör man sig med kvarlevor från barbarväldet. Sannolikt ha etrusker och romare trampat dessa åsnestigar i bergen. Spår av de senare tror man sig finna i åtskilliga halvlatinska ortnamn. Så kan t. ex. *Vernio* (en by) härleda sig från *Hibernia*, kvarter, och dymedelst vittna om hur romerska soldater, som då de sökte in åt Galliska alplandet troligen bland andra vägar valde den över Montepiano Appenino, lägrade sig å denna plats, där föga snö blir liggande och bildade vinterkoloni. Sedermera översvämmades väldalen av barbarhorder och föll därpå till största delen i de florentinska feodalherrarna Albertis och Bandis järnnävar. Sägner om dessa våldshärskares framfärd tyckas i mycket utgöra dalens historia. Återstående delar regerades knappt mildare av Pratos och Pistojas kommuner, härjades av upprorsmakare och rövare från Prato, av knekthopar, som i olika ärenden skulle fram över Appeninerna. Slutligen under republiken Cisalpina inträdde en tid av lugn och arbetsro, och munkar kommo i skaror och förbättrade jordbruket och röjde skog, tills 1859 muren, som höll trakten avstängd från

det övriga riket, ramlade och dalen, skild som den ändå var från de stora städernas oro, blev ungefär vad den är i dag.

Utan att vi märka att det bär uppåt, så lång är vägen och så jämförelsevis kort stigningen, förändrar landskapet småningom karaktär. De alltjämt saftigt grönskande bergen komma närmare inpå, skuggorna breda sig vidare och svartare, klyftorna bli djupare och vildare, byarna mindre och smutsigare och deras invånare mörkare och skyggare i uppsyn och väsen. Själva husens färgton går ihop med sluttningens lerbrunsa.

Vad är detta?

Till höger reser sig en ensam toppig klippa med på spetsen en söndertrasad borg. Ah, Cerbaia — ryktbart i medeltidstyrannernas krig. En gång de stolta Albertis ointagliga fäste, återstår av dess fyra hörntorn, av ringmuren, den välvda porten, de välvda fönstren blott några svarta taggar, som stå argt mot himlen. Cerbaias eller Cervaias ursprung är begravet i skuggorna av barbarinkräkningen. Det första man vet är, att en tysk hövding på 1100-talet erövrade det med järn i hand. Då kastade grevarna Alberti sina ögon på de stora skogarna, där det fanns rikligt med villebråd av vildgetter och hjortar. Och detta avgjorde dalens öde. Ty nu var det grevarna gingo till kejsaren, Fredrik Barbarossa, där han satt i Pavia omgiven av Italiens och Tysklands andliga och världsliga maktägande, och be-



gärde jord mot vasallskap. Bröderna Albertis blodshänder voro bra att kunna befalla över, och med ett penndrag överlät Fredrik I till dem stora delar av toskanska och bolognesiska områden, däribland Cerbaia. Grevarna fingo soldater till hjälp, kastade sig mot slottet, slog ihjäl ägaren och vordo så herrar på täppan. Från denna ensliga klippa utbreddes deras rykte som typiska toskanska herrtyranner.

En vinterafton 1285 föll snön i stora drivor i dalens trånga hålväg. Tramontanan for tjutande mellan passen, och ingen stjärna lyste. Men uppför Cerbais mörka brant trevade en ensam vandrare. Mantelhuvan var framdragen till skydd för hans ansikte, böjd och hukad måste han gripa efter de taggiga buskarna under snön för att kunna vidhålla sin mödosamma gång. Men det blodröda fackelskenet, som från borgens fönster föll över den hemska ödsligheten, var en fyrbåk för honom på det villande snöhavet. Kanske värmdes han ung och hoppfull sin själ med tanken på det mottagande, som väntade honom av slottsherren och vakten. Eller kanske den brann hetare ändå av skaldedrömmar, födda just av det vilda och bistra. Ty en poet var han, och en som undfått sorgens gudagåva, där han flydde från sin fädernestad över bergen. Äntligen stod han uppe vid vaktporten, spärrad av järnkedjor. Flämtande, med blodet sjungande i sina öron slog han kraftigt på, och med en stämman, som klingade ungdomligt munter, glatt befallande,

begärde han gästfrihet. Men ingen tjänare, ingen dörrvakt sprang för att öppna för den husville i bergens hemiska vinternatt. Snön fortfor att yra, isig och våt, stormen att vina, och nu trängde den skalden in till mærg och ben. Med stelnade händer slog han åter och åter på denna förfärliga järnport, som förblev oryggligt slutet. Liket en tiggande usling besvor han människorna innanför att öppna för Guds kärleks skull. Förgäves. Och med slottsfolkets hånskratt över vedermodan ljudande i sina öron och hjärta, måste han så vända om, ibland krypande utför den isiga branten, tills plötsligt vid foten en halft översnöad herdehydda stack upp, ännu i dag står på platsen en månghundraårig stenkoja, och hans liv var frälst.

Men tjugu år efter satte Dante Alighieri de båda Albertis i Inferno. Där vandra de som bekant i all evighet frysande till is. Och han, som ser dem glida förbi, menar att genomsökte han ock hela undervärlden kunde han ej finna skuggor mer förtjänta av sitt straff.

Studerar man de toskanska och bolognesiska krönikorna tycker man nästan, att det skedde dessa vällustiga uslingar för stor heder att få sina grymma pannor brännmärkta av en Dantes eld. Det skulle då vara för att skalden kan sägas stå i en slags skuld till dem. Ty den natten liksom senare vid Lecco helvetessjö i Gardatrakten, där han älskade att ströva, undficks väl

mången av dessa Infernosyner, som ingen undfar oprövad.

Cerbaia köptes sedan av florentinerrepubliken, tills den övergavs av ståthållaren och lämnades i himlens våld. Alltsedan har vinden och ormarna fört spiran i tistelriket däruppe.

Strax ovanom börja persikoträden krympa till dvärgträd, vingårdarna krypa ihop och druvorna likna små gröna ärter under sina glesa blad. I stället resa sig humlestänger och breda sig linåkrar, och blåklinten tittar fram mellan säden. Medan linden doftar berusande mattas betydligt gräshoppornas visslande. Vi fara högt i vädret över en halvmånformig stenbro och in i S. Quirico-Vernio, dalens äldsta och minnesrikaste by.

Vagnen stannar mitt i en klunga uråldrigt ruskiga hus på en stenlagd gård nedanför en tung byggnad, ett av grevarnas f. d. residens, nu skol- och rådhus. Folkhopen samlar sig genast kring vår droska. Därtill kommer att vår kusk länge betett sig oroligt och frågat varannan människa efter en viss »bistecca» (biffstek), och för oss som räknat på att komma till ett välförsett pensionat känns det lite kusligt att så där på en slump föra med oss dit vår egen middag. Det uppstår en hastig rådpläging mellan vår körsven och byns myndiga och handfasta karlar — ett tu tre gripas våra tillhörigheter och bäras bort. Vi skynda efter, blott för att se dem kastas i vild fart på en av de små rysliga omnibusarna med sotiga gardiner, som vi mött på vägen. Vid

våra livliga protester fästes ej det ringaste avseende, kusken vill hem igen innan strängaste hettan kommer och överlämnar oss på detta enkla vis i händerna på en väldig, svarthårig och röd-kindad bergsbo, skinande av välmåga. Följden: knappa drickspengar är emellertid oberäknad för vår man, och under de kvarblivandes bedragna rop skaka vi i väg i vårt oväntade fordon. Hett och trångt, intet ryggstöd, ingen utsikt. Och den mest skuggade platsen måste beredas ett gråpapperspaket vi upptäckt — naturligtvis vår middag.

Så gott sig göra låter kika vi ut mellan trasorna och märka nu först riktigt att vi stiga, ehuru alltjämt som på ett parkettgolv. De grönskande kullarna sjunka under oss, snart är vi mitt uppe i det böljande havet av topp bakom topp. Vinet och oliven ha upphört, i klyftorna under, på sluttningarna över, ses när och fjärran blott kastanj, urgammal skog eller späda telningar, och nu åka vi in i höga, sekelgamla träds ljuvliga skugga. Frustande av välbehag stanna hästarna. En visserligen mild men för oss underbart svalkande vind fläktar våra tinningar, vi dricka ur en kristallklar källa, vi stänka vatten över oss själva, över hästarna, vi jubla, vi le. Kort efter vidgar sig ängden till en högslätt av idel blommande ängar, som stupa åt alla sidor, kullriga som ångvältar, lysande av millioner vildblommor, här ännu ej skördade av lien. Vår kastanjklädda kungsväg slingrar som en vitgnist-

rande orm mellan på ena sidan de leende ängstupen, på den andra djupa sänkor under grönskande åsar i långa buktande sträckningar, i spetsar och rundningar, all sten begravd i djupgrön yppighet. Idel grönt, grönt, grönt, blott högst uppe bland åsningarna brunröda fläckar med enstaka, bollrunda träd, som ge intryck av en stiliserad antik målning, föreställande natur.

Vi äro till fjälls. Men ack, det är icke nordfjällens rena kyla, det är en smekande ljum, av sol och blomdoft genompyrd luft, onekligen hade vi trott att häruppe ännu skulle vara svalare. Men hästarna flyga fram, glada åt det lilla. En stor sväng, där ligger i en svacka under nordvästra berget, inkrupen som för att få skydd i dess skugga Montepiano by. Vår väg som bär till Bologna bildar dess enda gata med sina små, små bodar, och vi stanna framför en av de svarta portarna. Efter en elegant pisksmäll ropar kusken på urgammalt sätt ut världens hela namn, varefter porten öppnas och vi högtidligt mottagas. Vagn och kusk försvinna.

Men han skulle väl ha betalt? Åh, det är det inte så noga med i bergen, gästen finns i tryggt förvar. Värden går emellertid bort i dörröppningen och ropar nedåt gatan:

— Bistecca, bistecca!

Om hörnet tittar leende vår kusk: röd, mullig, gödd, ja visst, som ett stycke riktigt god filet.

Och vi som inne i »bussen» försakat luft, bekvämlighet och svalka för att bereda vår för-

modade biffstek en riktigt angenäm och hälsosam färd! Under tiden har herr Bistecca i all gemytlighet solat sin svettiga lekamen på kuskbocken, hur nu namnet uppkommit i alla händelser en väldig reklam för bergsluftens hälsobringande verkan.

---

## *Montepiano.*

Montepiano, den kände bildhuggaren Bartolinis födelseby, blickar ut mot en vågande högslätt, där vintertid nordan yr omkring snön och föser drivor ända över fönstren på de månghundraåriga små husen. Man berättar hur allt då är öde, hur blott vindens dova rytande ekar i passen och slutningarnas kastanjeskogar skälva för tunga suckar. Alla stigar ligga begravda under meterdjup snö, och av småbyarna som klättrat uppför branterna inemot högsta kulltopparna varsnas ovan snöhöljet knappt halvdelen, grå och ruggig mot en mulen himmel. Nere på vägen arbetar diligensen sig fram bakom plogspannet av oxar eller kor, den tutar litet fruset muntert i sin trumpet, och då den kör in på gatan trycka sig gulvita ansikten ivrigt mot rutor, som gjorts snöfria. Pensionatsvärdarna kasta kortlapparna på bordet, skynda ut ur sina portar och blåsa fram mot det lilla oansenliga postkontoret, där postmästaren inväntar postiljonen, i denna dagens viktigaste timme synnerligen högtidlig i sin egenskap av förmedlare mellan världshändelserna och det bortglömda samhället.

Dygnet om flamar i alla kök på härdhällen tätt vid golvet stockbrasan, och kring den sitta gubbar och kvinnor. De förra snickra och tälja till husets behov, och de senare fläta sina halmremсор, gummorna spinna på forntidssländor. Barnen krypa upp på bänkarna på båda sidor om elden inne i spiselvalvet, där sova ock åldringarna sin siesta. Men när det kvällas berätta de sagor. Och dessa är helst blad ur Bisenziadalens krönika. Det berättas om de rysliga grevarna Albertis grymheter och om himlens upprepade varningar genom under. Eller också om den fromme feodalgreven Bardo nere i byn Vernio, hur han gjorde flera nyttiga, för den tiden ovanliga, inrättningar för folket och testamenterade åt de fattiga en årlig summa, vilket testamente än i dag äger giltighet. Skogen har inga huldror och inga troll, men den har ormar långa och tjocka som trästammar, med skallrande fjäll över hela kroppen, och som fläta sig till tjocka grenar och hänga ned från kronorna och anfalla kolbrännarna. Och när jungfru Maria stiger ned från sitt hyende i den arma lilla kyrkan, då gör hon idel reella och nyttiga tjänster, ty hon tänker alltid på sina trognas timliga välfärd.

Eljes sjunger man. Små och stora stämman med gälla röster in i evigt samma melodi på tre fyra toner. Och underifrån jorden och bredvid från väggen svarar en osynlig kör av läten. Där råmas, bräkes, grymtas, skriars, kacklas, gnäggas och otåliga hovar stampa så att det dånar i den fasta leran. Ty montepianoarna, alla bönder som äga



sina hus, hysa folk och få under samma tak, och om de också ej liksom i vissa sydliga bergstrakter av Toskana delar rum med åsnor och grisar, är det näst därtill.

Så skrida nattens timmar hän. Alltjämt sitta kvinnor och gubbar kvar och lyssna till vindens tjut och fyra på och hålla elden vid makt, medan barnen snusa inne på spiselbänkarna. Vad gör det om tidsordningen kastas om? Lika gärna kan man sova längre in på den frostgrå morgonen. I stenkammaren bredvid väntar bädden iskall att värmas medels den liggandes egen kropp, i bästa fall sätts under täcket den lilla lerkorgen fylld av träkolsglöd. De armaste gamla, de som sett sitt sista stöd resa över havet till den nya världen, där det ges så många soldi om också inte så värst mycken glädje, de sitta i sina trånga kulor på ojämna stenplattor tätt vid jorden, i gynnsammaste fall inklämda mellan en hop säckar fyllda av potatis och kastanmjöl, med torkad svamp hängande på väggen och rispinnar sprakande på den låga härden, varifrån röken står tjock i taket och silar ut genom väggluggen. Mer förmögna hålla emellertid en regelbunden, ej oäven mat-sedel. Frukost: kastanpolenta till kabeljo med olja. Middag: potatis med vanligt bröd. Kväll: majspolenta med fårost eller soppa av vita bönor med salt fläsk. Dryck: vatten. Högst sällan vin.

Värst ha de det naturligtvis uppe i de insnöade byarna. Det kan gå veckor, varunder ingen är i stånd att bana sig väg ned till Montepiano, till bodar

och folk. Ja, knappt utom dörren. Då gäller att ha nog med kastanjmjöl i huset, på det sötäckliga bröd, som bakas härav, få ofta stora och små uteslutande livnära sig. När vädret bättras, spänna pojarna sina »skidor», en fyrkantig lapp av träspjälor, under fötterna och hasa sig utför. Vid olycksfall bäras de sjuka ner till Montepiano, där de läggas på bår och forslas till Vernio sjukstuga. Till dem som kunna vårdas däruppe i hemmen tar provinsialläkaren sig fram gående, rida vare sig på åsna eller häst kan han ej förrän våren. Det är en tung, väldig gestalt och en modig och härdad man, denne kortmålde doktor, liksom sammanvuxen med sitt folk, och detta miss-tänksamma, ingalunda lätthanterliga folk, hyser respekt för en karl, som syr ihop deras trasiga armar och ben utan att ta ett öre betalt.

Men de unga livskraftiga männen som skulle fylla stugan och gatan med glam och rörelse och tända hopp i kvinnornas ögon, var finns männen? Jo, alla borta i främmande land, om ej i Amerika så i Frankrike, Tyskland, Ungern. Om hösten efter det slagorna tystnat och det tröskade kornet malts och veden forslats från skogen och staplats utanför husen, och sedan kastanjerna fallit från träden och plockats i korgar och lagts in i små enkom för ändamålet byggda stenkojor, på ett tak av träspjälor, varunder på jordgolvet brinner natt och dag en eld, som torkar frukten — om hösten, så fort vintern förberetts åt de hemma-varande, resa männen bort för att tjäna pengar.

Hoppackade i omnibusarna med fladdrande tältväggar dra de under sång och hurrarop sina färde, och nödgas någon stanna hemma för att bränna kolen, de ypperliga kastanjekolen uppe i fjällen, står han mulen och ser efter dem. Ty dyster och lång är vintern i Apenninerbergen.

Ehuru snön i sollandet tidigt om våren strömmar ned smält till vatten och kastanjernas guldbruna knoppar tidigt lysa under en ofta blå himmel fortfar likväl kölden och ensligheten. Ja även sedan männen hemvänt och de gammaldags åkerplogarna av trä, dragna av kor, slutat rispa sina fåror i de steniga backarna, medan solen stiger högre och högre, är det alltjämt stormigt och vindkallt. Så kommer då slutligen midsommar. Alla väldiga kullängar glimma av millioner blåklockor och prästkragar, och höjd innanför höjd, däld nedanför däld, kulle utomkring kulle står kastanjlövverket till den grad saftgrönt, att denna lokalfärg dödar allt grått och förlänar åt hela landskapet en enformig ton av idel djupgrönt under en lika djupt blå himmel och mot dimblå fjärran bergskedjor.

Nu spelar och spritter också gatan av liv. Ty Montepiano är tillflykt för flera hundra italienska sommargäster. Överallt uthyra bönderna sina rum till duktiga priser, liksom varje arbete som tvätt o. s. v., betalas vida dyrare än i storstäder. Här som flerstädes i Italien kommer man vid närmare bekantskap underfund med, att fattigdomen ej är på långt när så stor som det tarvliga lev-

nadssättet ger vid handen. Med sin stora boskaps-  
avel, sin skog, sin säd till husbehov, männens  
vinterförtjänster och sommarförtjänsterna för hus,  
skjutsar, åsneritter måste bonden i allmänhet ha  
gott om pengar, vilket ej heller förnekas, var han  
nu sedan gör av dem. Många att dela med sig  
till torde vara lösningen.

---

## *Sommargäster i bergsbyn.*

Ett kort rus — med prunkande eller ömtåliga färger, med sorgglöst ungdomsskratt, retande parfymmer och behagsjuka ögonkast, med åsnekavalkader uppåt topparna och utflykter till tävlande »bad»orter inåt Bolognas nakna, färgstrålande klippor, med signoris dans på »la salas» dammiga golv, med musik och lidelsemättad sång, som dag och natt blandar sig med ungarnas gråt, åsnornas skrin, kuskarnas hojtande, automobilernas fräsande, hundarnas tjut, kornas råmande och hundra och hundra fårs envisa bråkande —

Där har du bergsbyns sommarliv. Ingenting kan vara mer obesvärat blandat. I de små bondhusen över ladugårdar och fårfallor hålla romerska grevinnor och sicilianska markisinnor till godo med rum, som våra stadsjungfrur bestämt skulle rata. Otroligt vad man när så är nöjer sig med i fråga om bostäder. Detta skulle vara sympatiskt nog om enkelheten vore följdriktig. Att pensionaten, varav ett par ha nybyggda, väl inredda hus, med sina frackklädda kypare och otadliga duktyg bjuda på storhotellskost till billiga priser, är ju präktigt. Men att se diamantsmyckade féer

i ljust siden, ömtåliga chiffoner, vita skor och en gång i veckan ny pariserhatt, sväva kring i bondgatans smutspölar, där ungarna rota närgånget och bönderna utan krus leva sitt urnaturliga vardagsliv, verkar närmast löjligt. Fast ängden är rik på långa slåtmarkspromenader både i skogen och under kullarna, uppehålla sig »bad»gästerna (man kan verkligen få sig ett dyrt och primitivt karbad) i påfallande grad kring husen. Det är god ton att i morgontoalett göra en skogstur, sedan sätter italienskan sig helst till vila längs gatans skuggade del. Och när efter siestan dagens stora toalettimme slagit, promenerar hon på det trånga området fram och åter, åter och fram, flirtande och småleende som i Rivierans palmalléer. Hon får oupphörligt väja för svin, kor och getter, orma sig fram mellan kärror och ruttet kreatursströ, hoppa över spillning och inandas stank av träkolsrök från öppna spisar, av vitlök, skämd olja, ladugård och acetylen. Italienarnas luktorgan måste i allmänhet vara mindre utvecklade, även förnämligt folk uthärdar utan att efter egen utsago känna det en atmosfär av dunster, som jagar andra på flykten. Jag vet inte om vanan vid starka parfym, som mycket besväras i Italien, kan bidra här till. Det hjälper ej, dessa leende kvinnor med madonna- eller modejournalsansikten, med guldpaljetterade slöjor över utsökta frisyrier, glänsande av metallkammare, med klostervant sänkta huvuden och förstulet koketta blickar, trippande behagfullt mitt i den vämjeliga röran, verka en smula harem.

Och efter att en tid ha dårats av sydländskt behag ertappade jag mig med att oerhört längta efter en av våra hederliga sommarnöjesfruar i halmhatt, bomullsklänning och förkläde. Jag glömmer aldrig, då jag en dag mötte en gammal ful och karaktärsfull engelska, som buttert gick sin väg rakt fram i bastanta kängor och praktisk schäferhatt över en slät bombasinsklänning. Vad jag erfor var den befriande känslan av *stil*.

Pensionerna liksom räckte varandra handen tvärsöver gatan, och gästerna — vi voro så gott som de enda främlingarna i Montepiano — levde i varandras förstugor och klinkade på varandras pianon. I förbigående sagt utmärkte sig så där var tionde man och kvinna som skicklig pianist eller violinist. Jag tyckte nog att alltsammans, Beethoven, Wagner eller Verdi, hade ungefär samma karaktär av vals. Föredraget gav mig aldrig någon verklig musikalisk njutning. Där- emot sjöng man med förträfflig skola och ren tonbildning, och uppförda teaterstycken förvånade genom talangfullt spel. I en blink blev folk bekanta, det var en enda kompakt majoritet av eviga småleenden, förtjusta utrop, artighet och — enighet. Ingenting, det lärde jag snart, var så viktigt som att dölja sitt misshag med någonting i världen eller över huvud sin avvikande mening bara om kulören på ett stramaljbroderi eller om snittet på en blus. Denna behärskning föreföll desto beundransvärdare, som det utan överdrift kan sägas att tre månader nästan fylldes av

det alltid lika fångslande ämnet: blusar. När jag tänker tillbaka minns jag egentligen ingenting annat från bordssamtalen. Det övermått av temperament och friskt intresse dessa stora barn ägnade varandras varje måltid nya och överraskande toaletter verkade till slut hypnotiskt på ett trögt nordiskt sinne. Det band tanken. Fraserna avrundades så, att allt stötande undgicks, och att med det samma det karaktäristiska bortskars fann jag aldrig bekymra. Hur tåligt de dag ut och dag in kunde ideligen upprepa och åhöra dessa utslitna: carina, bello bello, carissima, bellissima! Det var svårt att tänka sig en personlighet, en som tänkte och kände för sig, få rum i dylika oföränderliga uttryck. Det blev till vaggvisan över sovande själar. Det förekom som hämtade dessa par hundraden representanter för Mitt- och Syditaliens borgar- och adelsklass sina banala adjektiv från någon färdig fraslista, ej omedelbart ur eget medvetande. Kanske är det ock så, att sydlänningen känner hur föga hans heta blod tål kritik eller motsägelse. Stack någon gång ett verkligt ämne upp sitt farliga huvud skreko alla på en gång ut sin åsikt, sedan vände de sig bort. Något motskäl inväntades ogärna. Jag har heller aldrig träffat en sådan frånvaro av begär att få reda på saker, ens de enklaste som t. ex. främmande länders natur, seder och bruk. Vilka för resten alltid föreföllo dem tvivelaktiga och litet löjligen, något som ju i allmänhet kännetecknar en outvecklad ståndpunkt. På samma gång har jag verkligen



aldrig hos överklassfolk funnit vetgirighet mer önskvärd och behövlig. Se här en bildhuggare och en målare, båda unga och lidelsefullt hängivna sin konst. Den förmögne florentinaren — bildhuggaren, överhopad av pris och offentliga beställningar, hade ej blott aldrig varit utom Italien, han hade ej ens brytt sig om Venedigs internationella konstutställningar, antiken tillfredsställer alla behov, menade han. Målaren, en modernt anlagd ung man, hade ej ens *hört talas om* någon Sienaskola på 12-, 1300-talet. Aldrig hört namnen Duccio, Lorenzetti m. fl. »Ville blott minnas en målare vid namn Sodoma!»

Två svalor gör ingen sommar, men deras tillvaro betecknar dock något.

Nej livet är minsann tillräckligt intrasslat utan att belasta hjärnan med onyttigt kram. Till och med i en smutsig bondby bland struttande kokräk måste människovärdigheten tas vara på genom att var gång man möter en person, vore det ock tjugu gånger på förmiddagen, bugande småle som innebure mötet en strålande överraskning. Tror någon att detta ej fordrar en hel och uppmärksam själ, önskar jag honom bara en veckas provförsök. Första dagen är det vackert och medryckande, den tredje en odräglig börda. Likaledes måste vid *varje* tillfälle man stöter samman upprepas samma fras om hälsotillstånd, väderlek och företagen promenad. Till slut sjöng frasen i mitt öra och lades av sig självt på tungan. Ofta sker frågan så mekaniskt, att den spörande

icke hör efter svaret. Det påminner om det intagande, ja dårande sätt varpå syditalienskan strax möter dig. I överflödande vänlighet erbjuder hon dig tjänster, och hon menar det nog, spontan och solig som hon kan vara. Ingår icke hennes eget intresse i saken, bör du dock ej vara för hoppfull eller taga henne för hårt på orden. Stämningen skiftar lätt, och besvär älskar hon ej. Hur rund loven är, blir nog hållen bra nog tunn och avfårdas i bästa fall på lättvindigaste sätt. Naturligtvis antar jag, att många undantag kunna uppvisas, detta händer ju alltid, men så är min erfarenhet liksom de germaners jag träffat. En slående motsats till amerikanskan. Hon visar i sättet föga, men du överraskas av handlingar. Till och med sedan du själv glömt hela historien. Italienskan tröttar ut sig i fraser och i det tvungna leendet. Hur ofta har jag inte i obehagade ögonblick sett minen »falla» och göra ansiktet härjat, trött, kallt eller hårt. Jag kan så väl ur detta skenväsen, detta ständiga uttalande av idel behagligheter i en oavlåtlig samvaro, förklara hennes, närmast toskanskans, bittert beklagade »falskhet». Reaktion blir en naturnödvändighet, och »falskheten» flyktar även den, likt andra stämningar. Dock tedde den sig i pensionatet verkligen mycket ful. Knappt hade en person ledsagad av artiga leenden låst dörren efter sig, förrän regelbundet anmärkningar mot honom haglade, stundom med det etsande hån som utan tvivel står till italienskans förfogande. Och icke sällan överraskade jag de

mest »väluppfostrade» ungdomar med att först ljuvligt le mot någon och uttala en artig fras, och därpå strax vända ryggen och göra grova åtbörder av gäckeri.

Germanen som med krav på innerlighet söker tränga in på detta leende väsen, tycker sig stöta mot något underligt konstlat, som funnes föga samband mellan masken och det bakom.

Två adjektiv gälla som en riktig trollformel: »gentile» och »distinto». Den gentile är leende, mild, vänlig, ger ej stötar, ej kritik, är ej mulen, ej brysk. Mycket allvarsamma människor bekymra italienaren, och har han eljest smak för personen, så kan han här utveckla hela det sega tålmod, som sett i stort är rasen eget. Hans ivriga försök att på folks ansikten locka fram leendet han törstar efter, är fullkomligt rörande och en av hans mest intagande sidor.

Säger du i varm ton: så sann, så bottenärlig, så olik andra den och den människan är, halkar det mest örat och intresset förbi. Jag har aldrig funnit det giva genklang. Låt en riktigt originell person dimpa ned i ett svenskt småstadssällskap och det slår ej fel att någon upprorisk ande tar denna originalitet i försvar. Alltid skall finnas en olika mening om saken och mod att utsäga den. Förgäves sökte jag föreställa mig hur ett kantigt, om än aldrig så innehållsrikt väsen, ja bara ett starkt, ursprungligt ord, ett som ursparat från den glatta, uppbrukade samtalsbanan, skulle mottagits vid pensionatets middagsbord, där var

sliten parlörsfras åhördes med evigt samma upplärnande ansikte och belåtna småleende. En axelryckning, en handrörelse, ett: »ingen uppfostran, ingen distinktion», det avgjorde om en person blev en »sympaticone» eller dess motsats. Att bli det sista: en »antipaticone», som jag döper det till, kan vara en rätt fruktansvärd historia. Och den märkliga yttre sammanhållningen, den tydliga undfallenheten för sällskapskretsarnas ledare, bristen på *synbar* opposition kan nog stå i samband med denna av hundra prövade sanning: ve den icke populäre! Ej mindre än två fall av ren boj-kottning förekom, i ena fallet mot en genomhederlig, lite klumpig och misslynt men framför allt illa klädd tyska, i det andra mot en mästrande judeitalienska. Tyskan rent av motades ut av societetens köld, som tog sig uttrycksfulla former. Beträffande den andra sprang en kväll vid bordet en dam fram och utfor mot henne i rasande ord. Härvid brusade hela sällskapet upp i gallsprängt gillande, och deras åtbörder kom mig att tänka på forntidens arenapublik, som genom att vända tummarna nedåt gav dödsdomen. Vid detta underliga, nästan vilda uppträde var det för mig vidriga bristen på *män*. Där satt en hop bildade herrar, och vad de nu än tänkte, så rörde ingen sin tunga till försvar för en värnlös kvinna. Några samma dag anlända damer ur Firenzes societet, till vilka offret vände sig med bön om att få förklara, försvara sig, uttalade genast sitt: Refutiamo (vi neka

att höra er!). Kvinnans ställning blev ohållbar och hon måste brådstörtat resa.

\*

Ett omtyckt vapen mot misshagliga personer var att plötsligt upphöra med att hälsa. Detta bedrevs som sport. En dam kunde om kvällen förtroligt samtala med en »sympaticone» och så morgonen därpå gå henne förbi som vore hon luft. Ty lättrogenheten och tungornas rörlighet i det fördolda voro otroliga. Men därför kunde också solen lika oväntat lysa fram igen, till sist lönade inte att försöka reda upp detta gåtfulla och skiftande väsen. Räckte onådens tillstånd länge, hände att anonyma brev fladdrade genom den åskmättade luften och döko upp ur servetten, på toalettbordet etc. — — — Nu följde tårar, hämnande bekännelser inför obekanta samt om samhällsställningen ingav fruktan, nervöst begär att nå försoning. För lång tid skulle åtgå att beröra en annan sida av italienskans natur, upphov till så mycket: hennes svartsjuka. Den kan vara så barnslig, så häftig, så föranledd av platt intet, att man tror sig taga del i en ålderdomlig komedi. En dag t. ex. ankom ett ungt, älskvärt och vackert par, hon italienska, han tysk. Vid bordet satt denne mellan sin hustru och en femtioårs gammal fru, utan utseende, men som råkade tala tyska och känna till mannens födelseort, vadan de kommo i livligt samspråk. På en gång

reser sig den unga frun med blixtrande ögon och befaller:

— Du byter genast plats med mig! Mannen rodnade — och lydde. Ingen såg förvånad ut. Efteråt besvarade man min häpnadsfulla undran med en axelryckning:

— Che vuole? karlen pratade för mycket med en annan kvinna, non va bene!

Allt eftersom solens brännkraft steg, var det som om febern i sinnena ökats. Men ingen drog sig undan ett liv, vars tomhet måste ha tröttat själ och kropp lika gränslöst som det fördummande umgänget bakom all yttre enighet erbjöd iakttagaren ett skådespel, vilket förflyttade honom en hel hop år tillbaka i utvecklingen. Alltid i flock tycktes ingen ens för korta stunder lida ensamheten. En och en var det oftast ytligt godhjärtade och förståndiga människor, men kom fler till skiftades genast färg. De kunde när det gällde nästans sällskapskaraktär, sätt, kynne, hållning, vara omdömesgilla och världsligt visa som det anstår ett gammalt rasfolk, hos vilket bara tiggerskans uppfattning av ett tonfall är snabb och riktig. Men medaljens frånsida visar mig ett folk, fastnat i formsjukans ofruktbara dy, där tanke-svaghetens, feghetens och lögnens mikrober trivas så bra.

Det artificiella syns rent av ha blivit italienskans andra natur.

En rolig sida var deras bemödande att »kugga i» främlingar uppenbart nonsens om ökända för-

hållanden i deras sköna land. Det kunde bli skrattretande naivt, i höjdgrad med värdshusvärdars och handelsmäns förutsättningar av grov okunnighet hos utlänningen. Ej nog med att från termometerståndet och persikans mogenhetsgrad till sociala och politiska förhållanden ingenting fick vara som det var, utan vart meddelande gick hårdnackat ut på att ge ett fördelaktigt intryck, oberoende av sanningen. Nej, vid t. ex. en tid, då tidningarna fylldes av referat över skandalerna i Neapel med dess ruttna samhällstillstånd, myndigheternas plumpa röverier o. s. v., ja, till och med fast brottslingarna dömts vid domstol, försäkrade mig hela bordlaget i en storm av ord, att jag — läst galet. Neapel hade den ärligaste och lugnaste befolkning i världen, röverier mot främlingar hade aldrig förekommit, över huvud kunde i Italien ej begås en orättfärdig handling. Kom man nu rustad med aktstycket i handom till ärlig nordisk tvekamp, så mötte ett avvisande sorl av föraktfullt misshag, varpå sällskapet utan vidare vände ryggen och talade om annat. När en italienare har intresse av att icke övertygas, kan det att pocka på sanningen bara ge det hela en hotande karaktär. Man vinner aldrig. — En morgon efter en sådan liten debatt, som ingen debatt blev kommo två av de blinda fåktarna, en ämbetsman med sin fru, vänliga och älskvärda människor, ned till frukosten likbleka. Telegram hade anlämt att under natten i deras våning i Firenze skett inbrott; egendomen rubb och stubb skövlad. Och nu vänder sig den

gråtande frun till mig i förebrående rop: Där ser ni, signora — det är inte i Neapel man rövar och stjälar! En så oemotsäglich logik kan italienern av alla klasser utveckla, när det gäller att försvara en ohållbar ståndpunkt, och vem såras av så stor barnslighet! Man finner det nästan älskvärt.

— Se, sade en dag till mig en »litterär» professorsfru: — här lever vi mitt bland folket, talar vänligt till dem, ställa till välgörenhetsbasarer och spektakel, här kan ni studera den sanna och äkta demokratin. Kvällen därpå ropade hon av någon anledning, med flammande ögon: den som lär folket läsa och skriva är mogen för fångelset, det blir anarki av, Gud har låtit oss födas till olika ställningar, och den ordningen är oomkullrunkelig. — Så långt går jag ej, inföll en annan, *popolo basso* bör lära sig läsa, och det bör skrivas enkom för dem goda böcker, som lära lydnad, religion och ödmjukhet. Däremot borde arbetas för en lagparagraf, som förbjöd folk under en viss samhällsställning att läsa annat än vissa, bestämda tidningar.

Nu tror jag för det första, att dylika yttranden vid detta lag äro omöjliga i bildat svenskt sällskap. Men det anmärkningsvärda var, att ingen enda höjde sin stämning till bemötande, än mindre till skratt. Där satt borgerligt folk, som helt visst hunnit längre i åskådning, men alla tego, väluppfostat.



En i allmänhet rätt frisinnad dam ansåg jag mig en dag utan fara kunna fråga, om hon verkligen trodde att helgonet som vid Vesuvs sista utbrott bars ut mot lavaströmmen haft förmåga att omrikta dennas lopp? Då höjde hon i tårar sina juvelprydda händer mot himlen och talade om sin oryggliga visshet att helgonen genom brinnande böner kunde förmås utöva sin allmakt. Det verkade hypnotiskt att se en dam klädd efter allra sista modejournalen sitta där och tala dessa ord, mjuka och smekande så att jag nära på övertygades.

— Säg mig, sade jag en dag till en fru, gift med en reformert schweizare, är de kvinnor jag här ser representativa för Italiens kvinnokår?

Hon kastade på mig en snabb blick. Sedan med ovanlig uppriktighet:

— Icke för hela. Men för en stor, stor del. De läsa aldrig, de längta aldrig att lära, deras liv är samlat i sista ärmmodet, deras andliga näring är populära romaner och helgonlegender. Och deras döttrar, som ni ser bokstavligen inte få gå till ängskanten därborta utan »förkläde», uppfostras i kloster.

— Kyrkan således?

Hon tvekade.

— Ja — kanske.

En annan kväll frågade jag en tillfällig gäst, en man av det unga, moderna Italien.

— Vad menar ni om de italienska kvinnornas frigörelsearbete?

Han smålog.

— Signora, sade han, i allt tror jag på Italiens pånyttfödelse, vår politik, vår industri, vår folkställning: allt är i uppåtgående. Blott icke på kvinnornas. De är för vackra! Det ligger dem evigt i blodet att vara vackra och eleganta, la bella signora non puo mancare! Ni kan inte föreställa er en italienska, om än aldrig så intelligent, som inte är medveten om att hon är väl klädd. Tänk förvirringen i kammaren, om hon — — — ah, vilken tanke! Dåliga framsteg gör hos oss emancipationen, kvinnliga yrkesutövare t. ex. är här få i förhållande till folkmängden. Ni kan fråga dessa fruar, och de ska säga er, att en flicka av bättre klassen hellre svälter ihjäl, jag menar bokstavligen *svälter ihjäl*, än hon skulle taga en underordnad plats t. ex. som hushållerska, som »bonne». Det är fullständigt otänkbart att omskapa söderns kvinnovärld efter den nordiska.

Jag lämnar därhän huruvida detta yttrande är mest betecknande för Italiens kvinnor eller för dess män. Jag vet bara, att jag redan frågat »fruarna» här och fått svar. Dessa papister, som läste Hervieux och viskade överseende bokom solfjädrarna om prästerliga felsteg, ty ack! vad är förlätligare än passionen, som Gud nedlagt i själen, medan de förklarade de Amicis beklagligt nedfläckad för att han en gång talat om, att en engelska vid uppstigningen till häst visat ett par röda yllebyxor — dessa fruar hade med en skammens och harmens rodnad mottagit blotta antydan om

att deras döttrar skulle tänkas ta offentliga examina eller på något sätt ge ifrån sig för betalning av sina alltså fortsatta hemstudier! Och bland dessa fruar funnos de som måste se på en francs skillnad i pensionsavgiften.

— Men det beror mer på kvaliteten än på kvantiteten, svarade jag den unge mannen. Kanske fåtalet har dess större växtkraft — och i Norditalien? Pågår inte där ett starkt kvinnoarbete?

Han log alltså sitt skeptiska leende: — Kanske, från Norden kommer ju ljuset...

## *Mer om seder och bruk i Apenninerna.*

Eget att huru mycket folket än vallfärdar till Amerika och andra stora kulturländer, är det som drömde de ej om att föra med sig hem idéer utifrån. Man tar vid, där man släppte, går tillbaka till gamla ordningar, sjunger och gläds åt solen. Här t. ex. slipar en ung karl, kunnig både i tyska och engelska, sin yxa. Slipsten tycks vara en okänd sak. Det är otroligt men sant att han använder en liten brynsten inkilad i en stock, som ligger flat på marken. Karlen slipar inte med eggen tvärsöver, utan sitter lugnt och sågar längs med eggen, en halv dag eller mer tar vad som eljest görs på några minuter. Säden avtas med skära, axen går man och plockar upp som på lek. De uråldrigaste don brukas. Tröskningen sker som sagt med slagor. Tre och tre stå på tilltrampad lerjord, mitt emot varandra, och svänga slagorna runt, höja dem högt över huvudet i cirkel, allt i en rytm som man tycker klingar genom den klara luften. När det tröskats och halmen burits bort, sopas säd och agnar ihop i ett hörn. Så hyvas kornet medelst träskovlar högt i luften mot andra ändan av lerplanen, varvid de

lätta agnarna skiljas från vetet och fara för sig. Det fanns dock ett ångtröskverk, begapat av en hop folk, dit fick bonden mot betalning lämna sin säd, där arbetades hela natten i månsken, det var affär och torde bli övergången till ett nytt sakernas tillstånd.

Se här ett annat exempel på blandningen av gammalt och nytt. En dag under sommaren infaller det stora pilgrimståget till Bocca di Rio, en helgedom på en svårtillgänglig bergstopp åt Bolognahållet till. Dagen och natten dessförinnan vandrade pilgrimer barfota och sjungande heliga sånger genom Montepianos gata nordostvärt, där de framkomna lägra sig i tusental på slutningen för att redan i dagbräckningen gå med brinnande ljus runt sanktuariegården, en inledning till övningarna. När de återtogade funnos många, som för yttermera vissos skull gjorde en avstickare till Badiakapellet strax utom Montepiano. En liten tusenårig kyrka, en gång tillhörig greve Alberti och grundad av den helige Pietro Eremita, för resten intressant genom äkta Cimabuefresker: S:t Kristofer i kroppsstorlek och fyra andra helgonfigurer, samt en madonna av Giottiska skolan. Här upprepades ceremonierna, och var det här jag efteråt åhörde ett samtal mellan några bortdragande fattiga bönder från Pistoja. Det var fullfjädrade socialister, inne i arbetarfrågan, missnöjda med den nuvarande samhällsordningen och upproriska mot överheten. Men dessa moderna människor hade tagit fyra dagar av sin dyrbara arbets-

tid för att i svett och möda vandra så lång väg till ett undergörande helgon, att utbedja sig dess välsignelse!

Kyrkan i Montepiano gör annars ej mycket väsen av sig. Man kan knappt skilja den från de andra fattiga husen, den enda lilla klockan pinglar som en vällingklocka kort och sällan, som skämdes hon för ynkedomen, och utanför under söndagsmässan idkas fullt marknadsliv. Som i gamla tider i Norden passa de praktiska bönderna på tillfället, då de råka folk långväga ifrån. Stånd vid stånd slås upp strax vid kyrkväggen, det råder trängsel och livlig handel med kramvaror och ladugårdsprodukter. Kurgästande markisinnor och baronessor, som med sina förgyllda mässböcker komma fromt bland mängden ur Guds hus, flocka sig strax intresserat omkring sidenschalarna. Eljest förekomma litet emellanåt »festa», och den största är jungfru Marias dag i augusti. Den dagen kryper hela det gömda Montepiano ur sina hålor. Sjabbig, fattig, ja hemsk var tavlan inom den grå gatans ram. Det ändlöst långa tåget öppnades av i smutsvita kåpor med röda skärp höljda män, ibland så vanskapliga av värk, knölar och frostsår, att man ej förmådde se på dem, därpå kvinnor i slitet och billigt bjäfs och barn med drypande smala ljus, knappt någonsin ett vackert ansikte, och så madonnan, den fattiga gamla vickande trämadonnan, under sin smutsröda baldakin.

Men då tåget hunnit ut i det fria och som ett vitt och rött band vindade sig över de stupande

jätteängarna under bergen, som lågade blå i den heta eftermiddagssolen över eleganta damtoaletter och brokiga fanor, då förvandlades det till ett segertåg i skönhet och makt. Var det drog fram föllo alla snyftande på knä och sträckte fram dibarnen att välsignas av himladrottningen, glittrande och glimmande i purpur, och grevinnor och hertiginnor störtade — efter att dock först försiktigt ha sökt ut lämplig plats för sina vita spetsklänningar — på knä och korsade sig andaktsfullt. Det var en syn mellan de grönskande kullarna som sent glömmes.

Och så nalkas då hösten med svalka ända ned till 20 å 22 grader. Toner av guld och djupblått överbjuda det gröna. Hänsynslös jakt, stekar av lärka och näktergal. Kreaturskes i alla ängar och långa aftnar i månsken. Icke tungt mystiskt, mer likt dagsljus, blottande var bergsspets, vart löv skarpt och klart, medan över landet vilar en trolsk tystnad, genomskuren av något hemskt skrik från en tuktrad kvinna, en sparkad hund uppe i fjällbyn. Vitt och stort är härute bland kullarna, men badgästerna sitta vid lampan i förmaket och avvirka med en iver, som gällde det hela välfärden, varandras trådstjärnor och rutor. Det är höstens grande passion, och så länge den varar finns ingenting annat till för den eleganta världen.

Vad hösten mer ger är svamp. Hela byn plockar en sorts ofantliga blodröda och ett slags bruna, mindre. Tunnavis och klädkorgvis säljas de till billigaste pris, saltas eller läggas i vatten, som om-

byts var dag. Genom detta enkla medel påstås de hålla sig friska hela vintern. Folket äter dem med olja. Nu börja ock de stora hjorddrivningarna ned från fjället. Flockar i tusental av får och getter, de förra ofta försedda de också med vidunderliga, krökta horn, och alla märkta på ryggen med ägarnas olika märken i rött, tränga sig fram genom gatan. De följas av herdar med stav och under ena armen ett hiskligt grönt regntak, märkt brandrött, samt av herdinnor i hattar, knutna under hakan. Byns gamlingar ha brått denna tid: det skall repas löv till kreatursströ, det skall bäras ned risbördor från skogen till vinterns behov. Sist infaller då den stora kreatursmarknaden, som försiggår på storängen.

Att förvärva dessa snövita kor, storhornade oxar, långörade åsnor, dessa svarta svin med långa, smala trynen, dessa gäss och höns är minsann en invecklad och långrandig historia. Köparen har att söka få fatt på säljarens hand och hålla den fast för sitt bud. Men säljarens uppgift är att hindra detta eller om det lyckas slita sig lös, eljest är han fast. Och det vill han inte, ty budet är alltid för lågt. Slutligen kommer tredje man till och jämkar. Blir handeln nu av, sammanfogar han vederbörandes händer fast och lägger sina egna över, därpå rycker han deras armar upp och ned som pumpstänger, under det han ropar: Va bene, va bene! Detta är stadfästelsen av köpet och i böndernas ögon lagligt bindande.



Ömtålig till lynnet, mörkare och kargare än vingårdsmannen, dock lika känslig för vänlighet, är bergsbon. Där folk bo sammanpackade i sina byar äro de som en enda familj, mestadels för- enade genom blodsband, närmaste slakten har man i huset, grannarna träffas många gånger i timmen — i stort får man ock ända in i det minsta samma tycken och uppfattning. Klöser väl varann inbördes för pengars eller kärleks skull men står gentemot utomvarande som en man. Fem minuter efter att i ena byändan någon liten sammandrabbning till ont eller gott ägt rum mellan en främling och en inföding, vet den andra ändan utgången, och längs hela gatan möter över lag mulet hotande eller ljusst vänliga ansikten. Liksom det är något jämnstruket över deras fysionomier så ter sig olika personers svar på samma fråga egendomligt likartat, man kan frestas tro att det även här ges en given formel för uttrycken. Jag har aldrig lyckats träffa någon, som förmått se något så att säga »bakom» frågan, låtit den bli utgångspunkt för egen slutledning. Som med ett ord uppbarat i sitt svar det minsta av en tänkare.

Hur olika mot våra bondgårdar, långt i sär, med tysta människor som ofta grubbla vitt skilt om sitt men heller ingalunda alltid göra grannens, kanske ändå mindre släktens, sak till sin. Där kan du gå från gård till gård och få till livs helt skilda synpunkter om samma ting. Där träffar du väl den slöe, själsförtorkade, ja, idioten, för vilken ensamhetens börda blev för tung. Men

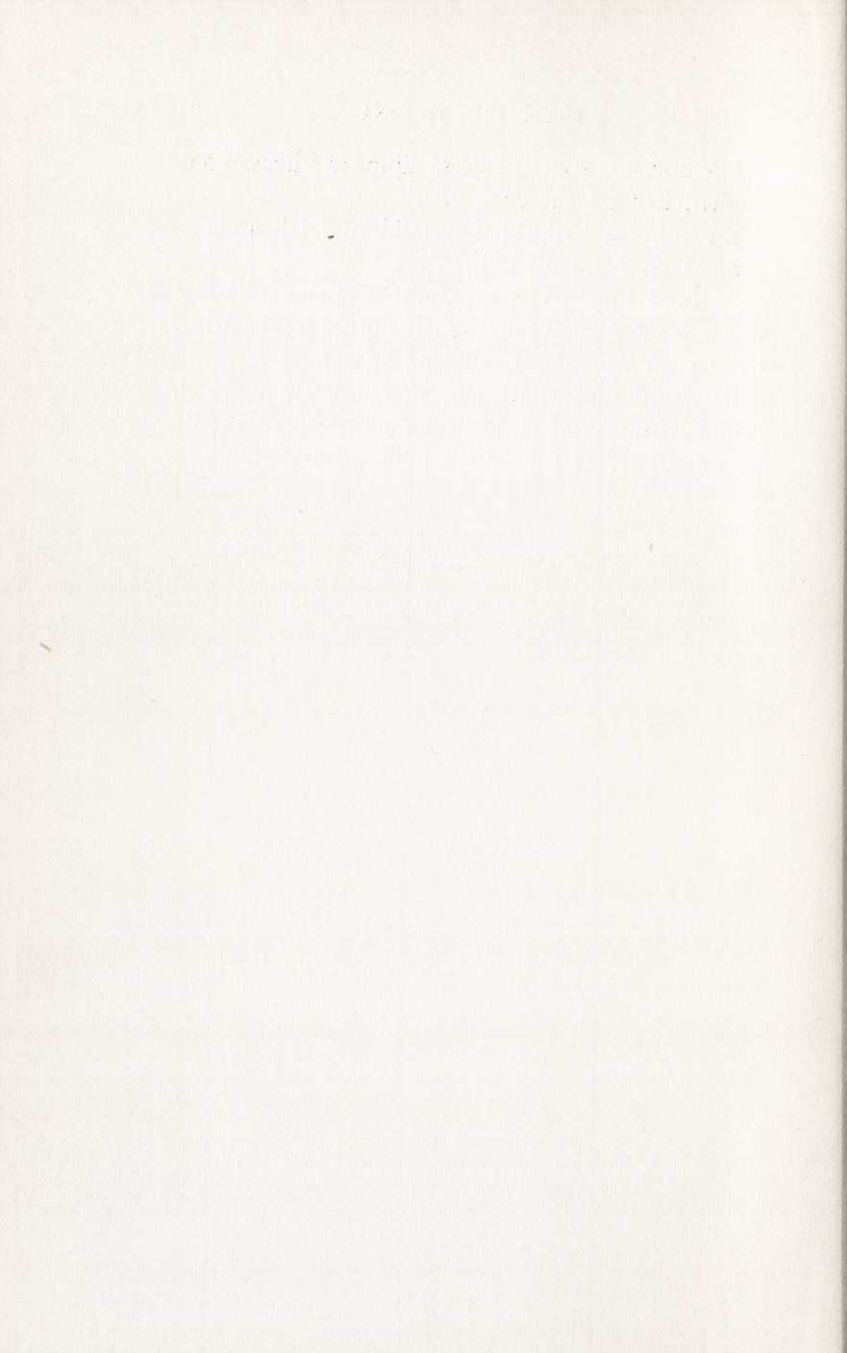
också honom, som trängt så djupt in i livsvisdom, att han kan gå sin egen väg.

En mindre artig än högställd romersk ämbetsman sa en gång till mig:

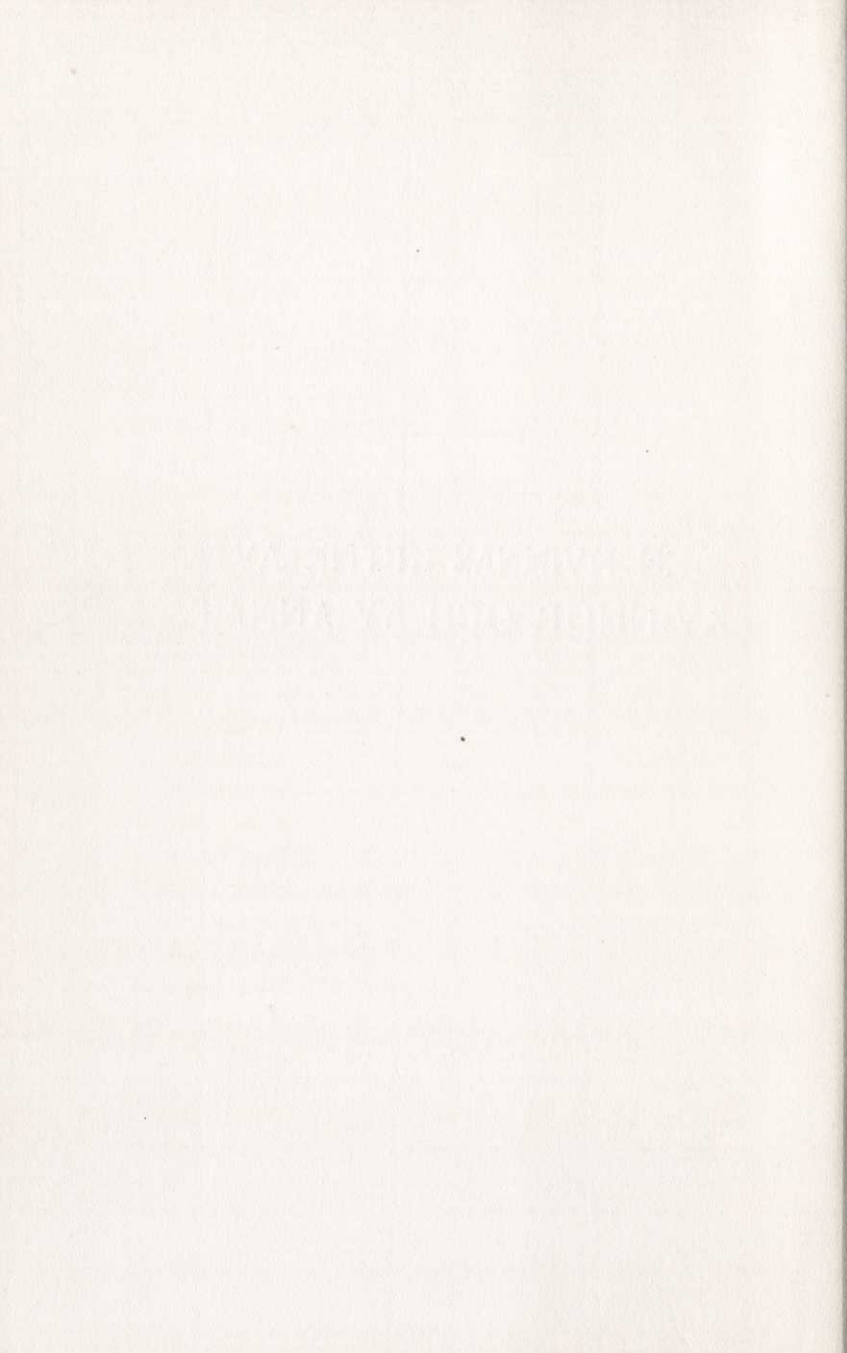
— Ställ upp 50 av era dumma, sovande bönder mot våra livliga, vakna och rörliga, får ni se hur överlägsen de våras intelligens är.

Ber om ursäkt att jag efter mina ögons och örons vittnesbörd tänker rena motsatsen. Intelligensen ligger ej i åtbörd och temperament.

---



EN KVINNAS KRITIK AV  
KVINNOR OCH AV ANNAT



Hon var engelska, den gamla fina typen: vit-hårig, stilla, värdig och varlig. Hennes förmak var alldeles vitt av möbelvar och luktade svagt blommor, teköket puttrade sakta och över lilla dosan kax till den syltade pomeransen låg silkes-papperet nätt tillbakaviket. I hörnet stod ett bok-skåp, vars innehåll hyrdes ut på vecka, om någon hade lust. Utanför, långt nere, lyste Medelhavet. Över våra huvuden och under våra fötter, halvt begravda i vitt angoraskinn, stojade grannarna levnadsfriskt. Hon brukade samma oföränderligt låga ton, avmätt och mycket fast.

— Jag är född i England av en italiensk far, sade hon, min man, italienare, hade kämpat under Garibaldi, jag har alltid levat här, det är mitt andra fosterland, och just för att jag älskar det sörjer jag över det stora mörker som delvis ännu råder. Med diktaren och statsmannen säger jag:

— Vi ha gjort Italien, nu återstår att göra italienarna.

Ännu är södern en black om foten på Nord-italien. Hur än politiken anstränger sig att förena

och utjämna, kan de två aldrig andligen samman-smälta, neapolitanen t. ex., vilket huvud har han icke, men han saknar karaktär. Norden äger förut-sättningar för även moralisk utveckling, och ka-raktär är vad först och främst det gäller. Södern?? Nåja, kanske om hundra och hundra år — det är lång tid för oss.

— Vart räknar ni Toskana? inföll jag.

— Toskanaren har ett vackert smil och dårar främlingen, jag ställer honom dock ej mycket högre än sydbon. De ha i Toskana knappt mer begrepp om hem och trevnad, kvinnornas grann-låt håller lika mycket deras själar fångna, ni skulle häpna, om ni blickade in i bostaden hos många av de eleganta damer, fullkomligt hederliga, ja »av stånd», som bittida och sent ströva om på Firenzes gator. Dessutom är toskanarens natur i allmänhet kall och självisk och inte att lita på bakom leendet. Trots latinarens yttre artighet och beredvillighet får ni nog flerstädes i Italien göra det rön, att hur god vän ni än må vara med en person, kan ni om det gäller ej räkna på att han träder fram och gör er sak till sin. Kläda skott för andra än sina närmaste gör de försiktiga italienarna nog mycket sällan.

— Här i Ligurien, fortsatte hon, har språket och blodet all möjlig uppblandning, till stor del portugisisk. Som ni säkert märkt är det lindrigast sagt en obehaglig typ. Ej synnerligen vansläktad om ock mildrad i kynne från de av Dante bränn-märkta fäderna. I vissa trakter kan ni knappt

träffa en i sträng mening ärlig människa, ej lita på ett ord ur någons mun, och att följa med platstidningarnas brottmålsavdelningar är ett kväljsamt göra, kniv och åter kniv, för några lires skull! Kustbon är renligare än inlandsbon, och hans traditionella förvärvsbegär skulle göra honom förmögen även utan den förbannelse, som heter turisteriet. Men ni om förhållandena okunniga främlingar, som blint betala vad som helst, ibland flera hundra procent mer än vi själva, och ändå kritik- och fordringslöst berömma, förblindade av forntidsminnena, av solen, skönheten och infödningens inställsamma slughet, som snabbt letar ut vad han bör säga för att behaga — ni lägger det mjukaste hyendet under folkets håglöshet och vårdslösa lättvindighet i arbetet, att ej tala om lögnvilligheten! Befolkningens vilda lynne gör att numera en rättelse, en anmärkning kan vara en farlig historia. Vad ni får gjort eller inte får gjort, hur det görs, vilka enkla rättigheter ni än må ha, finns ingenting att vidtaga utan att bereda sig på stora obehag. Klokast är att taga allt, även dyrheten, och tiga.

Den intellektuella olusten är otrolig. För flera år sen ha socialisterna byggt häruppe ett grant »Folkets hus» med bocciagrund och balkonger och danssal, men ännu har aldrig en föreläsare ditkallats, någon slags verklig musik utförts eller en bok synts till. Året om bara positivpiano och vals, klotspel och vin. I alla dessa byar kan ni inte förmå vare sig ung eller gammal



att läsa i en bok av något slag. »Det gör ont i ögonen» lyder den stående ursakten. Nu sedan skolgång blivit tvungen, försäkrar jag er att präster och »systrar»-lärarinnor ha ett prövande göra för att bibringa den nödvändiga läskunskapen. Evtigt står hågen ut på gatan mot prat, prat, prat, detta ändlösa pladder som slukar Italiens bygder. Naturligtvis formas kynnet också till stor del av naturens skönhet och milda vindar, och ovedersägligen lever i varje barn av Italien en törst efter skönhet, fast smaken förfallit. I denna oförberedda jordmån slog nu en viss modernitet fullrustad ner, halva stranden är socialister. Vad betyder här socialismen? Jo: giv mig, men jag ger intet. — Ville du ge mig din häst, om du hade någon? Ja visst ville jag det. — Ville du ge mig din åsna, om du hade en? — Jo jo men, lita på det. — Nå, ge mig då hälften av din gris! — Nej stopp, är du galen — gris *har* jag ju!

Så mycket pengar som möjligt med minsta mått av arbete, det blir mer och mer idealet. Och vad folket närmast behöver uppfostras till är just *arbete*, moralens bästa stöd. I alla klasser saknas stort sett förstånd för arbetets betydelse, att ej säga dess heder. Just i dagarna har jag t. ex. att göra med en familj i Bologna. Fadern var advokat med stor inkomst, men när han dog fingo de 8 barnen blott 1,800 fr. om året att leva på. Bekymren blevo stora. Döttrarna ha flera talanger, musik, språk m. m. Men förgäves försöker jag sedan år tillbaka att få dem att ge lektioner för

sitt uppehälle. Jag lovar dem kunder, men de försäkra mig, att detta vore otänkbart utan att de skulle bli förnedrade, förödmjukade, utstötta ur sin »kast». Och så svälta de, ty det ser ingen. Allt vad de äga går åt till gatdräkter, på det att ingen må märka skillnad mellan förr och nu. Erfarenheten är ingalunda enastående.

Ni tycker, att jag målar svart? Jag målar inte, jag endast talar sanningen, så som jag ser den, och för att jag vill visa er de stora svårigheter våra upplysta ha att övervinna. Ty det är icke tu tal om, att vi äger en samling män och kvinnor, som allvarligt strävar framåt. De finns väl spridda litet varstades, men vill ni se var det nya livet spelar synbart in, var det kämpas för ljus, då måste ni gå till Piemont, till Milano, delvis ock till Bologna. Helt annorlunda är där redan folket i allmänhet. I piemontska dialekten ingår till god del provençalska, och piemontesaren är en karaktär för sig. I Milano är befolkningen starkt uppblandad med germanska element, vilket haft en märkligt väckande verkan. Härifrån utgår ock den kvinnorörelse, ni talar om, och som kan bli av ofantlig betydelse — om den förstår vad som bäst behöves: karaktärens höjning.

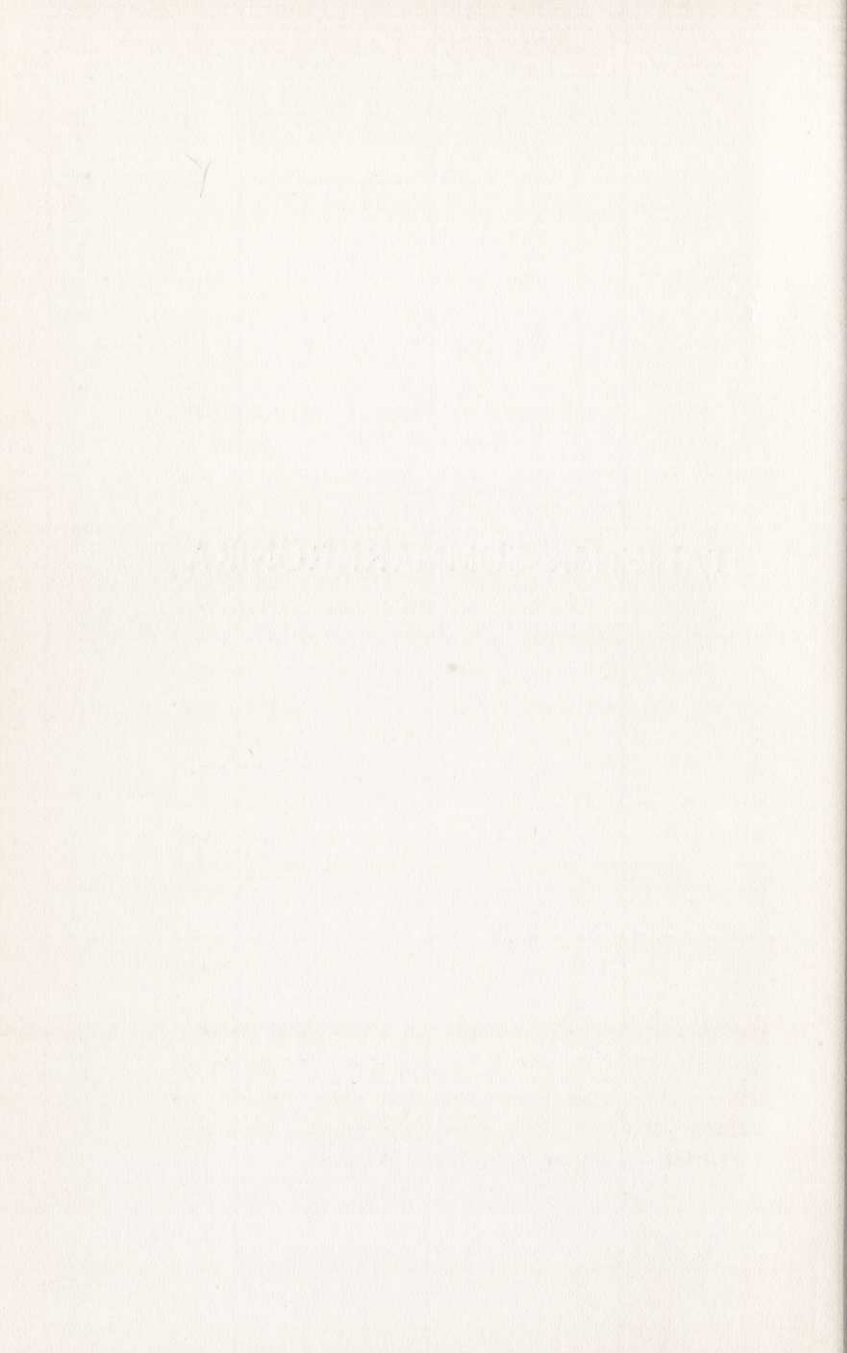
Ty, signora, om folket ej lär sig att tala sanning och ej lögn, att nöja sig med vad handen mödosamt förvärvar hellre än att röva främlingar, att akta grannens soldo lika väl som den egna — vartill tjäna då andra framsteg?

Här slöt den gamla. I huvudsak överensstämde hennes framställning med mina egna iakttagelser men jag gjorde en och annan tyst invändning. Hon var katolik, liberal visserligen, men just därför gentemot protestanter ytterst försiktig i allt vad till religion hör. Jag övertygades ej om de fromma systrarnas och prästernas förmåga att göra vad göras kan för att bibringa Rivieraborna lust för bok och kunskap. Jag har dagligen tillfälle att stå och lyssna på undervisningen här i flickskolan, timme efter timme ljuder samma enformiga utanläsrabbel om jungfru Maria och helgonen, medan delinkventernas ögon irra kring ute i det blå, blå bland apelsinblom och cypresser, och de två blekvita unga nunnorna lika frånvarande och entonigt rätta ett »och» och ett »men». Detta omväxlande med hela klassens tanklösa bisurr ur boken, vad det nu är för en. Hela dagen hör jag detta själlösa, jagande mummel, och jag lider med båda parterna.

Och åt den gamla damens sista fras, så hjälplöst uppriktig, måste jag ju le litet ironiskt. Vem har i många hundra år enväldigt härskat över folkets själar — och inte förmått, således, att vänja ens vanligt »hederligt» folk av med att stjäla och ljuga?! Än mindre att älska det gods och guld, den flärd och pynt som kyrkan själv har så rikligt användning för.

Om andra makter skulle komma till styret, kunde de lyckas stort sämre? Det torde i allt fall vara värt försöket.

ITALIENSK SOMMARKRÖNIKA



Över det främlingstomma Riviera Levante sänker sig senmajnatten. Luften står kavstill, mättad av apelsinblommans doft, som kväljsamt fyller sovrummet och av tusen grodors infernaliska kväk i trädgårdsbassängerna. Ute på vinträdsterrassen och under olivkronornas dunkel blänka eldflugorna som ideliga stjärnskott och en ensam lykta sprider mysticism nedigenom grändens branter.

I öster bakom Portofinouddens berg flammar mot himlen som en väldig vådeld och plötsligt gungar ett blodrött jätteklot på klippkanten — månen går upp över Medelhavet. Fram mot småtimmarna infinner sig »ruggiadan», den starka daggdimmans som man mår så illa av, tills solen stiger och dagsljuset börjar. Före fem. Klockan 9 glöda redan husen i vitt, rosskogarna utefter sluttningar och murar, uppefter väggar och cypresstammar sloka visset och marken strös kungligt med oräkneliga röda och vita sammetslena blad. Havet ligger så där onaturligt vykortsblått och vägarna är en enda vit sky av damm och »bil»ångor, där raden av trötta mulor skymtar med sin vita solduk på nacken och sin skrumpna blombukett i seldonet, körkarlen på magen sovande i kärran.

Uppe mot molnen flyger en luftseglare över havet, ingen människa vänder numer huvet för ett aeroplan, men det är den stora rekordtävlaren Turin—Rom och tillbaka igen på dagen: hurra, lycka till! (Något matt.)

— Turin, ropar min italienska vän upptänd, dit ska ni i sommar, inte till Schweiz igen, tänk så långt, så dyrt, så trångt och oroligt och det otrevliga folket sen. Ack våra Piemontalper, där finner ni allt vad ni söker: arbetsro, svalka, lugn, i var buske pensioner med moderna bekvämligheter, alldeles kontinentalt, jaa då, och billigt. Res till Turin och sök sedan dalarna uppåt.

Detta lät onekligen lite obestämt, men i allt fall, varför inte?

\*

Tänkt och gjort.

— — Hetångande gröna slätter: Piemonts oändliga majs- och vin- och ris- och fruktfält, doft av nyslaget hö samt oxspann. Emellanåt kullar krönta med åldriga städer. Svalkan lika med noll.

### Turin.

Italienarna äro stolta över sitt Turin, tipptoppen av modern- och kontinentalitet. Det har de bästa kaféer, de bästa bodar, den bästa mat, allt till moderata priser. Och det utmärktaste kommunikationsväsen. Jag är övertygad härom, men aldrig

såg jag något så tröstlöst enformigt och ledsamt. En stenöken i idel kvadrater av likadana hus, samma höjd, samma form, samma smuts gula eller grå färg i stucc. Varenda sådan kvadrat innesluter en eller flera jättegårdar med massor av fönster och arkadliknande portar, som genomfaras här och tvärs av vagnar och automobiler. Gården bara en fortsättning av gatans larm och liv. Ja väl värre. Då hotellen likna andra hus och alla vi genomsökte voro försedda med butiker och kaféer nere i pelargångarna, Turins trottoarer, så är det lätt att tänka hur nattron ställer sig. Antingen gårdens väsen eller gatans oväsen. Och som detta inte slutar förrän morgonen gryr och arbetshären tar vid, förstår man. Jag antar, att italienaren slumrar stilla lugnt under detta tunga dån av ideligen igenslagna portar, av järnjalousiers nedsläppande, av sång, biltjut, klirr av kaféglastvätt, ackompanjerat av kvinnors gälla gräl.

Allt under en temperatur som i en upphettad tegelugn.

Omöjligt ännu en natt på detta sätt. Frågor till gud och hela världen: var få sova? bara tillfälligt. Var få en enda pust vind?

Anvisningar strömma oss välvilligt till mötes. Jo, det finns utmärkta sommarorter, tätt som strödda med såll, 10, 15 minuters väg utanför stan. Tåg jämt. Vi välja på måfå en, frisk och skön försäkras, präktigt hotell, ånga så ut, fara och fara över stekhet slätt...



### Mon Caliere.

Ett litet ensligt stationshus mitt på fältet. Vi släpa oss ut på en trappa. Långt på andra sidan en vitglödande väg klättrar uppåt kullarna en svart liten stad. Stationspersonalen undervisar, skinande av välvilja: Man tar sitt pick och pack och börjar vandringen mot fjärran höjder. Jag protesterar med all den energi jag har kvar och min följeslagare knogar ensam i väg. Efter en oändlig tid kommer han åter: — nej *den* gubben går inte alls, gatan stiger, alltjämt stiger och målet är ett litet kokhett, smutsigt kyffe i ett prång, i krog-salen under sjungande kunder och mitt emot en smedja: hotellet! Vi få vända om.

Personalen blickar bedrövat: Albergo tanto buono, man äter och dricker förträffligt.

Halvdöda stå vi så igen på Turins perrong och besluta att resa omedelbart in i Alpvärlden, i den riktning som angivits oss vara billigast och lämpligast. Kuskning tvärt igenom stan till den småbana, vars ändpunkt är *Lanzo*, en timmes väg västerut.

Vad är Lanzo? En liten stad med borgruiner, berättar Bædeker. De halvnakna, svettande människorna i kupén med alla fönster vidöppna försäkra oss, att där är friskt och härligt, hotellen präktiga och proppade av sommargäster. Signori allihop, jaa då, förstås inte än, inte förrn det blir varmt.

Hm! Men vilken tur, vad vi ska sova i de tomma sommarpensionaten med kontinental komfort! Visserligen stiger station efter station folk på lika svettande i skjortärmarna, men där upptäcka vi första bergskedjan — nu börjas det väl. Nej, här slutas det. Vi äro i

### Lanzo.

Åter på en stationstrappa, stirrande långt bort i höjden mot en svart gammal stad, som kryper också den brant upp mot berget. Det finns ett par smutsiga åkdon. Folk samlas om oss, en häxa med hårtestarna i ansiktet skriker och gestikulerar mot ett näste strax bredvid: där ska vi ta in, ett utmärkt hotell. Med förakt avvisas packet, vi ha under vägen från tillförlitligt håll fått adress på det bästa hotellet, det enda verkliga förstå vi. Kusken river sig bakom öronen: — Ja, det är i änden på stan det, säger han, och di ä alla lika bra, här ser ni ett vådligt styvt. Han pekar mot en ramlande trädgårdspört med en väldig skylt: »Kinematograf, öl och vin,» och innanför en lika förfallen krog omgiven av svinhus och diverse enahanda lokaler. Ånej, vi känna till ränkerna mot gröngölingen, här narras ingen in i en slusktrattoria när det finns europeiskt hållna, rena och signorila pensionat, förstås inom park eller trädgård. Konstra inte utan kör!

Över en bro upp genom en smal, svart, stu-

pande och uråldrig gata med om vartannat prång, valv, kostall och små butiker, en bit friare väg och så åter på gatan. Vagnen stannar framför

### Det signorila hotellet.

På trottoaren och i dörröppningen till ett jämförelsevis snyggt hus njuter familjen aftonsvalka: Kocken i solkig vit mundering, frun och herrn i fläckig kvällselegans, svärmor, brorsdöttrar, man gissar det genast, personalen utgörs ju alltid av tjocka släkten. Innanför dörren skråla en hop bönder vid vinfläckade bord.

Vi befinna oss i en vanlig italiensk osteria mitt i stinkande stan.

Med älskvärd tjänstvillighet föras vi genom krogen uppför mörka trappor, fyllda av den obeskrivliga lukt av mat, fukt och torkat avskrede, som är det enklare Italien eget, in i ett skumt rum med råtegelsgolv och bjälktak. Damm i högar och spindelväv inpå näsan, misstänkta sänglinnen och feta täcken men ypperliga resårnadrasser. Elektriskt ljus och ringledning samt i korridoren vattenledning — alldeles ja, den kontinentala komforten.

— Om här är tyst? Som graven, signori, inga gäster än, och en sån luft sen, bakom huset finns både ängar och trädgård. Se bara!

Varför så skumt? Vi följa med till det ena fönstret, försett med järngaller, tätt utanför reser

sig en nästan stuprät mur av gräs. Så hög att man måste sätta näsan inpå gallret och kika uppåt för att skönja en bit himmel. Det är »ängen». Det andra fönstret visar en rad husgavlar och framför dem under gräsvallen ett par meters sandgång glest täckt med vinlöv, som inte kan ge skugga, och begränsad av ett illaluktande uthus. Det är »trädgården».

Vi be om andra lakan och märka vårt misstag. De »rena» äro precis lika fläckiga och skrynkliga, helt enkelt därför att kläderna tvättas i kallt rinnande strömfåran och strykning betraktas som lyx.

Huset genljuder av trall och skratt, slammer av porslin, böndernas skral och värdfolkets glada rop. Vi genomströva domänen. Korridorerna löpa ut i en friluftsfyrkant med taktäckta loggior för var våning, en enda fantastisk röra av gamla multnade möbler och madrasser, mustiga täcken, smutsigt linne och krönt av hemlighusets ljuvlighet: en stenhäll på golvet med ett runt hål i och två trampbräder, en kort kvast, här och var en liten sjö och åtskilliga klickar, en stank som inte behöver beskrivning — men i taket elektriskt ljus. Sådant är det drömda sommarpensionatets W. C. Blyga läsare, förlåt! men det hade varit synd att undanhålla dig den lilla tablån, den säger så mycket.

Dock inte allt. Vi träda in i herrskapsmatsalen en trappa upp och finna en stor, luftig och aptitlig lokal, trots den bleka avglansen av lindrigt urtvättade vinfläckar på duktyget. Maten och vinet är ypperligt. I Piemont, som får importera oljan,

användes till matlagning endast smör, och smör doftande som blommor. Vinet, pressat av värden själv, kan drickas av en kung, välmognad barbera, två år gammal och löjligt billig. En egenhet för Torineserbordet är »grissinon», ett runt, vitt bröd i  $\frac{3}{4}$  meter långa stänger, en centimeter i genomskärning, skört, delikat, som bjudes i tråg och knapras på under måltiden. Man har försökt överallt i Italien att härma konsten men aldrig lyckats, icke ens på så kort avstånd som i Simplontrakten. Turin behåller hemligheten, om det kan vara vattnet . . . luften.

Medan vi smörja kråset som vi aldrig gjort det i Italien formeras bekantskap med ställets enda pensionär, en äldre, fin och petig »cavaliere» i blankläderskor, en f. d. romersk ämbetsman. Han äter suckini med olja och ättika, sparris med riven parmesan, foreller, höns, ungduva och smultron med marsala, dricker gammal barbaresco och hälsovatten, varav Piemont har så många förträffliga, och förtror oss att han har dålig matsmältning och sedan 15 år kommer hit var sommar. För ett hotell som *detta* får man ju inte inåt bergen, och inte något så rent och propert . . . bönder uppe i byarna, förstår ni.

Ett moln av damm hopar genom de öppna fönstren drivor på karmen från tornhöga lass, bjällrande kohjordar, fårskockar, autos i många storlekar och former, vilket allt ett i ett drar vinande och skramlande uppfjälls genom vår trånga gata, mättad av all slags odörer. Vi titta rakt in

i ett hus mitt emot med svarta gluggar till fönster och dörrar, på en ranglig balkong hänger en kvinna upp barnblöjor och en annan diar barnet. Det är hotellets annex, upplyser cavalieren, snart blir var smutt fullproppad av glada torinesiska signori, man ligger ända ut i loggiorna, på madrasser (bredvid det stenhällsförsedda kabinettet!). Gentilt folk, ja då, sommarlyxen i Lanzo är ofantlig, briljanter och siden, damerna klä sig tre gånger om dan här uppe i bergsbyarna, promenerar —

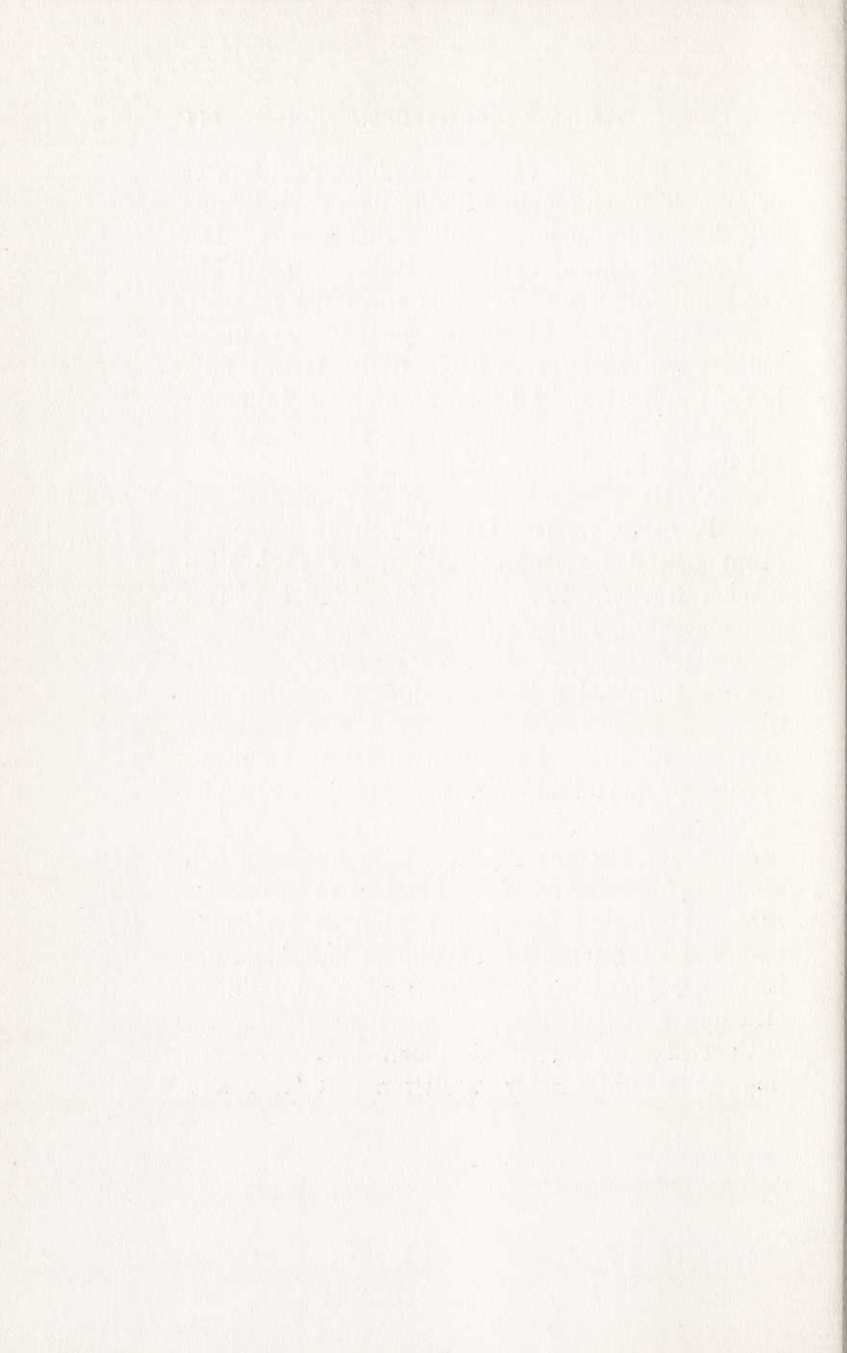
— Var?!

— På gatan, förstås. Det äts och dricks, spelas piano och dansas, efter klockan 10 på kvällen mycket trevligt. För närvarande är det ju tyst och vinterdött, tillägger han.

Slutligen ligga vi då i våra sängar i husets tystaste rum. Men förgäves sluta vi ögonen och tillstoppa öronen, rop och skratt och slammer ekar överallt ifrån. I matsalen under dansar något bysällskap, biljardkolor smälla åtföljt av stads herrarnas skrik och gräl, elektriska klockan ringer, tutande autos stanna för att avlasta hungriga och törstande förbiresande. Efter klockan 12 slås portar och fönsterluckor igen och genom de avtågande gästernas sång tränger nu tydligare jätteskällornas larm, där hjordarna oavlåtligt timme efter timme tåga upp mot fjällen.

Vi vrida oss förtvivelade i den döda säsongens lugn, men intill snarkar cavalieren sött och ostört.

---



## BLAND TORINESERBERGEN

8. — *På bygator o. alpvägar.*



REVISED EDITION

Om Lanzo är en mycket smutsig och mycket ruskig bergsstad, så är den också pittoresk, med sin enda fantastiskt oregelbundna gata alltigenom tidig medeltid. Rätt som det är kommer jag till trappor som leda till små torg, amfiteatraliskt byggda, omgivna av uråldriga rucklen, än måste jag in genom något svart trångt gap, går under husen, vägen snor i snirklar upp och ned, plötsligt dyker upp framför ett tusenårigt väldigt vaktorn med innanför den dystra ruinen till stenborg. De höga trappstegen äro som uthuggna omedelbart ur klippan, och människohuvud titta fram överallt ur gallerförsedda öppningar.

Härinne handlas och vandlas i alla fängelsehemska hål och valv och smuttar. Var tisdag blir marknad med liv och trängsel bland varornas mångfald. Det öppnas en riktig kornbod, där högbergsbon kommer ned och köper sina små påsar säd till polentan, säden ligger i högar på gatan, och bredvid halvsover säljaren mot husväggen. Så bjuds på hälsoörter och magplåster. Och på gammalt järnskrot: röda spik, nedrostade låsar, uppfrätta kobindslen, gamla murslevar, slitna häst-

skor, halvtrasiga skosöm. Allt skröp brett ut på den gropiga gatstenen, där spekulanten ligger på alla fyra och rotar. Det finns också gamla skor, förlegade brunstekta halmhattar i hedenhösmodell, blekta tygstycken, sålda efter vikt. Driftigt storslidsfolk säljer osäljbara ting: yllestrumpor, skaften en meter långa, för 40 öre paret, gotter bestående av avfall från stadsbutikerna, hoprörda kaksmulor, skorpbitar, käxkanter. Allt går som smör och bröd.

Här står representanten för en milanesisk accidenstryckfirma och trycker femliror, otäckt förträffligt gjorda, bara att firmans namn förekommer så smått i mitten. De gripas glupskt av bönderna, och deras ansikten bli mycket långa när agenten efter köpet för ett par soldi nödgas förklara att sedlarna inte gå i handel — fast köparen kan ju alltid försöka! Denne går tveksamt nedslagen bort, han hade ändå hoppats . . .

I all denna röra känner man den skarpa lukten av gammal ost i värmen.

När mörkret faller och lyktorna, alla elektriska, tändas sparsamt, så att man knappt kan vägleda sig, myllrar det på de små kaféerna inuti valven och vid rännstenskanten under tornets skugga. Mitt i gatsmutsen, i ruskiga hål, där troligen ingen lantlig svensk »sillstrypare» kunde förmås att sätta foten, sitta betitlade herrar i samspråk med vad vi ovillkorligen skulle nämna busar. Fast <sup>en</sup> samme förnäme herre inte skulle vilja träda in i en tredje, nej, andra klassens snygga restaurang.

Letar jag mig i skumrasket ett stycke åt dalen till och viker ned i något mörkt svalg, kan jag drömma mig i Österlandet. Ett ensamt ljus glöder långt borta bland murmassorna, allt är vinklar och prång, i dunklet glänser spöklikt någon fallfärdig balkong med krukväxter och slingergrönt. Som skuggor komma och försvinna människor bakom hörn och ned i gap, över mig en strimma orientaliskt blå aftonhimmel. Rätt vad det är en besynnerlig utvikning till miniatyrorg. Jag kommer ned i gårdar med citronträd och bananpalm, på murarna klänger vin —

Den svala sommartillflykten!

\*

Ja, för gatan är verkligen Lanzosommargästens enda resurs. Visserligen finns en fyrkantig bänklös äng med sandblandat gräs, sått med kreatursspilling, och kantad av späda träd, men den är inte till för folk utan för få. På vandring mot fjällen lägga sig där hundratals kor med sina vällingklockor till bjällror, ofantliga fårhjordar och getflockar, stadsmulor och hästar beta och all ljuvlig lukt blandar sig med vitlöks- och vinångor från bondkrogar i hörnen. Här sitta herdarna och äta ur gemensamma bunkar sammanblandat lök, bönor, kål och hårdkokta ägg, allt i olja och ättika. Bredvid ligga bönderna framstupa och röka pipa och betrakta arbetarnas bocciaspel, medan hundarna vakta hjorden och då och då bita till något upp-

studsigt får. Först när kvällen kommer sker upp-  
brott. Och fram över det nedtrampade gräset  
svärma byns fotbollsspelande ynglingar.

För att få andas en enda munfull ren luft måste  
man driva långa vägar uppåt höjderna, där rike-  
mans villor resa sig ur grönskan, och dit varenda  
förnödenhet fortskaffas på mulryggar och i vita  
slavars ryggsäckar. Eller ock nedåt utmed höga  
bergväggar mot Sturlaströmmen med rullstens-  
grottor och urgammal bågbygga: Djävulsbron.  
Hin Onde har med sin indrivning av bropengar,  
synnerligen vad beträffar unga, vackra flickor,  
spelat en sådan roll, att man funnit rådligt upp-  
rätta ett kapell nedanför. Nu stängt och förfallet  
men ljuvligt att ha för skuggan under den unkna  
portiken.

Men i 30, senare intill 33—35, graders »mild»  
luft aktar man sig för långa promenader. Man  
håller sig helt enkelt inne i hotellet mellan gräs-  
muren och gatan, pratar Guds långa dan nere i  
krogen med frun och släkten-personalen, klinkar  
valser och bidar solens nedgång kl. 6, 7. Då klär  
man sig, om man så hava kan, och det lär man  
mest ha, i siden och briljanter och tre tums hög-  
klackade lyxskor med gyllene spännen, sätter på  
hatten med vidunderliga bersaglierplymer, som  
sträva mot molnen eller ligga ned över ögonen,  
och vaggas eller trippas med små, små steg, för  
enmetersvida kjolens skull, fram och tillbaka, sol-  
fjädersfläktande på den gödselbeströdda gatan — i  
ett enda, aldrig upphörande dammoln från autos

och droskor och hölass och lastvagnar. Precis som i Apenninerna! Sedan när mörkret faller, flyttas ut stolar på den smala trottoarkanten, och man njuter i en lång rad intill väggen sitt varande i dunsterna och dammet. Tills man efter en balett hamnar i sängen, helst åt gatan, det är efter-sökt som »mindre ensligt», att det är hetare och osundare, trängre och bullersammare generar ingen människa.

Vad man egentligen lever för är bordet. Måltiderna är dagens glanspunkt och kocken ens förtrogne vän, man håller viktiga överläggningar med honom och blir sällan bedragen i sina gastronomiska drömmar. Det råder verkligen något elektriserande fritt och patriarkaliskt i stämningen vid dessa små middagar och supéer, serverade när man vill, hur man vill, vid rosprydda småbord, där uppasserskebrorsdöttrarna, klädda nätt i svart, ta en intresserad del i matsedelns sammansättning och värden med omsorg och allvar väljer vinet, kanske bara à 1,50 särskilt fint och gammalt, och allt andas förtrolighet och glättighet. För 5 à 5½ fr. om dan har man det bra som helpensionär eller om man väljer förståndigt och dricker öppet vin, förträffligt ock det. Söndagarna kommer hela storstan hitut och festar, älskande par, mamma, pappa och barn, slutna sällskap... vad man äter och dricker, sjunger neapolitanska visor, dansar under desserten — musiken räcker till också för undre bottnens krogslal, och alpinister och beväringar med numret i kullerhatten ta upp melodin

och svänga om par om par. Ingenting gör intryck av klumpighet eller råhet, bara av den rastlöshet, det oroliga väsen som griper italienaren, när värmen bryter in. En dag var bröllop i övre salen, genuint bondfolk uppifrån bergen. Det långa bordet stod elegant dekorerat med massor av rosor och silver, konstrikt brutna servetter och vid vart kuvert tryckta menyer. Kanske det roar att höra hur en bondmenu i piemonteser-alperna låter? Se här avskriften:

Antipasto (smörgäsbord).

Capelletti di Bologna al consommé.

Fritta all' italiano.

Polli alla cacciatora (kyckling).

Filetto di bue in finanzier.

Charlotte à la russe.

Desert. Frutta.

Vin: Moscato, Grignolino da pasto.

Barbera, Barolo (Piemonts, kanske Italiens bästa rödvin).

Kaffe med orangelikör.

Det låter ju inte illa. Och smakar än bättre. Men vad hjälper det? Snart känner icke-italienaren allvarliga verkningar av all daglig och nattlig osundhet. Finns då ingen pension, intet värdshus på dessa härliga höjder. där vinden stryker fram, och där man kan leva åtminstone försommaren? Nej, intet. Här som i högbergen sluter sig allt om byarna... Men gå genom tornet gatan upp, så kommer ni till ett stort klostercollège, tillträdet visserligen förbjudet, men bed prästerna om lov, så får ni nog spatsera lite på området.

Ändå något. I värsta solglöden strävade vi oss upp till en piazza, kransad av katolska fromma inrättningar. Redan här fläktade luften renare, svartrockarna spatserade omkring, vi framställde rörande vår belägenhet och fingo vänligt tillstånd... Längre upp, förbi stora skollokaler, kapell och loggior och in genom den förbjudna porten —

Till paradiset. Åtminstone kunde vi småfolk från den stinkande byn denna kvava junieftermiddag inte föreställa oss Edens lustgård fullkomligare. Vi befunno oss högt, högt på en väldig platå, utskjutande över Lanzodalens vidder med strömmande floder, jublande gröna höjder, och där grönskan slutar, klippstenen i gullocker och purpur upp till lättaste rosa. Bortom, i oändlighet, vinslätten ända mot Turin. Under, den arma lilla stan med svettande människor, trängsel av överstora lass och sviktande dragare i damm och brännande sol. Allt låg för oss i sol, blott vi gingo i skugga, i doften av slutningens ängsblomster, i kvällsbrisen från fjällen och hade bara att välja mellan täta bersåer och gudomliga promenader. En hop leende och starkt byggda präster spatserade omkring med eller utan bönbok. — Lanzo är en förskräckligt smutsig håla, sa de verserat, de små bergsbyarna ovanför nästan värre. Så oföretagsamt att inte göra en elektrisk spårväg till höjderna mitt emot, bygga hotell och skaffa folk lite trevnad.

Vi besågo fruktträdgården med alla slags läckerheter, med druvlovade spaljergångar, loggior och



på andra sidan utsikt över Viudalen mot fjällen. Fem unga vackra nunnor kommo oförhoppandes dit men vände genast, som dragna av en tråd, bort sina små huckleinramade huvuden. Vår ciceron ansåg sig böra förklara att man använde systrar för linneförrådet.

Och så var det roliga över, kunde kanske förnyas, men blott någon enstaka gång. Vi klevo ned i skymmet utför den långa torngränden med sina öde nunnekloster och stängda kapell, och funno oss åter på vår ugnsheta och söliga gata. Där osade flott och gödsel och myllrade av folk, som i lyktskenet väjde för fordon och »kitter». På hotellets trottoar sutto frun och brorsdöttrarna med korslagda armar, framför cavalieren böjde sig kocken och framställde ivrigt skafferiets möjligheter: lever med smör och citron?, kantareller nyss plockade?, suchini i . . . Cavalieren, med käppen under näsan, grinar betänksamt, besluter sig för en höna — men läcker, hör han?, vänder så stolen mot oss och anmärker torrt:

— Prästerna ha det på gaffeln, va? 40 st. stora, grova karlar, till döddar och för ingenting, ja de läser lite med ynglingarna förstås, har ni inte sett att prästerna jämt letar ut de präktigaste platserna, som ingen annan kommer åt?

Fruentimmerna vaggade ogillande sina välfriserade huvuden, som hårfrisörskan-annexvärdinnan mitt emot kilar över och kammar var morgon.

— Ack, inte säga så cavaliere, det medför lycka det för byn att ha så många heliga i närheten.

Ingenting hindrade oss ju att fortsätta resan uppfjälls. Men några hundra meters höjd ändrar inte stort temperaturen, medan bekvämligheterna bli mindre och maten tvivelaktigare. Först efter tusen meter bli morgnar och aftnar verkligt svalare och i samma mån betydligt dyrare. Intet turisthål i Schweiz kan för resten proppas fullare än dessa Alppensioner, som trängas på små osunda områden och se ut som våra tarvligaste gästgivaregårdar. Enstaka stugor till höga priser tas redan på vintern, och de lyckliga erövrarna få forsla var matsmula från Turin. Hotell i större stil finns men endast för synnerligen väl fyllda börsar. Myriader av sommarställen ligga i olika delar från Lanzo, men det ställer sig dyrt att jämt »fara och bese». Fast det vart än vägen bär, ter sig gudomligt: strömmande älvar, djupa avgrunder, plataer med kastanjskogar, små svarta byar uppåt bergväggarna, som på grund av den varma jordmånen skifta i rött, i rent blått, i klargult, nötbrunt, allt av lysande verkan i solen. Vild är färden i svåra svängningar, knappast stängsel för bråddjupen, ett i ett susa förbi eller möta autos, droskor och det beständiga travet av vidunderliga foror — varenda smul livets nödtorft utom mjölkprodukter, måste som sagt forslas från Turin — dragna av mulspann eller benzinkraft. Rädd får man inte vara. Vår körkarl tröstade oss med att mer än tre år förflutit sen hela diligensen med elva man störtade utför branten, tre döda. Sen dess löper den offentliga kommunikationen på automobilhjul. — Lik-

som här inte sker olyckor med dom också, triumferade åkarn, jo var eviga dag!

— Kallt uppe i fjällbyarna än?

— Ja, rysligt.

Men signororna, som susade oss förbi på väg dit upp eller ned, förekommo alla i chiffonblusar och lätta sidenkappor. En herde kom drivande sin hjord ned från Conjedalen under Aosta—Courmayeur, den berömda linjen norrut från Turin.

— Är det hett hos er med?

— Precis lika hett överallt.

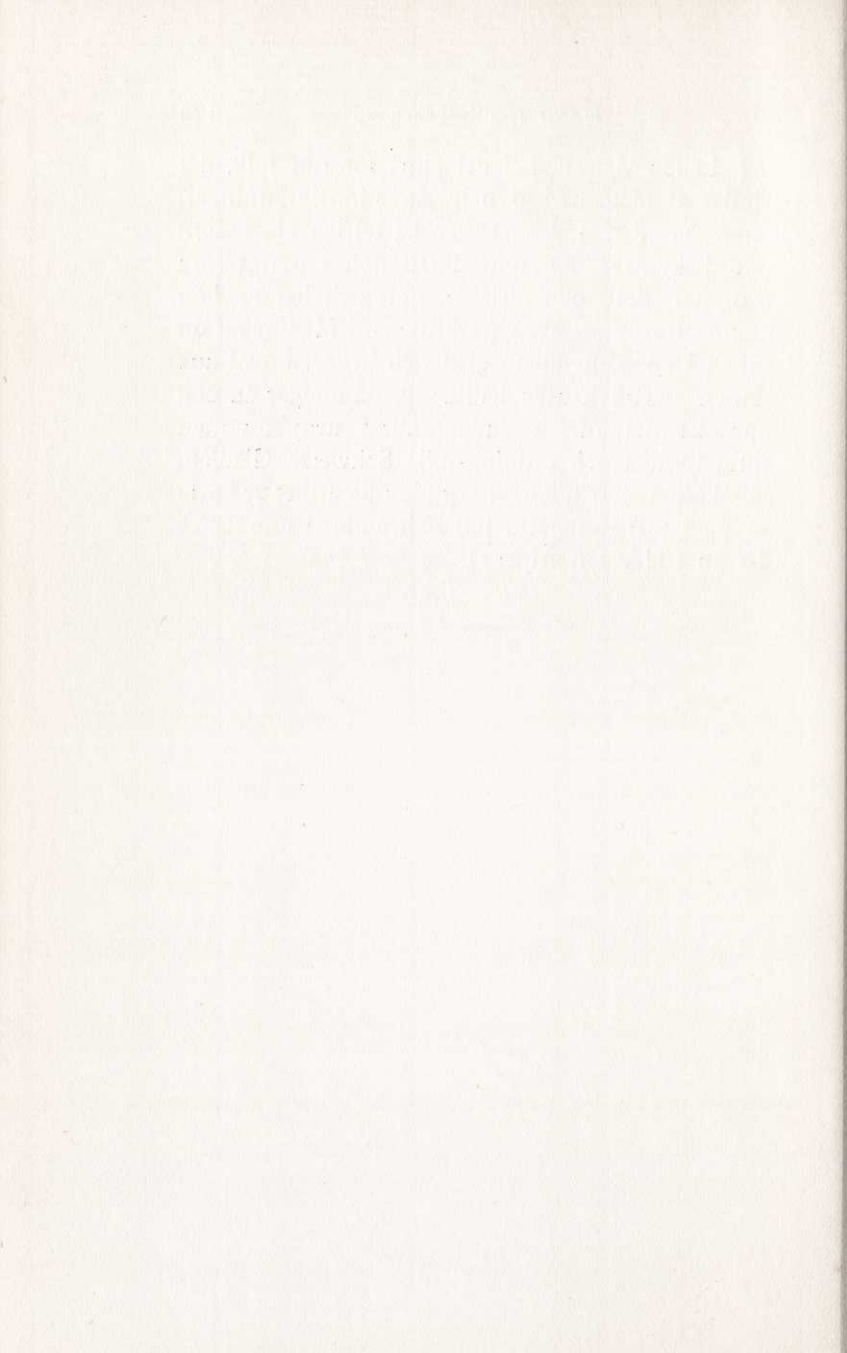
I Conjedalen nås för resten högplatserna endast till fots eller ridande på mulor.

Nej, Piemont ställer sig oantagligt. Den enda främlingen jag upptäckte, en gammal miss som med slöjan om schäferhatten och Bædeker under armen stod och tittade sig ängsligt omkring på gatan, försvann också plötsligt som hon kommit.

Med saknad drar man hädan. Piemont har inte bara den goda födan, det har därjämte det angenämaste folk, hederligt, vänligt och jämförelsevis lugnt. Industrilivet blomstrar. Bara i Lanzo och ett stycke upp därifrån finns väveri, elektricitetsverk, pappers- och cementfabriker, allt inrättat efter modernaste mönster. Automobilväsendet är till förtvivlan utvecklat. Höga Piemont har sin alldeles egna, hänförande karaktär. Ursprungligt, pittoreskt, vilt utan kärvhet, sydländskt stora och kraftiga linjer och ändå smekande. Våra unga målare, som översomra i Italien, borde det locka. Är man inte bunden av åkdonsfärdsel, så finns nog stillhet.

I Italien är en hel del gjort för rikt folk, det vimlar av eleganta bad- och rekreationsinrättningar, samt för den i landet ganska talrika klass, som inte bekymrar sig om situationen i övrigt bara den äter gott och dricker gott och har en hög granna trasor att sätta på kroppen. Men råkar du vara på en gång obemedlad och begåvad med fina sinnen, därtill kanske hälsosvag, då nödgas du nog uppsöka det ofta ovänliga, alltid urnyktra men alltid renliga och ordningsfulla Schweiz. Glädjen, solsäkerheten och en viss gudomlig frihet är borta — men turistträngseln juli och augusti inte större där än söder om Alperna.

---



FÖRSOMMAR I SCHWEIZ

NEW YORK: HARPER & BROTHERS, 1880.

Så fort vi från det kvavheta Piemont en juni-  
dag dykt upp ur Simplontunneln och stigit av  
på första schweizerstationen Brig, kändes skill-  
naden på luft. Här var nästan lika varmt men  
helt annorlunda friskt. Och dock följde ännu  
södern med. I den solmättade klarheten. I kul-  
turen: dessa gamla pittoreska småstäder med svarta  
stenbyggen, hopgyttrade, smutsen och lukten, om  
än alpluften tar överhand, hela levernet tyckes så  
likt den italienska bergsbons. Italienska talas och  
förstås av alla. Nu gällde emellertid att skaffa  
sommarplats. Billigt och bra — alltid en kinkig  
uppgift. Främst ett klimat, där man varken be-  
hövde befara att stekas eller frysa ihjäl. För den  
rike betyda heta dagar i storhotellens luftiga salar  
och skuggiga parker eller alpköld i centralvärmda  
lokaler inte värst mycket. Men den som högst  
orkar med 5 fr. om dan får ofta vara utan skugga  
runt huset och alldeles säkert utan eldstad. Den  
rike kan också flytta på sig när platsen inte längre  
passar, dyrt finns alltid och överallt gott om. Den  
rike kan gå medsols. Men den fattige får gå mot-  
sols. Det vill säga han får ta det billiga och bra,



medan där ännu är snökallt, om han vill ha friskt när värmen kommer, och önskar han tempererat vid inbrytande kölldagar bör han söka dit, medan där ännu osar hetast. I motsats till Italien där man inte alltid är säker om att överenskommelse gäller, när högsäsongen står i sitt flor, får man i Schweiz åtminstone behålla vad man har till uppgjort pris. Om ock behandlingssättet ibland blir därefter. Hederlighet men grovhet.

För resten ges numera inga årstider. I juni, ja maj, kan råda pressande hetta och den traditionella säsongen juli—augusti fördärvas av envist regn och snö. Men prisen höjas av gammal vana så snart almanackan visar 15 juli. Lika bra därför att ge sig av till Schweiz vid första varmvåg, som i maj bryter in över Mellaneuropa. Bergsbyarna ligga då tysta och ljuvligt friska. För 5, ja 4<sup>1</sup>/<sub>2</sub> fr. kan du i ett ordinärt pensionat få härska ensam i ett tomt annex med renstärkta gardiner och luftade bäddar, värdfolket är artigheten självt, lite skralt med uppassningen, sådant gör mindre, också med maten, det är allvarsammare men rättar sig vanligen genom vänliga påstötningar och, säkrast, genom hot om avresa. Värden vill absolut ha dig kvar, han börjar att löpa risker med dessa »passanger», om än merbetalande, som komma i dag och resa i övermorgon och inte lika säkert som förr få efterträdare. Några stygga dagar kan du råka ut för, det är sant... just därför gäller att träffa idealklimatet.

Gränsstaden Brig är en ypperlig utgångspunkt

för efterforskningar. Med präktiga diligenser nås en hel hop platser på Simplon. Dock förhåller det sig så, att är luften verkligt stärkande, ställer sig priset för högt. Likt allt som ligger inpå Italien. Så finns ju järnvägsleden nedefter Rhône-dalen alla dessa: Bex les Bains, Chambéry, Chamonix, Villars, Montreux — men det har samma fel. De höga platserna mycket dyra, de lägre billiga men med varmfuktig, i hettan föga bärande luft. Slutligen ges nya Lötscherbanan, där du på två timmar når Berner Oberland: Interlaken, die Jungfrau, Thun och allt det där. Tvivelsutan friskast. Ja — men råare och hårdare vid köldomslag. Man kan frysa däruppe förskräckligt. Mathållningen i tyska Schweiz, i billighetspensionerna är också grövre, mycket fetthaltig och ont om grönsaker, i motsats till det franska, där i stället sparsamhetens anda kan råda i väl hög grad.

Alla dessa för och emot tumlade om i våra obeslutsamma själar, där vi sutto på en skuggad bänk i Brig och sågo kreaturen i dammvirvlar köras genom gatan uppåt bergen, och engelska misser köpa alpstavvar och ryggsäckar till fördubblade priser. Inte ville vi avstå från solen, och stärkande sunt måste vi ändå ha. Framför oss skreko två gamla döva kentuckiskor (jag kände nog målet minsann!) ut sina bekymmer, de skulle ha te och smörgås, helst rostad bröd . . . och skriva vykort . . . och patentbläckhornet var till den grad patent, att det alldeles inte lät öppna sig. En be-

fallande åtbörd om hjälp: men fort, för tåget till Zermatt går om en kvart.

Zermatt?! Djarva tanke. Söder ut, 1 timme fågelvägen till Italien och ändå mitt i snöregionen. Boken fram: 1,600 meter. Alldeles för högt. Men på vägen dit finns platser? En som heter S:t Niklaus, 1,100 meter. Beröms. Billighetsmöjligheter.

Om en kvart satt vi i kupén, precis mitt emot kentuckiskorna som stirrade misstänksamt — förföljdes de avsiktligt? Och då naturligtvis i någon otrevlig avsikt.

Än värre när vi i Viège, stationen där Zermattbanan viker av, stego oförfärat på återigen i samma glasväggsförsedda vagn som yankeedöttrarna. Nu skyndade de resolut in i den nästa. Men sitt öde undgår ingen. Den förfärliga rusningen av tyska turister och engelska millionärer med ty åtföljande småslagsmål om utsiktsfönsterplatser har gått av stapeln, även tillkopplade extravagnar ha proppats fulla ända ut på plattformerna, tåget stiger genom den smala, högromantiska dalen med branta fjällväggar och små gröna dalkjusor med dövande gletscherforsar —

S:t Niklaus!

Ut skynda kentuckiskorna och efter följa vi. Det är sorgligt men oundvikligt. Perrongen bjuder skyddande en liten armé av guldgalonerade portier, men de döva misserna rusa med piraterna dängande och slängande om handleden utför backen mot det stora hotellet, kastande skrämde

blickar bakom sig för att se, om vi verkligen törs . . . ända hit.

Nej, det törs vi inte. Vi stå kvar däruppe och se ned på den lilla byn med sina svarta tak i bergets aftonskugga. Kyrktornets byzantinska kupol glänser som guldplåt. Omkring oss svarta skogen. I söder glänser Breithorns och Matterhorns eviga snöhav, i norr sticker die Jungfraukedjans vita spetsar upp. Många människor röra sig på perongen och nedför backen, men knappt ett ljud hörs. Bredvid den lilla restaurangen strax vid stationen står ett ännu stängt chålet. Vi gå omedelbart dit, få rum i det lilla gravtysta huset, som doftar av nytt trävirke, nya madrasser, nya filter. Måltider å restaurangen. Allt blir uppgjort på två minuter till önskat pris. Natten kommer med alpkyla och ända in på sena morgonen en tystnad, som nästan isar, avbruten blott av tornurets dova slag och risslet av strömmande vatten.

Hur länge kommer denna paradisiska stillhet att räcka? — Å, ända fram mot slutet av juli, men då . . .

Värden blinkar och myser.

Ja, vi veta det: då blir det 30 personer i det tränredda huset, lagom för 10. Då brytes den magiska tystnaden av stöj och skratt och högrösthet, av sång och dans. Under det alpvandrararnas spikklädda skor trampa allt tätare uppför våra trappor, inpå våra väggar, över vårt huvud, alla tunna trossbottnar knaka och braka och dockrummens sängar skrika, dörrar smälla och slå och

storstövlar sparkas i golv. En kommer in klockan 10, en klockan 12, en går sin väg i 3-ottan, en klockan 5.

— Under och över och omkring sova sommar-gästerna lika lugnt för det, försäkrar värden. Och vi tro honom, för det är mest italienare som komma hit. Och din bästa råd är att göra som de. Ty en sällsynt lyckträff skall det vara, om du mitt i säsongen kan fiska upp något nytt billigt och bra, som inte är precis likadant. Kan du inte stå ut, res då norrut, aldrig sydvart.

### I Niklausdalen.

Bergsbon är ju alltid stillsamt fåordig, men aldrig har jag träffat något så stumt som S:t Niklaus inbyggare. De blicka inte hårt eller trumpet avvisande som i tyska Schweiz, de le, men deras svar få köpas med många vackra och inställsamma ord. De förstå och tala lika illa och lika bra franska och italienska, bättre tyska, deras egentliga mål liknar schweizertyska, detta skräckfulla språk med sin vulgära accent, men låter bättre: en blanddialekt av lite franska, lite italienska, mest tyska. Inte ens barnen hör jag skrika eller gråta. Och tystnaden smittar. Engelska och franska främlingar, som redan röra sig på de små områdena utanför stora hotellet, tyckas evigt tiga. Slutligen börjar jag själv finna det tröttsamt att öppna munnen. Endast get- och

kobjällror klinga sövande. För automobil finns gudskelov inga vägar, och häst såg jag ingen till. Tågen, som gå tätt som spårvagnar, märker man knappt, folk stiger stilla av och på, en trupp barnungar äntra för var gång tålmodigt uppför stationsbacken och bjuda sin Edelweiss och Alpenstrauss (evighetsgräs) och små kristaller, brutna ur berget, och vända åter stumt och lugnt. I övriga Schweiz råder köld och snöregn. Här kan vi ha molntäckt och kyligt utan väta, men oftast skiner solen för brisen från norr. Så är det jämt, säga mig alpvandrare. Luften är underbar, lätt och torr och ren, mild mitt i kylan. Även när solen bränner het, finns fjällvinden till hands. I alla riktningar kan man vandra, på två minuter nås barrskogen med kådångande ljusdunkel eller djup skugga. Ängarna får du låta bli, för som en drake vakar schweizerbonden över sina gräsvallar. En sak slipper man: den i Nord- och Mellanschweiz nästan dagliga gödslingen av ängar och trädgårdar — med latrinspillning! Här släpper folket i stället på vatten från sina rika tillflöden, ett riktigt slussystem, rätt vad det är måste du vada om du inte förmår hoppa över strömmen, som inkräktar på nyss torra stigar och backar.

Luft, skog, snöberg, mat och kristallklart dricksvatten — det är vackert så. Men fordra heller ingenting annat. Här är idealplatsen för den kompletta frånvaro av intellektuella möjligheter, som anses önskvärd för trötta nutidshjärnor. Du

kan inte uppleta till salu den minsta tidningsunge, endast under högsäsongen lär min pension bestå ett halvveckoblad från provinsen. Det händer att du anfallas av hunger efter något, du vet knappt vad, något som människoanden bragt till världen... Då börjar du nog undersöka huset som jag... Det finns många tavlor på väggarna, det finns klocka, som pickar snällt, cigarrkoppar, kaffebrickor, skrivportfölj, läskpapper, kuvert, kring blomkrukorna sitter fint kinesiskt papper dekorerat, borden täckas av små dukar av dito, dito, min egen servett har ett det nättaste omslag — och på alla dessa föremål och många till står utan undantag tryckt i guldbokstäver: *Suchard, Milka Velma — världens bästa choklad!* Idel presenter! Utan en cents kostnad pryder schweizervärden sitt lilla »läsrum». Litteratur således? Jaa då, divanbordet står fullt av illustrerat papper i granna Suchardspärmar, låt gå för något aldrig så tarvligt magasin... Ack, alltihop är endast och allenast hotellreklamer, turistrouter, alpinistelegranter i monokel och glacéhandskar och rödbrinnande snötoppar.

All-ti-hop.

Förtvivlad vänder jag mig till husets dotter: giv mig något att läsa, *vad som helst!* Hon kommer vänlig med en tjockpärmad, ännu större lunta. Både Rhenslott och Rhônechâlets och italienska villor — allt från 6 till 15 francs om dan. Och instucken bland dem en liten notis om att bulgarerna — för 5 månader sedan —

erövrat Lule Burgas och segerdruckna tåga mot Citalgia.

— Omöjligt, fräulein, finns då inte en enda liten bok? Det letas och letas, äntligen i ett skåp under trasiga servetter till lagning hittas »Clothilde eller den sanna kärleken», roman i 25 löshäften. Tyvärr finns endast nr:is 3, 7, 8 och 11 kvar. Jag motstår i två dagar, sedan slukas den styc-kade Clothilde och allra sist tar jag till hotell-annonserna. Jag blir en levande resehandbok, jag känner vartenda hotell från Coblenz till Chamonix, till slut är jag fången i en underlig tju-sning, jag vill resa överallt, se alltihop, bekika bergen här, må gott där. Ensamheten i det lilla urbanala bergshotellet vid den forsande glätscher-älven blir till sist förfärlig. Kanske har den sin uppgift denna andliga nöd, som föder ångest, om den tvingar själen därhän att leva starkare på sig själv?

\*

S:t Niklausbon behöver varken politik eller böcker eller »socialism», förklarar byns filosofiska bleck-slagare, barnfödd i Piemont. Man sköter sina kor och lever lycklig.

Hopträngd på dalbotten i den vilt måleriska dalen ligger byn med sina hus, helt italienska i byggnadssätt, klängda som rädda intill varandra, människorna likt en enda familj, största delen av dem släkt. Ingen utpräglad typ varken i karaktär eller utseende, flera förklara sig inte veta om de



ha italienskt, franskt eller tyskt blod i sig. Kvinnorna göra ett karlavulet intryck, där de med händerna upptagna av strumpstickning, vedkorgen, ungen eller gräsbördan på ryggen och pipan blosande i mun köra getterna framför sig. Spinnsidan röker flitigt, de unga tjocka svarta cigarrer. Också barn.

Hur kommer folk, få och gods upp till alla dessa gula och bruna stugor som överallt på kamrnas ängsfläckar glänsa som juveler, hemskt sköna i aftonsolen? När snön lägger meterhöga drivor? Vanliga dödliga stå här nere och stirra dit upp många hundra meter i brantaste höjd, utan att fatta. Utför får man inte vara känslig för svindel, säga alpvandrare. Men alla söndagar, vintern igenom, kommer folket däruppiifrån ned för att åhöra mässan. Som i uråldriga dagar knäböja karlarna lika mangrant som kvinnorna utan- och innanför kyrkporten, vem skulle våga ställa sig utom S:t Niklaus' skyddande värn? Därtill är livet för verkligt och starkt, faran evigt nära. Om våren kommer snölavinen störtande och vältrar sig ned över dalen, utom massan rullsten kan den ock ha block som små berg i släptåg. Det visar hundratals klippor, strödda överallt på fälten. En dag för länge sedan krossades hela kyrkskeppet, en annan gång vapenhuset. I närvarande stund hänger, och har så länge gjort, en väldig klippa och hotar, det är ett mirakel att den inte störtar ned, och folket är bergfast visst om att det är S:t Niklaus som vakar över sina

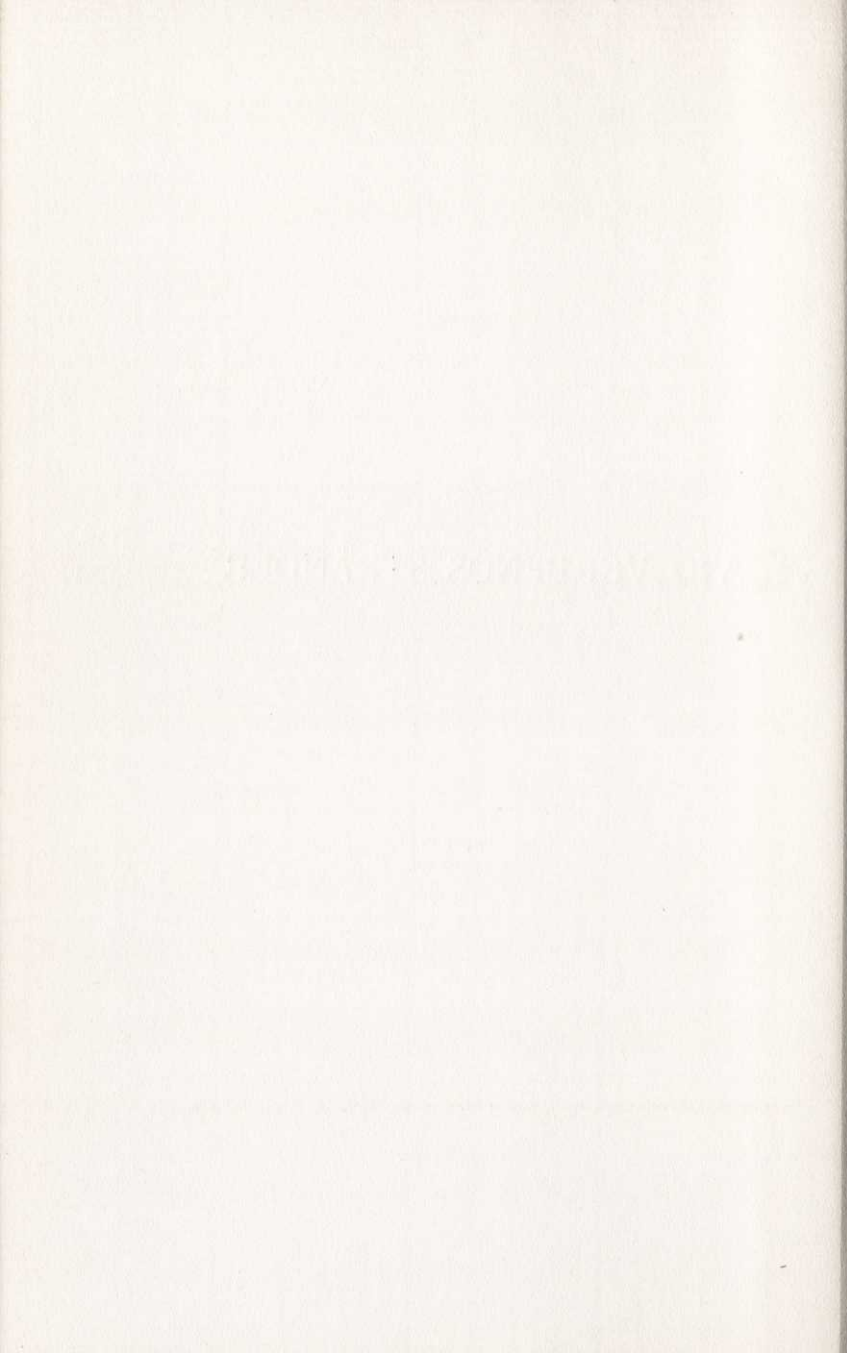
trogna. Nyss gick stora kyrkprocessionen med monstransen under tronhimmeln landsvägen upp efter floden till det ställe, där vart år vårlavinen, medförande block, skär ut jorden, så att vägen efteråt måste omläggas. Nu tackade man för att skadan begränsats som skett. Folket menar att onda andar i bergen skicka ned eländet, men att S:t Niklaus är starkare. På grund av dessa reella faror törs ingen bygga hotell eller pensionshus på de härliga ängssluttningarna, de måste alla förläggas nere i bygropen, på ett visst område å dalbotten. Där vet man sig trygg bland alla månghundraåriga stenrucklen, det äldsta huset enligt siffertal i en av rummens takbjälkar, omkring tusen år. Men en dag kommer otvivelaktigt det hotande bergblocket, kanske följt av andra, och vad verkan det kan ha vet ingen. I dödens skugga lever man stilla, utan många ord, det är ju en hel hop år sen sist, och S:t Niklaus beskyddar. Om vintern, då järnvägen upphört, glida slädarna ner i dalen, och i Zermatt ligger snön så hög, att man måste gräva tunnlar, 50(!) meter, påstår dalbon. Att det nuvarande släktet lever på främlingarna ett betydligt flottare liv än vad de gamla gjorde, innan banan kom till stånd, det syns på allt. Byflickorna bilda hotellernas personal och resa om vintern till England för att med språkkunskapen locka den anglosachsiska världen. Pojkarna göra lakej- och guidetjänst. Redan barnen tränas att pungslå resande, oskäligen priser i smått. Varor och hantverkararbete be-

tinga pris, som verka så höga, att det måste vara till ära för främlingen. I Schweiz får icke-medborgaren på flera järnvägar och bergsbanor betala flera hundra procent mer än infödingen — liksom inte främlingen underhölle hela kommersen och i övrigt minsann betalar indirekta skatter nog.

Men schweizaren menar att man just ingen annanstans har att ta vägen än till hans friska Alper. Hur skulle det gå med honom, om nya möjligheter för mänskligheten upptäcktes? Hans egna tidningar profetera dystert om vad som då månne ske. Schweizaren ler dock sitt hårda, vissa leende: världen är redan upptäckt, och ingenting har förmått på allvar dra den stora strömmen bort från komforten, det enkla behaget och den rena atmosfären, som bjuds i hans berg. Hans nyktra praktiskhet parad med en egendomlig lätthet vid allt, rakt på sak, har gjort honom till världens förste värdshusvärd. Vad han därvid trots all folkbildning förlorat som folksjäl, lämnar jag därhän. Vare sig den nu är stämd högt eller lågt, som många förmena, ligger det något märkligt harmoniskt över detta land, vars nation bildats av så många sammansmälta gamla raser: allemanska, spår av kelter, romansk-burgundiska, latinska och slutligen italienska, kanske den mest skorrande tonen. Skulle den jämförelsevis lätt åtkomna förvärvskällan: turisteriet verkligen åstadkomma denna sammanhållning? Man vill gärna se en djupare grund.

---

VID VERBENOS STRÄNDER



## I.

### Pallanza.

Som stora sjöfåglar plaskade de plötsligt ned framför oss ur rymden i Verbenos blå stilla vatten, det är i lago Maggiore, de många sjöarnas sjö, och brusade så in mot målbojen. Först kom Hirt, tysken, på sitt stadiga idroplan med de starka vingarna, så fransmannen Morane på sitt bräckligare lätta, nervöst, bara vattenskum och pilsnabbhet. Sedan de andra två, en ringa bråkdelen av alla dem som börjat den internationella tävlingen: Como—Pavia—Pallanza—Como. Varenda italienare hade stupat före Pavia, varför mottagandet här på Pallanza mellanstation blev därefter. Vi stodo på vår hotellbalkong invid vattnet och sågo den flaggsmyckade stranden full av folk och hundratals småbåtar, motorer, barkar jämte en torpedinier kretsas därute i det blanka men inte så mycket som en applådunge hörde vi till. Bara när den sista stackaren, som farit vilse över bergen, kom kilande från norra i stället för södra sjöändan blev det lite sympati av. Man är storitaliensk förstår ni, tål nu för tiden inga nederlag, utlänningen ska veta hut. Våra germanska hjärtan fröjdades över tyskens lugna överlägsenhet, som i längdloppet givit honom

seger, och hoppades tyst men brinnande på hans slutpremium. Nå hans starka fågel var skapad för storm och motväder mer än för pilsnabbhet, och fransmannen vann genom de slutliga korta hastighetsloppen i Como. Men det hör ju inte till historien, som handlar om Verbeno eller lago Maggiore.

Och först om staden Pallanza på sitt långsträckt, grönskande näs, i skydd av norra bergen. Här var dagen stor, tävlingen till lands, luft och vatten bara en del av programmet. Det skulle också utdelas medaljer till Libiabjältar, invigas en bigata och ett skolhus och till ära för inrikesministern, som hitrest enkom från Rom, avätas en bättre middag på ett av de många hotell, som kransa vattenbrynet. Och nu ska jag säga det blev orkestermusik i giardino pubblico, Tripolimarschen först och Tripolimarschen sist, och ljud i struparna, själva flaggorna lyste dubbelt så grant. Tills kvällen sänkte sig över det underbara landskapet, berg och stilla djup i samma sammetsblå ton. Månen rinner upp på den utomordentligt »klara» himlen, inte aningen om en dimma, svepta i mystiskt mörker fläcka de Borromeiska öarna: Bella, Madre, San Giovanni samt isola Superiore, den ljusare ytan, från fastlandets stränder strålar en buktande pärlrad av ljus, ljus, ljus, längs brynet och uppåt hotellens väggar. Det är från Stresa, Baveno, Laveno, vad allt de heta, de fagra orterna, och överallt ger vattenspegeln ljus tillbaka. Medan buktens breda mynning öppnar mot ett havs oändlighet, gräns-

bergen därute dolda av nattskuggan. Synen är trolsk, vidare och friare än Venedig. Mot de dunkla öarna rör sig båtar som svarta punkter, det är alla älskande, som svärma, lago Maggiore är hela världens älskandes paradis. Mandolin och gitarrer tona, ångbåten glider fram tyst, släpande sina ljuseffekter, rött, gult, grönt, blått efter sig i vattnet, lägger tyst till vid bryggan under min balkong, glider åter bort. Sjungande och skratande infödingar draga förbi och försvinna uppåt den gamla stadens gator, mycket snart blir allt stumt i den sommarljumma kvällen. Bara ljuspärlbanden runtom stränderna fortfara att gnistra, öarna att ruva över djupet och båtarna att irra sakta, utan mål, bärande i sitt sköte för en kort natt varandets fullkomlighet

Aftonen därpå hade vi en fruktansvärd orkan. Den som öppnade en balkongdörr lopp bokstaveligen fara att lemlästas. Sedan kom skyfallet. Städerna runtom lågo snart till hälften under vatten, och man rodde upp till hotellen. Vad vårt angick stod trappterrassen översköld, och kaj och promenad voro försvunna. Hopar av bleka resande kommo rusande från ångbåtsbryggan, plaskade över landgångarna och in i vår vestibul. I hast överfylldes hotellet, det blev en hisklig atmosfär med varenda öppning utåt hermetiskt tillsluten. Så slocknade elektriska ljuset. Som i Italien ingenting finns till hands och föga i reserv, kunde helt få ljus framletas, och med dem irrade skuggor om i korridorerna, medan vi i matsalens intressanta



skymning slogos om en dank. Det är nog en något farlig höstillflykt, lago Maggiore. Här om året stod mitt hotells matsal under vatten, man kokade en tid uppe i stan och åt i övervåningarnas sovrum. Ännu längre sedan tedde sig höstflödet mycket värre. En gång steg vattnet i denna sjö, som upptar så mycket vatten från andra sjöar och älvar, på två dagar tre meter och höjde sig alltjämt. Jag återger min roddares fantasirika berättelse, som ledsagades av talande åtbörder och ögon som stodo på skaft vid minnet av det förskräckliga.

Av de små strandhusen syntes bara skorstenarna, av isola Bella, isola Madre och San Giovanni bara övre trädde-larna och övre slottspartiet, av Superiore bara kyrktornet! Fiskrarna där hade flytt till fastlandets berg, de dyrbara slottsmöblerna och bonaderna hade i hast burits upp under taket. En jämmer, en jämmer, slöt Giuseppe. Och ljög han, så ljuger jag.

Dagen efter vår lilla blöta, då vi öppnade luckorna, log solen som vanligt från molnfri azurn. Under vadade alle man med bara ben, glammade och sjöngo, strandträden sågo ut som lotsruskor till havs, något bänkryggstöd närmast inåt började skönjas och turisterna flockades på bryggan. Det lilla äventyret var glömt. Pallanza återtog sin förnäma uppsyn. Det är svårt att finna något trevare än denna de rikas förgård till Rivieran, man bara önskar att man sluppe röra sig ur fläcken. Allt går som på trissor, likt i Schweiz, vars hotell-

nivå också nästan uppnåtts, omväxling och rörelse och ändå lugn. Oupphörligt lägga ångare till och förbinder dig elektriska spårvägen med stora Simplonbanan, men allt sker försynt. Folket är förbindligt, icke påträngande, gator och bodar snygga, klimatet mildt och jämförelsevis torrt, sommaren mycket varm men dock under inverkan av snöfjällen ovanför. Sällsynt lycklig är terrängen. Man går från ångbåtspaviljongen omedelbart ut på den lilla planterade piazzan. Där stå för tillfället karlarna i vintunnor och trampa druvor, trampa, trampa. Vad som syns av dem *till* knäna är mycket smutsigt, men man får ju hoppas, att ben och fötter... i alla fall, det går bort i jäsningen... Från piazzan kommer du lika direkt in på den sakta stigande, breda och golvsläta vägen, omgiven av idel luxuösa parker, praktvillor och prakthotell och med trappvägar upp till anspråkslösare härbärgen. Oaktat Pallanzas rykte som millionärernas hemvist kan man leva billigt, får framför allt i motsats mot Rivieran ärlig valuta för sina pengar. Staden lever så gott som helt på främlingar, ett obetydligt siden- och ett bomullsväveri kan inte räknas. Lika mycket som på fiskeri förtjänar nog fiskaren på rodd.

Ty vem kan låta bli att ge ut, vore det näst sista styvern, för att komma ner på detta duvblå, ljuva vatten? Där vart årtag föranleder nya själsrörelser, då nya skönhetsunder ständigt träda fram, nya grupperingar med nya färger, panorama på panorama, nu till i denna genomskinliga höstluft!

Alla vita städer strålande i solguld, i skuggan vitblå i det blågröna, berg eller skog, med bakgrunden sjön runt av blånande berg och bakom dem eviga snöfjäll.

Min gamle roddare, kokett utstyrd à la båtsman, berättar om de tre öarna, som århundraden tillbaka värvats, kanske med nävrätt, inte så noga den tiden, av Borromeernas mäktiga, strängt kyrkliga släkt. Men blick hade erövraren för vad som kunde göras av stenklipporna. Och människovänlig var släkten. En gång för alla stadfästes att ingen arvinge får vare sig sälja eller stänga holmarna med dess skatter för allmänheten. Tillträdet har hittills varit fritt. Nu tycks dock tidens guldtörst ha gripit vederbörande: sen tre år måste avgift erläggas, 1 fr. för isola Bella, 50 c. för isola Madre, oberäknat dricks till den obligatoriske guiden. För ökade skattepålägg heter det. Mycket troligt, men utan tvivel samtidigt en kkk-affär. Den lilla San Giovanni är uthyrd till en engelsk ensling, det sägs alldeles säkert för 24,000 (!) francs om året. Gärna ville familjen Borromeo köpa också ön Superiore, fiskarön, men det lyckas inte. Den är och förblir fri.

Och dit styra vi först hän. Till artisternas eldorado, i vardagslag kallad

### Isola Pescatore.

En sådan liten lustig öl! Folket går för närvarande och kliver barbenta på den i det våta

försvunna båtstranden, det finns bara en remsa land, där vi nätt och jämnt komma fram för raden av röda, vita, gula, gröna hus med terrasser, trappor, utsprång, valv uppåt svarta gränder mot öns höjdpunkt. För fiskarnät, som hänga från balkonger och murar. För alla uppdragna båtar övertäckta av vidjebågar, stöd för granna tälttak. Allt speglar det sig förvirrat i vattnet på vår ena sida, det gäller att inte stiga miste — och så komma vi slutligen till en underlig ängsplantering, en enda allé, som fyller norra udden. Här fundera gamlingarna på stenbänkar, fiskrarna hänga upp nät mellan trädstammarna och Bædekerläsande misser sitta i gröngräset och snegla åt ynglingarnas bara ben. Från udden når jag motsatta sidan av ön genom ett brant stigande, slingrande prång, byns mörka huvudgata där vardagslivet pågår. På flerhundraåriga balkonger. I svarta gluggar, som aldrig sett solen. I fiskartrattorior med besynnerliga spisar, låga rökhuvsförsedda stenhällar och in i eldhärden träbänkar med höga ryggstöd, där folk samlas framför glöden och berättar sina skepparhistorier. Rätt som jag går vidare stöter jag på en gallerport till någon vårdad plantering, rik på bildstoder, med tillhörande »palazzo», eller passerar en vinöverklängd osteriaträdgård med reklamvy över den blå sjöns panoramor. Högst uppe öppnar sig prånget till ett litet s. k. torg, stort som en hönsgård. Där står kyrkan. Men ner utför branterna mot söder sitta artister och måla, måla — —

Eljes reser hela världen ut till Pescatore som till ett utvårdshus för att supera i de små osterialövsalarna på ypperlig, pinfärsk fisk och gammalt piemonteservin. Med kulörta lyktor bland vinlöven och septembermånen mysande över stilla vatten.

---

## II.

Framför mig ligger en hop okända växter, små hårda frukter, blommor och blad, somliga med en egendomlig nästan yrselgivande lukt. Där finns alldeles nya färger, grönvioletteröda, purpur, nya skapnader och en »kvalitet» som finaste flor eller tunnaste silkespapper, klippta i fladdrande remsor. Allt exotisk flora, som jag nyss hemfört från

### **Isola Madre.**

Den ön hade vi nästan tänkt att lämna åt sitt värde. Från sjön syns bara en massa träd, hela ön skulle ju vara en vacker trädgårdspark, men vi ha sett så många vackra parker. Palm, cypress, lager, magnolia, myrten, att inte tala om citron- och apelsinlundar, vad kunde överraska? — Jo, det här vore minsann mer, mer och större. Eb-bene. För de flaua tidernas skull gör båtkarlen sitt yttersta i prisiväg och en kväll i röda solnedgången befinna vi oss gungande in mot den tysta holmen. Varken ångbåts- eller annan färdsel oskärar isola Madres segelro, vi lägga till vid en

liten stentrappa, stiga uppför den och ringa på en gallerport. En guide kommer och tar 50-centen och följer sedan, oundviklig som skuggan, eller rättare skyndar före och skyndar på. Till vår lycka voro vi enda gästerna. Redan inträdet i den första underbara skogsallén hade givit denna känsla av omätlighet och orolig berusning, som stor skönhet framkallar, och då en guide i Italien *kan* entusiasmeras enbart av sitt offers entusiasm, blev besöket en högtidsstund som satte märke.

Öns tjuskraft beror kanske mindre på massan sällsamma växtalster eller på att vad man förut sett förekommer i så mycket större exemplar, nej det är det, att allt tycks leva i sin naturliga omgivning. Vi gingo i ett nytt rike. Liksom det vi kommo från med ens blev borta, inte syntes, inte hördes, så kom över oss en förnimmelse av att bokstavligen ha förflyttats in i en annan värld med andra, främmande affekter. En värld som krävde andra förutsättningar hos en själv. Det ingav en plågsam fröjd: här var som en början till något, och så skulle det ju strax ta slut — det fick inte ta slut! Så starkt är intrycket av denna Borromeernas skapelse, mästerlig inte bara därför, som sagt, att en hop införskrivna plantor slagit rot och frodas i den lyckligt belägna öns drivhusluft, utan genom en konstnärlig frihet i anordningen, som gör av det hela ett stycke naturligt vildliv.

Vi undvika alla lövtäckta gångar mot sjön och »utsikter» och fördjupa oss i den stigande terrän-

gens mystiska skymning, bland jättebladverk och buskager. Magnolian och grönrod mimosa växa stora som ek, oleandrar och nerier ha blivit till skogsträd. Här står den alltid gröna indiska *Ficus repens* och den blå, lena brasilianska *Lasiandre* Makrantablomman. Palmerna ofantliga och av alla arter, från Tapiocan, Nya Zeelandspalmen, australiska liljepalmen i jättebollar av spjutblad och den märkvärdigt vridna stammen löpande längs marken — till brasilianska *Cocos campestris*, kokosen från Chile och bananens evigt friska gröna, »som slår allt ihjäl» i grönskefärg.

Himalayacypressen i en skarp pyramid med det fina spetsgrenverket sopande marken, så att ingenting synes av stammen, tycks på allvar måtta mot himmelshöjd. Cypressen från Kaschmir har blad som konstrikt garnityr, det märkvärdigaste ögat kan vila på, och Libanoncedern doftar. Kork-eken står skrovlig, kamferträdet breder ut sitt ofantliga krontak med lövens starka utdunstning. Brödträdets frukter likna fikon. Här står svart bambu, en skog med stammarna glattsvarta som mahogny, där Ibis från Kina och papyrusen med sina ljusa uppstickande bladtrådar. Cedern från Algier är härlig, likaledes den mexikanska kaktusen, blomorna rödvioletta, gudomliga. Bedårande hänga tujorna med sina silvergrå, spindelvävslätta blad, australiska ormbunken förekommer i trädstorlek, japanska orangen, även citron och apelsin, en märkvärdighet förstås så långt norr ut.

Jag har nog förbisett hälften, kanske det vikti-



gaste. Men helt samlar sig intrycket då man kommer till öns högsta område med det gamla omöblerade och obrukade slottet och ser framför sig en grön äng, i vars mitt reser sig den största dadelpalmens ofantliga stam, och där runtom de sällsyntaste träden breda sig i hela sin vilda storhetsprakt. Det är en het pust av kryddor, vällust och förvirrande skapnader. Man är i deras hemland.

Hur ska det då vara om våren, när allt blommar!

Vi sitta där igen i vår båt under strandmuren. Roddaren lutar sig fram och omfattar sjön med en åtbörd.

— Ja, se då är det doften, säger han hemlighetsfullt, den känns långt, långt därute, och kommer man närmare är det så att... att...

Och handen i luften viftar och ögonen blinka uttryck för isola Madres vällukt om våren.

Med rosor och underfulla blader.

### Isola Bella.

Vad jag väl minns från skolbänken klangen av detta: isola Bella, isola Bella — ett ögonblick drömde man sin första sydlandsdröm: vad kunde det dölja sig för magiskt trolleri bakom ett så smekande vackert ord?

Till och med nu när man gammal och trött för första gången i verkligheten, stående en solblå

dag på ångbåtsdäcket, nalkas den berömda stranden är det något visst sällsamt för känslan.

Hela ön, liten och trång den som Pescatore, ser efter översvämningarna häromdagen ut som om den pressades ned i vattnet av det tunga slottet med dess runda utbyggnad, en teaterruin, och av de höga murarna. Långt bort i sjön skvallra enstaka pilträn om den för närvarande osynliga sandstranden.

Det är hela ön detta — så när som på en smal landremsa i väster, förmodligen i forna tider avstådd till »undersåtar», slottsbehoven förseende fiskare och andra, varefter den övergått till en schackrande mänsklighet, som redligen använt den till sista tum. När ångbåten lägger till möts den lossande människolasten från världens alla hörn av ett sant tingeltang. Pianoklink och grammofon innanför de små värdshusverandorna bjuda till att överträffa utbudarskriken från vykorts- och »memoria»stånden, vilka kanta vattenbrynet mellan uppdragna båtar ända till slotts-trappan med lilleputkanonerna. Här som på fiskarön kan man knappt tränga sig fram mellan vattnet och klängvinsprydda trattorior och kaféer, fullklistrade av plakat med »Echte Münchenerbier vom Fass», »Five o'clock-tearoom», »rum att hyra» och »pensioner». För så stark är dragningen till detta vatten och denna omgivning, att fullt av folk betalar dyrt för att få bo här på trånga baksidan, utan annan utsikt än över Stresa och Baveno.

I flock bär det av den knaggliga gatremsan fram, uppför slottstrappan och in i slottets ytterportik. Här säljas biljetter och framme i inträdesporten står guiden och ropar till oss att raska på, alla på en gång, om vi »vill komma med». Manövern anlagd på den oerfarne, och mest är man väl det, som inte vet att det går an att få en guide till och därför rusar skrämmd i gapet på den drickspengshungrige. Porten smäller i lås efter sällskapet, och den vilda jakten begynner. På rama allvaret. För ut slipper du inte igen, måste följa med i vått och torrt och släpps först efter loppets fullbordan ut en helt annan väg, alla på en gång. Blir du efter *kan* du ju råka att få sitta kvar i någon dunkel sal, vem vet om inte över natten, således gno på, spring! Stannar du inför någon detalj är redan guiden långt framom, rabblande för alla dessa nypressade byxor och hermelinsbrämade sidenskynten sin läxa om flandriska tapeter från sjuttonde seklet, om bildstoder av cararamarmor, sängar där drottningar legat och stolar där kungar setat.

Pocka inte på din 1-kronasrätt, det hjälper inte alls, men klinga med ett stort extramynt, det har ögonblicklig verkan. Guiden lovar att titta tillbaka, och du blir lämnad fri.

Härligheten är det värd. En oändlighet av praktfulla salar vittna om släktens makt på den tiden då för att citera min roddare: »inget Italien fanns, si, och var och en styrde som en kung över sitt». De hänga där i olja, en rad av stor-

vulna anfäder, och en staty förevigar kardinalen Carlo Borromeo, en kolossal mansfigur som spelat stor roll, och som hela Pallanza nämner med stolt vördnad — tänka sig en hel kardinal, näst till påven själv, utgången från deras lilla landsända!

Att familjen hedrar sina klerikala traditioner bevisar en greve Carlo Borromeo som i dagarna strider väldeliga i det »svarta» vallägre. För resten något imponerande i att tusentals människor så där bokstavligen kan sägas leva av en enda släkts bestämmelse. Ty vore öarna otillgängliga, hur ginge det då med främlingsströmmen?

Men det var i isola Bellas festsalar jag stod, på ett praktstycke till marmormosaikgolv. Det är för resten alla golven, och alla tak konstrikt skulpterade och alla väggar täckta av konstprodukter. Med dem förhåller det sig nog så, att fastän guiden gör sina stilla försök att ge ut dem för finare original, en del, t. ex. Paul Veronese, *det* åtminstone var då ett avgjort hugg i sten!, finns mest bara kopior och inte värst goda kopior. Men som ren färgdekoration, purt som tapeter, göra de sig alldeles präktigt och höja det helas verkan av raffinerad konstnärlighet. Främst i intresse kommer emellertid möbleringen. Det finns saker i renässans. Utom gravmonumenten i huskapellet härliga venezianska kandelabrar t. ex. och takkronor och ett stort antal sköna väggskåp i ebenholts, rikt inlagda med lapis lazuli och annan fin sten. Också förekommer något, som ser bra

likt ut barock, t. ex. symboliska figurer i tronsalen och delvis den förgyllda tronen, halvt i rokokoko mot sin vapen prydda purpurbakgrund under baldakinen. Men huvudsakligen är denna massa förtjusande brokadklädda fätöljer och soffor rokokoko. Även empirestilen är ansenligt företrädd, som i Napoleonska salen. Guiden, och med honom åtskilliga tyska krönikörer, berättar att Napoleon låg i sängen där natten före Marengoslaget. Vilket italienska auktoriteter ha roligt åt — *flyga* kunde man ändå inte de dagarna, hur märkvärdiga de voro. Att han besökt slottet är dock säkert. Likaså har en engelsk(?) drottning Kristina vilat här, under sparlakanet i ett enormt, pompöst rum.

Vi hasta genom bottenvåningens museum, droppstensgrottor och grej, bland annat en modell av den gondol i galejform, varmed de gamla Borromeerna beforo sitt blå vatten, passera dörren till nuvarande ägarens privata boning med terrasser och planteringar och komma äntligen till det mest efterlängtrade. Till den beryktade trädgården. Tavlan som vi från porttröskeln skåda ut mot är den vanliga, från vykortet kända. Där, i bakgrunden av förträdgårdsparken, höja sig över hundra fot de tio färgglänsande blomterrasserna. De bilda med sina murvalv och plantor i skön färgverkan ett jättemonument eller ett helt slott med mängden av fritt stående statyer och smäckra kolonnspiror, som göra intryck av jätteljus pekande ur ljusastaken mot skyn.

Här stannar guiden, ringer på en klocka och småler inställsamt till tecken av att uppgörelsens stund kommit. Drickspengsavnämaren nr 2 finner sig för att visa trädgården. Precis samma rusning — och precis samma nödvändighetsåtgärd för att verkligen få se något. Så lämnas vi då i ro mellan kamferträd och oleandrar under den strålände himmelen. Det finns musselgrottor och vinlövsgångar, där en hop snövita påfåglar spatsera, och överallt yppighet och statyer. Så stiga vi uppför monumentets breda trappor. Terrass på terrass med idel citron, apelsin, cedrar, kame-lior, lager, med lustpaviljonger och krukprydda balustrader, med cypresser klippta i spiraler, så att det ser ut som serpentinegångar upp till toppen. Till sist kommer utsiktsterrassen. Under, i sjön, speglar sig allt: terrasshusets bilder och växtprakt, den undre trädgården, mosaiklagd i färger, rabatter och stenstoder omramade av balustrader med bollpalmer och som port mot sjön två allvarliga cypresser.

Se dig sedan omkring. Vid ligger den genomskinligt blå, blå vattenytan med rundeln av strändernas vitglindrande städer under den intressant formade bergskedjan och ovan i fjärran Alpernas eviga snö.

Medelhavet är mer storartat, men aldrig såg jag något så betagande intimt.

Isola Madre verkar som natur och har en mycket mer storslagen plantvärld. På isola Bella är allt artificiellt, ett praktverk i gammalitaliensk stil.

Men den konstrika effekten är lysande. Ett helt ut, en glans, en överdådig schwung, som ej kan beskrivas utan måste ses.

När vi foro hem gick solen ner bakom Monte Morone. I första däcksklassens korgstolar gäspade millionärsdöttrar och slöade milliardärsöner, allt hade man ju redan sett ända till lejon i öknen, t. o. m. seglat i luften, vad finns egentligen på jorden, som lönar att se?

Men i fördäcksstaven står en barhuvad man och en blusklädd kvinna, helt försänkta i ett saligt nu. Hela dagen hade jag sett dessa två unga resenärer röra sig som druckna av glädje över att verkligen vara, där de voro, över att få leva ett flyende ögonblick fria i skönhetens rike. En musikanter höll på att sjunga neapolitanska visor, tämligen yrkesmässigt, nu ser han utåt och tystnar. Allt glänser klart, klart i aftonglöden, genom den sakta gungningen rör sig i vattnet fästets guldmoln. Plötsligt stämmer han upp: »Vorrei morire.»

Kvinnan griper hårt om sin älskades arm — utöver sjön klingar:

»En stund som denna vill jag dö.»

---

## DE FYRA KANTONERNAS SJÖ



OLU KANTONLARININ AYRILMASI

— Välkommen till prosans undersköna land, hälsade mig en vittberest schweizare — och jag är honom svaret skyldig. Poesi lär ju finnas över och i allt, men nog sitter den här tämligen djupt inne, jagad från plats till plats av företagsamma händer, med kropparna instuckna i guldsmidda portierrockar som trängas på de otaliga små strandorternas inskränkta utrymme.

När man kommer till Luzern från Italien: det slarviga och feberheta, lite opålitliga och mycket dårande Italien, landet där ljus och skuggor, leenden och misstro, härlighet och oefferrättlighet ligga varandra så nära, att de omärkligt gå över det ena i det andra — faller strax över en ett välgörande lugn. Nerverna lägga sig till ro. Allt är så märkvärdigt sansat och stilla och man känner liksom redbarhet i luften. Man tycker att man inte behöver hålla hårt om sin portmonnä och sitt paraply, och man slipper beluras av en hop ruskigt folk. Människorna bry sig rakt inte om en, där de vandra omkring utan väsen, utan sång, nästan utan ord och fullständigt utan leenden. Intet kuskstoj, ingen utropare, knappast en arbetsvagn

och högst få droskor. Tystgående hotellomnibusar fylla gatorna, och man har intrycket att varannan person bär en portiermössa. Kvarter efter kvarter i den välbyggda staden vid den gröna sjön, dit höga fjällar stupa rätt ned, idel hotell, restaurationer och bodar. Privatboningar utan rum att hyra ser jag knappt. Det är hotell av alla grader, för alla behov, från millionärernas Schweizerhof till bakgatans Garni. Somliga ha hela fasaderna förgyllda. Men överallt samma renlighet och ordningsfullhet, samma praktiskhet i husinredning och, så när som på första klassens, samma priser. Man kan inte som i Italien »slumpa sig» till något särdeles gottköp. Liksom ingen bod jag sett prutat med sig ett öre. I Italien och annorstädes blir det omständligt och bråkigt att byta boning. Här förefaller folk att glida tyst och glatt som gulfiskarna i en glaskupa om varandra, ur en pension i en annan, ur hotell i möblerade rum, som vore detta deras naturliga tillvaro. Man känner sig genast hemma, ty allt är förutsett, allt är givet, överallt är likadant, hela livet tycker man går ut på resande. Och dock förefaller schweizaren alldeles icke angelägen om ens person, så fullkomligt lämnas man i fred att bestämma över sig själv. Jag kan stå en timme bredvid hotellomnibussen utan att ett öga blinkar, en hand röres för att få mig ditin. Kort, nästan strävt, tar värden emot mig. Man är ju mätt och säker. Ända från den dag, knappt en mansålder tillbaka, då den stora resandeströmmen flöt in i denna fåra och bergsbon i stor utsträckning lade bort spade och

hacka och klädde sig i en hotellvärds bonjour eller en kypares frack, har hans tillvaro varit för tryggad — en fattigt klädd människa, än mindre en tiggare, har jag hittills ej lyckats upptäcka — för att han skulle behöva förändra sin natur. Och alldeles säkert skapades han ej till att kröka rygg. I affärer, i tjänsteanstalter, överallt möter en enkelhet, ett kärvt lugn, som man dock ej kan kalla flegma. Det förefaller främlingen som vore allt ordnat efter så att säga naturliga regler. Icke som i land, där förbud och föreskrifter komma som herrepåbud någonstans från ett onåbart ovan, och mer eller mindre färgade av dessa herrars intressen, utan som välgörande lagar, omedelbart åsyftande folkets gagn, vuxna ur folkets eget behov och begrepp och därför ock villigt efterlevda. Man märker redan på tröskeln, att man befinner sig i ett fritt land som i egentligaste mening tillhör folket. Något visst erinrar om Amerika, dock minus dettas nervretande »rus». Här arbetas duktigt men utan stora åtbörder, utan fläng.

Trångt är det — men småheten i och för sig trycker ej, ty allt är avvägt, proportionerligt. Det går som på trissor: att bo, äta, dricka, förflytta sig till lands och vatten och skyar, att finna goda varor för ärligt pris, att få upplysningar och vila. Vart man ser hän möta prospekt och anvisningar och avgiftsfria hjälpbyråer, och ungefär just när man känner sig trött, finns till hands en liten park med bänkar.

Med ett ord: livet är så makalöst lätt att leva. Och dock — suckar man litet.

Jag tror att den som kommer från Italien suckar. Att innerst i hans själ dröjer en tomhet, en saknad, en längtan, som fattades till sist något väsentligt. Kanske förstår han nu först vad det innebär, detta Italien med sina ständiga överraskningar, sin vidsträckthet, där främlingslivet dock kunde försvinna, de vilda, hemlighetsfulla parkerna, leendena och de spontana skönhetsyttringarna, blomprakten och de hundrafaldiga jubellätta klockspelen, cypressen och de underbara formerna, ja själva kyrkprålet som hörde samman med det dunlätta blå och med det hänsvinnande och opåtagliga i färgskiftningen.

Detta Italien, det innebar söderns djupa, djupa glädje.

Ty det har främlingen lärt sig därnere: att denna glädje har ett strålande djup. Den mäktar omdana hans själ.

Sjöns fyra kantoner äro ivrigt katolska. Men katolicismen har där protestantismens karaktär av tyngd och präglas av nyktert allvar. Mörkt ringa klockorna i två, tre fulla, mättade toner, vilka av de omgivande bergen liksom stötas tillbaka in i malmen igen. Folket, i städade helgdagskläder, begraver sina döda stilla, utan grannlåt, utan vaxljus, utan prästskrudar, kyrkan har vitrappade väggar och enkla bänkrader, kyrkoherden går omkring i tillknäppt bonjour och filthatt, och de kyrkligt sinnade tidningarna påminna om väckelseblad hemma.

I deras ton ligger en innerlig trosklang, en fromhet, som syftar på djupet och kommer dogmerna med jungfru Maria, helgon, underverk och påvedyrkan att verka som onödigt påhäng. — »Tänk att katolikerna verkligen kunna ha religion!» sade någon nyss. Men denna smidiga förmåga att forma sig efter ett lands karaktär är ju katolicismens hemlighet, hur bevisar den ej detta i Amerika!

Vierwaldstättersjön är ock som vi veta vitt berömd för skönhet.

Nå — det är nu så att det bästa blir fiende till det goda. Då man kommer från Neapel med sitt vinglödande skimmer över golfen, sin blåblå luft, Pestums och Pompejis storslagna mystik och livets färg och yrande vildhet, så finner man Norditalien skäligen tamt. Och då man från Rivierans blånande alper, ljusdallrande luft och koboltblå vatten når Vierwaldstätter, verkar sollandskapet som en svag, enformig upprepning. Bergen äro ju höga och delvis intressanta i formen, men de ha inga trolska slöjningar, växtligheten har ingen yppighet, himlen intet större djup. Man finner det så fattigt i dessa små trädgårdar med tuktade trån, t. o. m. de få cypresserna, klippta i en snygg sockertoppsform, med smala sandade gångar, varenda tumsbredd jord sparsamt utnyttjad till bär- och grönsaksland och en och annan välansad rosarabatt. Man kan inte låta bli att tänka på en väl ryktad, stubbsvansad och manklippt häst. Och så tittar man på den

oavbrutna raden, hela sjön utefter ända ut i vattnet, av småhotell, pensioner, värdshusträdgårdar och småvillor att hyra, alla på kort avstånd från ångbåtsbryggorna med så gott som oavbruten färdsel. Vad det verkar färskt, utan bakgrund av gammal kultur, här och där finns ju minnesmärken och fornlämningar, men de träda alldeles i skuggan för detta ursinniga turisteri. T. o. m. bondstugorna, ibland med parkettgolv! uppåt sluttningarna stå alla mer eller mindre i beröring därmed.

Först om kvällen när solen dalar får sjön sin karaktär för sig. Det kan stå allt, vatten, båtar, berg så underligt kallt som det ter sig genom färgat glas: blänkande mörkt gendarmblått. Eller ock blir vattnet smaragdgrönt. Sett genom strändernas grellt gröna kastanjlov med dess röda blomklasar och mot om varandra kilande motorbåtars, lustjakters och ångares snövita, blodröda, gräsgröna bårder, som lysa så märkvärdigt nära i den klara fjälluften, står det då underbart. Det speglar de ofantliga höjdernas kvällsvioletta bladverk och de vita husen med ljust, ljust gröna fönsterluckor och de gotiska kyrkspirorna. Överst rodna snöfläckarna — för att se verkliga snöberg måste man upp på de högsta klippspetsarna, som Rigi m. fl. Och från de alltid fullastade ångarna klinga hemvändande skolbarns sång lika våra egna skolsånger. Var dag fara härar av skolungdom på utflykt, glada barn utan bråkig ysterhet, som sjunga ordentligt i kör med klara röster utåt det

blanka vattnet mellan lövklädda berg. Det är enkelt och vackert, en glimt av det äkta Schweiz. Så faller mörkret på. Var liten sjöplats prålar i elektrisk belysning, och på svårtillgängliga fjällspetsar tändas plötsligt rader av underliga ljus. De se ut som stora vårdkasor: det är turisthotell! Som långa slingrande ljusormar, vilka mödosamt arbeta sig uppåt: det är tågen! Ty den beryktade Rigibanan har ju flera medtävlare. Slutligen som skårar av ljus i bergsväggen: det är kyrkhöga hissar, inte värst säkra, säges det, upp till eljest otillgängliga utsiktsställen. Och liksom allt verkar forntidslöst och nyinrättat förefaller det ock som anlagt på skådespel. Konstgjort och konstlat.

Och man misstänker att det som lockar miljonerna hit framför till andra jordens sommarfagra platser, just är detta att naturen, vilken ju i alla fall bör uppmärksammas, kan njutas så innerligt makligt och städat.

Man sitter på verandan, alltid anpassad för vackra syner inpå näsan. Man går på sköna strandpromenader, som vattenspolas för damm och skuggas för sol och vid var tredje meter bjuda på lummiga värdshus med kylande drycker, five o'clock-tea och vykortsautomater, utan att besväras varken av pittoreska ungars närgångenhet eller av tiggares efterhängsenhet eller av dåliga lukter. Man far med salongsångare, där allt skiner så outsägligt rent som på ett örlogsfartyg, och åskådar från soffor enkom i position berg och villor. Man stiger på sina snygga skor uppför planterade, golv-



släta vägar i fjället, med värdshus och utsiktstorn lagom till hands. Och vill man högre sätter man sig på ett tåg och njuter eviga snövärldar från en luxuös hotellveranda med vridbar långkikare. Allting går vant och ledigt, man mår så gott, icke mycket dyrt just, landet har anpassat sig för främlingen, källan till dess välstånd. Och främlingen kommer igen. Det är ett ömsesidigt gott förstånd.

\*

— Svår kan italienaren vara att tas med, men värre är schweizaren, sade mig en dansk millionär. Millionären var känd för att spara, troligen låg det däri. Ty folket här, självt ytterligt sparsamt, hyser hela turistlandsbons förakt för »fattiga» resande. Och misstänka de en för »ryss», det vill alltid säga nihilist, för schweizaren inbegreppet av allt smutsigt armod, har föraktet inga gränser. Varför den förmögnare i allmänhet ej stötes tillbaka av infödingens onekligen föga sympatiska väsen, av hans hårdhanta kärvhet, hans stolthet, som nog bra ofta är nära släkt med bondhögfärd, — han får pengar för lätt och hastigt — av hans ömtålighet, som vid en anmärkning kan forsa ut i argsinhet, det hänger nog samman med det helas utomordentliga ordning. Hotellresanden får korrekt vad han skall ha och äger med resten ej att skaffa. För den däremot som krånglar sig fram utan mycket mynt blir det kännbarare. Italienaren förstår fattigdom på ett helt annat sätt.

Men i stort sett gör dock ärligheten livet tryggare och lättare än i södern. Icke så som skulle knepen, turisteriets outrotliga parasit, vara uteslutna. Men jag har funnit dem så grova, att de blivit ofarliga. Italienaren lurar på hundra fiffiga sätt, leende, till sig tiocentimen och beklagar vid upptäckt livligt misstaget. Schweizaren hugger klumpigt, jag höll på att säga »vräkigt», till med franc'en, adderar 1,50 och 1,50 till 4, påstår att man tagit två rätter, när man ätit *en* och i den stilen. Vid vänlig påvisning blir han arg och envisas brutalt, tills han får vika för ställets herre, vilken synnerligen snävt utför den enkla räkneövningen korrekt. Sådant hände oss i Luzern oupphörligt. Jag tror att de finna det högst snålt av den resande att fästa sig vid dylika småsaker. En uppfattning som italienaren i allmänhet ej delar. Dock är det som sagt skillnad i handel och vandel de båda landen emellan, strax utanför den hetaste turistelden är man säker.

Och liksom poesien, den poesi som förmår skapa en Zarathustra, ligger gömd uppe i schweizarens oförstörda fjällar med sin dunkelt glödande alpro, sin tysta djupblå »klocka», sin gula viva, så döljer sig utan tvivel äkta rättskaffens välvilja bakom hans sollösa väsen.

Det gäller att från allfarsstråten tränga längre in.

Landsens egna barn veta detta. I den främlings-  
tomma försommaren kliva här var dag förbi  
min dörr hela kavalkader av ungmör och svenner,  
av tjocka herrar och magra gummor och smällfeta  
matronor, alla rustade med stav och påse — till  
fjälls, till fjälls.

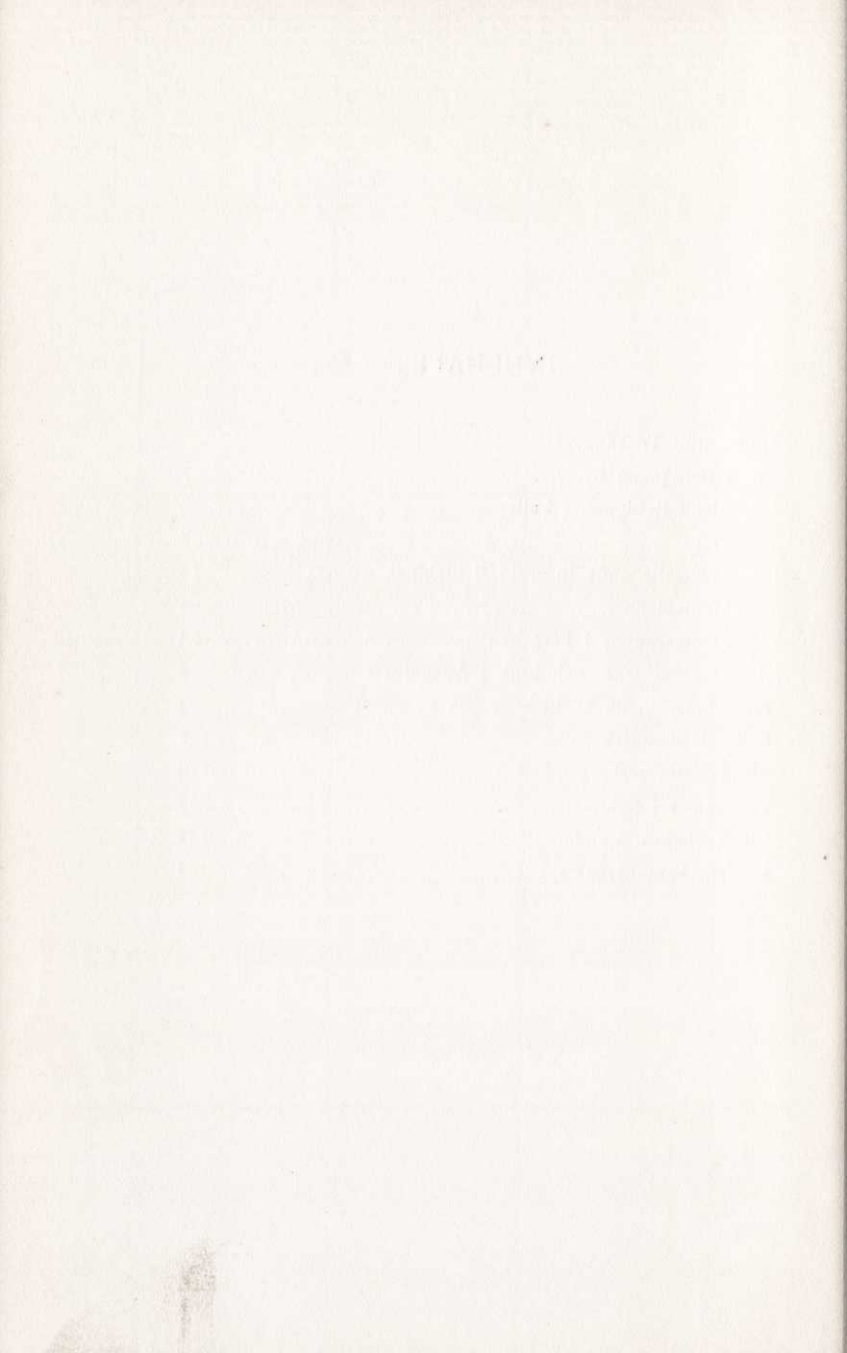


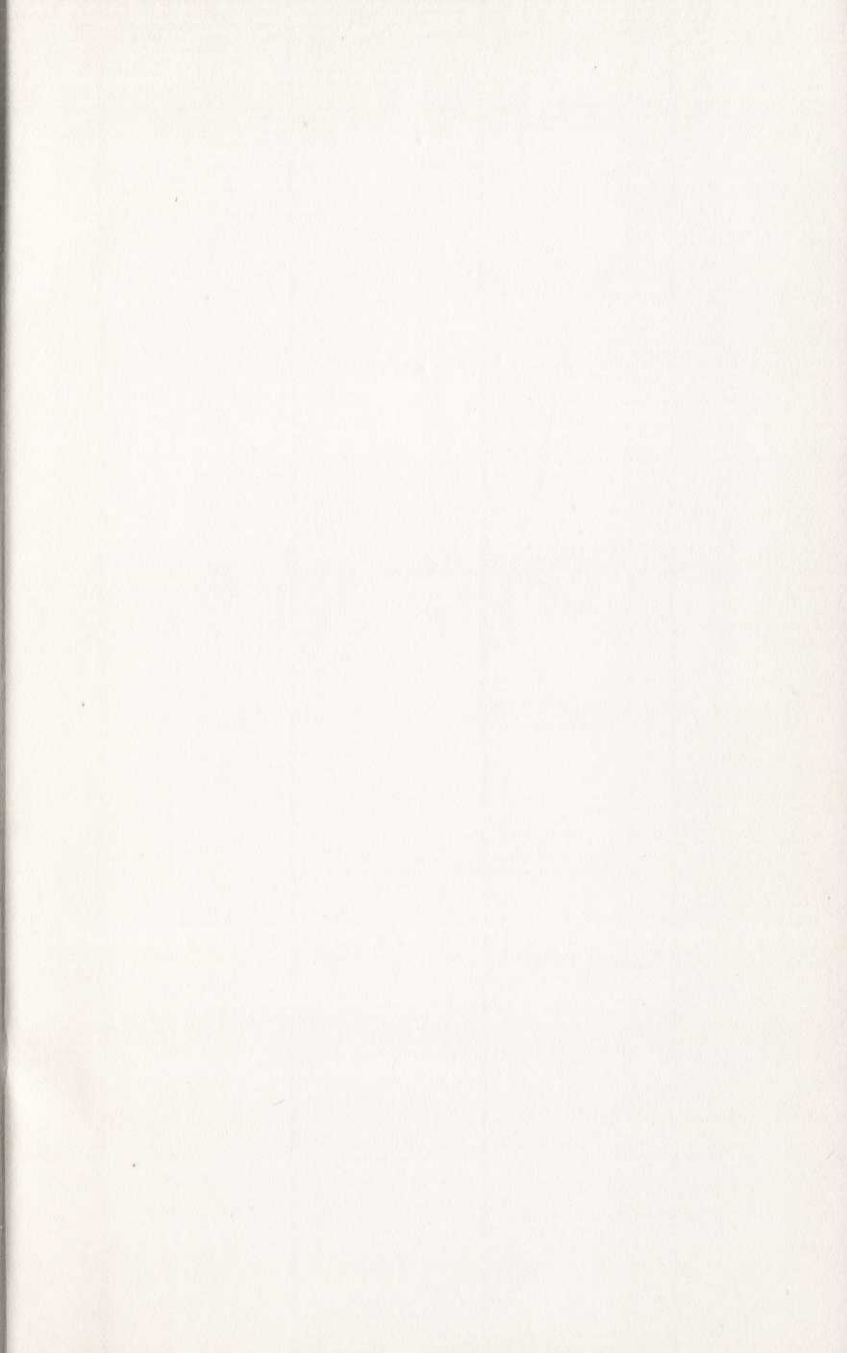
## INNEHÅLL.

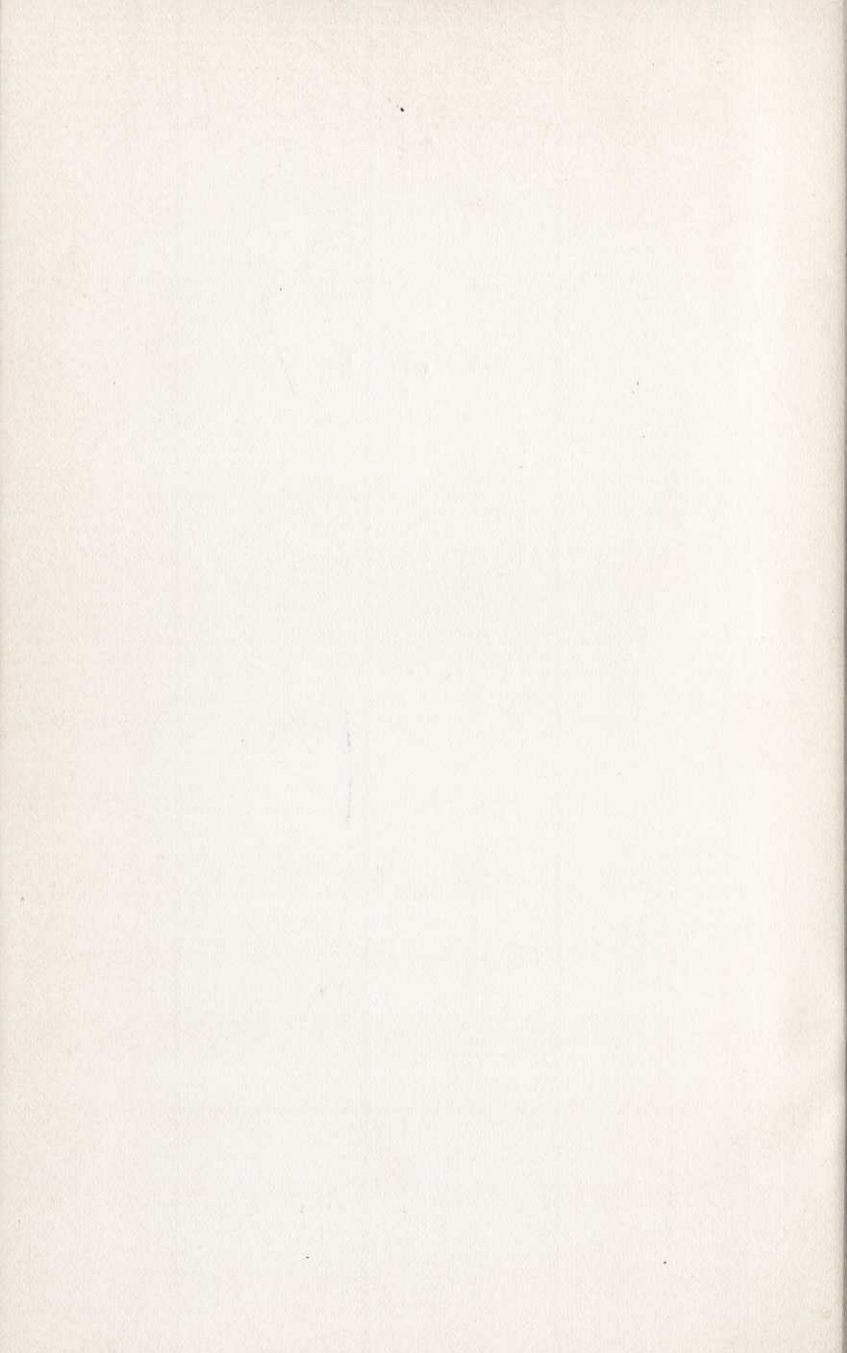
### Bilder från Toskana:

I Settignano by .....	7
Bland Settignanos kullar .....	25
Prato .....	38
»La valle onde Bisenzio si dichina» .....	52
Montepiano .....	64
Sommargäster i bergsbyn.....	72
Mer om seder och bruk i Apenninerna .....	85
En kvinnas kritik av kvinnor och av annat.....	93
Italiensk sommarkrönika .....	101
Bland Torineserbergen .....	113
Försommar i Schweiz .....	127
Vid Verbenos stränder.....	141
De fyra kantonernas sjö .....	161

---











På *Albert Bonniers förlag* har förut utkommit av

Hilma Angered Strandberg:

# HEMMA.

Roman.

4: 50.

»Äntligen åter en diktbok — en dikt- och bekännelsebok om livets högsta och djupaste ting. — — *En av de värderikaste tillskotten i de senare årens svenska romandiktning över huvud. Ett verk av en till stor och vid syn på livet hunnen personlighet.*»

Göteborgs Handelstidning.

»En icke blott *själfull* utan även särdeles, ja sällsynt *fängslande* roman — — — En befriande dikt, både som konst och dokument.» Idun.

»— — — *hör till det starkaste och saftligaste som vår litteratur äger.* — — — Calle Anderssons friarefärd är ett litet *mästerverk* av knapp och levande berättarkonst.» Svenska Dagbladet.

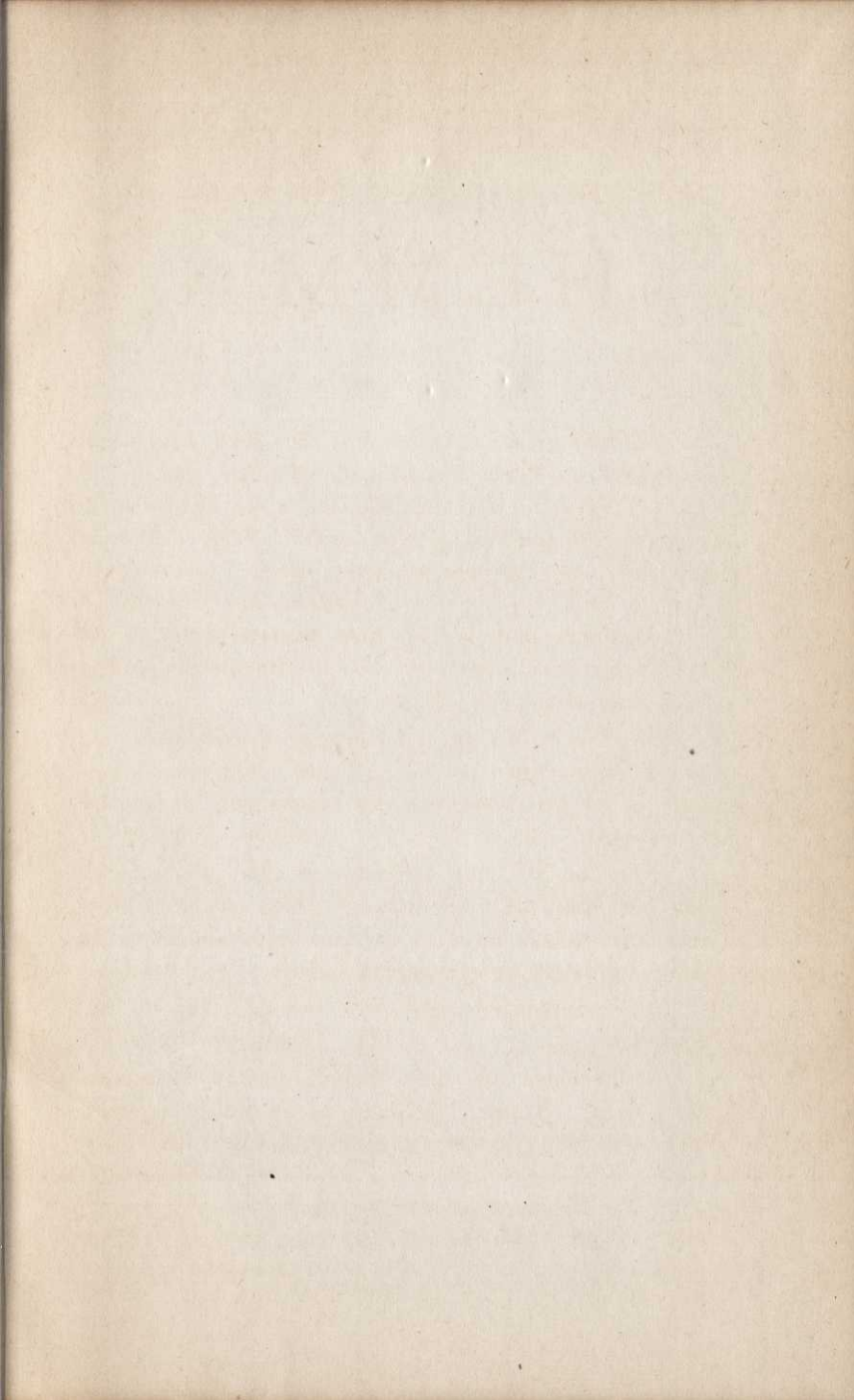
»*En av de mest gripande böcker som skrivits. Den bör läsas.* Ty den hör till dessa *levande* böcker, som inte endast bäras av *en stor begåvning* utan därjämte uppfyllas av ett *stegrad själsliv.*» Dagny.

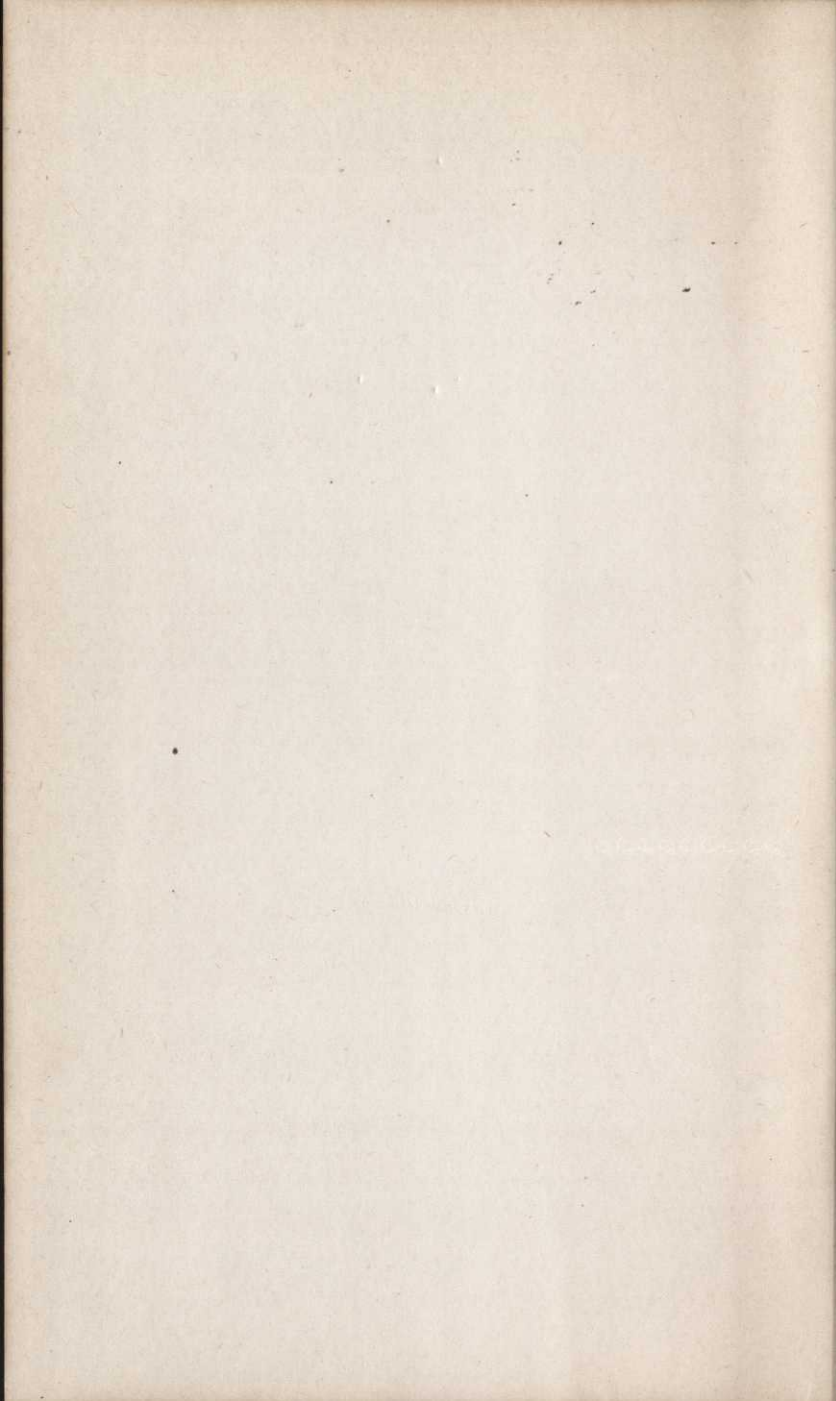
»Sådana bilder befästa för oss kärleken till vårt land.» Stockholms Dagblad.

»Säkerligen det mest betydande av författarinans hand. Torsten Hellman är en av *de intressantaste figurerna* i modern svensk diktning.»

Aftonbladet.

»Den är *sann* och har *en stark personlighetsmakt.* Svensk natur och svensk stämning äro sällsynt väl givna.» Socialdemokraten.





6000025787



Göteborgs universitetsbibliotek

